

BÉLAPÁTFALVA / HEVES MEGYE / TÖRTÉNETE

Kalászi Pál
disszertációja

E L Ő S Z Ó

A gyakorló pedagógusok, elsősorban a történelem-tanárok, sokszor érzik hiányát községük vagy városuk vagyis működési területük helytörténetének tanítása alkalmával egy olyan műnek, amely tömören, a lényegét összefoglalva, illusztrációval gazdagon ellátva ismeretné a helység történetét, monográfiáját. A tanulók számára - akármilyen iskolatípusba is járjanak - sokkal elevehebbé, élvezetesebbé tudná a tanár ezeket az órákat tenni, ha lenne a kezében ilyen segédeszköz.

Természetesen a felnőtt lakosság figyelmét és érdeklődését is felkelthetnénk ilyen művekkel a történelem, a szülőföld, a haza, a községük iránt. E műveknek igen nagy a nevelőhatása a fiatalokra és felnőttekre egyaránt. Megtanítják e művek az embereket nyitott szemmel járni saját házuk táján. Igen mély igazságot tartalmaz Dr Szántó Imre egyetemi tanár könyve, aki művében többek között a következőket írja: " A mi falunk egy kis része annak a területnek, melynek minden darabján a boldogabb jövő megvalósításáért dolgoznak, s a békéért harcolnak.

A helyi történelem ismerete növeli a szülőföld szeretetét, elmélyíti a legközelebbi környezethez tartozás tudatát, fejleszti a szűkebb közösséghez való hűség és ragaszkodás érzetét.

Biztosak vagyunk abban, hogy aki a maga szülőföldjét és népét szereti, egyben érti és szereti az egész világ minden népét és minden "szülőföldjét." A helytörténeti kutatások, a helyi haladó hagyományok ápolása terén még igen nagy feladatok állnak előttünk..." /Dr Szántó Imre: Egy dunántúli falu, Alsópáhok története Tankönyvkiadó Budapest 1960/.

A példamutatás egyre szélesebb körben hódít tért, mint a vízbe dobott kő által okozott hullámok, egyre

II.

messzebb gyűrűznek, így terjed napjainkban a honismereti mozgalom. A példa hatására én is összegyűjtöttem Bélapátfalva Heves megyei községre vonatkozó fellelhető adatokat, régi monográfiákat, földrajzi neveket, néprajzi, régészeti emlékeket, térképeket, statisztikai adatokat, levéltári anyagot, birtokrendezési, tagosítási iratokat, képviselőtestületi jegyzőkönyveket, szemtanúk elbeszéléseit stb. és ezekből állítottam össze a község monográfiáját.

1952-ben helyeztek Bélapátfalvára, mint magyar-történelem szakos tanárt, így közel 20 éve tanítottam e helyen, és elég bő alkalom kínálkozott a bélapátfalvi nép és szokásaik, a község multjának és jelenének a megismerésére.

Dr Ortutay Gyula egyetemi tanár írja a következőket: "A honismereti mozgalom a magunk jobb megismerésének, a szocialista hazaszeretet nevelésének önkéntes mozgalmaként." / Magyar Nemzet 1970 október 11-i száma/.

Ezt a gondolatot tovább folytatom Dr Szántó Imre szavaival: "Mi azért kutatjuk és dolgozzuk fel lakóhelyünk történetét, hogy a mult haladó hagyományainak megismeréséből új erőt merítsünk, a nem haladó hagyományok megismeréséből tanuljunk a jelen számára, hogy elődeink harcaiból és dolgos hétköznapijaiból példát vegyünk, hogy szűkebb hazánkat, lakóhelyünket még szebbé tegyük, és még biztosabban járjunk a szocializmus építésének útján." /Dr Szántó Imre: A helytörténeti kutatások elméleti és módszertani kérdései Tankönyvkiadó Budapest 1968. 10. old/

A Bélapátfalva története c. monográfia megírásához nagy segítséget kaptam Dr Szántó Imre professzor urtól és ezért hálás köszönetemet fejezem ki.
Bélapátfalva, 1970 december

Kalászi Pál
tanár

I.

BÉLAPÁTFALVA FEKVÉSE ÉS KÖRNYÉKE

Bélapátfalva község a Bélkő lábánál pompás, vadregényes környezetben, a tengerszint fölött 360 m-re terül el. Gyönyörű erdős vidék veszi körül, amerre a szem ellát, mindenütt a Bükk hegység a látóhatár. A turista ha gyalog akarja megközelíteni Egerből, többnyire a hegyen keresztül Felsőtárkány felől indul el. Legtöbbször vonaton vagy más járművön az Eger-putnoki vasútvonalon, illetve a 215. sz. országúton utaznak a községbe. Bélapátfalva Egertől északra országúton 18 km-re fekszik. A községet É-ről Szilvásvár, K-ről Felsőtárkány, D-ről Monosbél, Ny-ről Mikófalva és Bükkszentmárton határolja.

Már az utazás is sok szép látnivalót nyújt a Bélapátfalvára indulóknak. Almárnál már kezdődnek a hegyek, majd áthaladunk a szarvaskői völgy-szoroson, a volt vár mellett, és egyre csodálatosabb tájak bukkannak elő. Magasan tornyosuló szürke sziklafalak, ősi és fiatal erdők, szűk völgyek, bennük nagy csobogással a sziklamedrűkben vadul vágató patakok, szeszélyes kanyargású utak, gyönyörű turistaszálló, jéghideg vizű, kristálytiszta források, csörtető vadonélő állatok teszik romantikussá a tájat. Egyre több turistát csal ide a bükki táj szépsége. Bélapátfalva felé közeledve egyszerre csak hatalmas hegyóriás emelkedik ki a háttérből; a Bélkő.

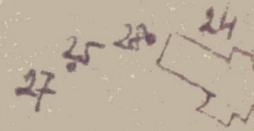
Ma is csodálatosan szép e táj; de milyen lehetett 700-800 évvel ezelőtt? Sokkal vadregényesebb, hatalmas őserdőkkel, sok vaddal és hallal. Még akkor nem sorakoztak ezeken a helyeken kis falvacskák, nem emelkedett a Bélkő alján méltóságteljesen az apátsági templom. Elhagyatott, vad vidék volt ez, habár laktak már ezen a tájon emberek, ha gyéren is. Honfoglaló őseink ugyan birtokukba vették e vidéket is, de csak jóval később alakultak itt ki falvak, többek között a mai Bélapátfalva is. /1/

BÉLAPÁTFALVA BELTERÜLETE

M:1:5760

1. Lenin utca
2. Gyár utca
3. Cement és Mészmű
4. Kolónia
5. Békkő presszó
6. Május 1 utca
7. Tánács utca
8. Liszt Ferenc utca /köz/
9. Marx K. utca
10. TSZ gépjávitóműhely
11. TECHNOLUX KTSZ műanyaggyártó üzem
12. Cementgyár és tanács óvódája
13. Magtár
14. Damjanich utca
15. Bocskai utca
16. Varroda
17. Vörösmarty utca
18. Liszt Ferenc utca
19. Rózsa Ferenc utca
20. Vöröshadsereg utja
21. Temető
22. Szovjet katonák sírja
23. 1919-es magyar " "
24. Apátsági templom
25. Mária-forrás
26. Feszület /fa/
27. Kőporosbánya
28. Kőfeszület
29. Zsidótemető
30. TSZ zacskókészítő műhely
31. Rákóczi körut
32. Parkas-féle malom /KTSZ/
33. APESZ irodája
34. Takarékpénztár
35. Alt. isk. napközi
36. Ruházati bolt
37. Iparcikkbolt
38. Park
39. 1919-es vörös katona szobra
40. Alt. iskola
41. Uj " "
42. Művelődés ház
43. Sütőipari vállalat
44. Bajcsy Zs. utca
45. Régi cselédház
46. Mártírok utja
47. Cigánytelep
48. Bartók Béla ut
49. Hársas utca
50. Dózsa György ut
51. "Pucipart"
52. Vásártér
53. Széchenyi utca
54. Kossuth Lajos utca
55. Kőkereszt
56. Ady Endre utca
57. Nagykötel /uj település/
58. TŰZEP telep
59. MAV nagyállomás
60. Zimmer-féle malom
61. Utjelző
62. Kőkereszt
63. Fűszer-csemege bolt
64. Posta
65. Temetkezési vállalat
66. Mozi
67. Italbolt
68. Ped. szolg. lakás
69. Vágóhid /lebontva/
70. Parókia
71. Szt. István templom
72. Kőkereszt
73. Tűzoltószertár
74. Szabadság körut
75. Fűszer-csemege bolt
76. Tanács háza
77. KTSZ műhely
78. MSZMP iroda
79. Márc. 15 TSZ irodája
80. Italbolt
81. Egészség ház
82. MAV megálló
83. Erdőgazdaság
84. József Attila u
85. Petőfi utca
86. Béke utca
87. Trafóház
88. Sport utca
89. Sporttelep
90. TSZ tanya
91. Vasut utca
92. Rendőrség

BÉLAPÁTFALVA

KÜLTÉRÜLETE

M: 1:25 000

1 cm = 1 km

Csigatető

BÜKK-SZENTMÁRTON

Lőfőhegy

Szilvásvár

Tubulykás

Piszkó Ravaszlyuk

Papodoblatom

Úrrét

Körtelvény

Papszőlőalja

Mállecsodomb

Cankod

Kékmenzék

MIKÓFALVA

Laskó (vagy Laskó Lak) patak

Kerekgyümölcs

Nagy-Feresnye hegy

Vanna-rét

Granit-tő "Örtörő-csúcs"

Paprétye

BELTÉRÜLET

Kőszék

Örtörő-hegy

Juhhálás

Örtörő-hegy

Barátság

Pincelak

Sárgabokor

Káposztás

Kőedény

Órtörő-hegy

Paprétye

Papszűrő

MONOSBÉL

Messzeleltő

Remetecsernyő

János hegy

Órtörő-hegy

Paprétye

Papszűrő

Sötétlőpa

Holtember-tető

Gilitka-forrás

Gilitka-kaplna

Agazat-tető

Órtörő-hegy

Papszűrő

Tomonna

Hagyomány

Magasverő

Határ

BÉLAPÁTFALVA ÉS KÖRNYÉKÉNEK ÉLETE A HONFOGLALÁS ELŐTT

Bélapátfalva környékének, a Bükk hegységnek morfológiai kialakulása

A Bükk hegység olyan négyszögalakú terület, amelynek minden oldala 50-50 km. A terület nagysága 2500 km². A Bükk kőzetanyaga változatos. A fölépítése mészkő, amely ókori és középkori keletkezésű. A mészkő többszínű: fehér, világos, - és sötétszürke, fekete és sárgásbarna. A Föld kialakulásának harmadkorában keletkezett a homokkő, agyag, márga és homok. Ebből a korból, vagyis az oligocén, miocén és pliocén korban keletkezett még a riolittufa, andezittufa is. A negyedik korban pedig a mésztufa, kavics és a lösz.

A Bükk hegység kialakulása

A Bükk hegység mai formájára több szakaszban alakult ki. A geológusok 8 szakaszt állapítottak meg:

1. szakaszban: A Bükk hegység az egész Közép-Európát átfogó nagy Variszkuszi hegység rendszerhez tartozott az ugynevezett Karbonkorszakban.
2. szakaszban: A Variszkuszi hegység lesüllyedt ezen a területen, és a Bükk helyén tenger keletkezett; ez történt a perm, triász korban.
3. szakaszban: Sok millió évig tenger volt ezen a vidéken, majd a triász végén feltöltődik, és kiemelkedik a tengeri medence.
4. szakaszban: A Föld kérgének oldalnyomására a vízszintesen lerakódott tengeri kőzetek felgyűrődnek a krétakorban, a bükki terület nagy, gyűrűs hegyrendszer lesz.
5. szakaszban: A gyűrűs hegyrendszer elpusztul, sok millió éven át fennsík lesz. A régi nagy hegységnek csak a tönkje maradt meg. Ekkor kapta meg a Bükk mai felszínének első vonását.
6. szakaszban: A tönkké pusztult hegyek, összetöredezték. A hegység északi része leszakadt és lesüllyedt, újból tengeri medence keletkezett. Ebbe a tengeri medencébe rakódtak le az oligocén tenger üledékei. A bükki terület déli része ekkor még az Alföld helyén, abban a

korban fennállott nagy Tisza-masszívum /hegység/ egyik darabja volt. A Tisza-masszívum az Alföld területén a mélységbe kezdett süllyedni, ezzel a mai Bükk alaphegységei egy új vonással gyarapodott, kialakult a Nagyfennsík és a Kisfennsík mai területe. A kéregmozgással kapcsolatban párhuzamosan a déli oldalon hatalmas tűzhányó-működés zajlott le. A Bükk a miocénkori tengerből szigetként emelkedett ki. Ennek a területnek a sekély partjain buja növényzet diszlett, ez lesüllyedt, és ezekből alakult ki a széntelep Egercsehi, Ózd, Putnok, Kazincbarcika és Edelény környékén.

7. szakaszban: Eltűntek a tengerek, újból szárazzá vált a vidék a pliocén korszak végén.
8. szakaszban: A Bükk hegység felveszi a mai alakját. Középső magva, a mai Nagyfennsík emelkedik ki. A Kisfennsík és a déli Bükk lesüllyedt 300 m-t. A törésvonalak mentén patak,- és folyómedrek alakultak ki. A jégkorszakban sem volt állandó jégtakaró, de a fagyott talaj a rövid nyári időben megolvadt és lecsuszott. A jégkorszak idején a Bükk alacsonyabb területeit a hulló por lepelszerűen befedte./2./

Bélapátfalva környéke a magyar honfoglalásig

A régészeti leletek arra utalnak, hogy a Bükk hegységnek ez a része is már régóta lakott terület. Bélapátfalván, illetve környékén új kőkori telepet és sirt tártak fel./3/. Az őskori leleteket elsősorban a következő tárgyak alkotják: behasított csonthegyek 2-3 cm-től 20 cm-ig. A községtől kb. 6-7 km-re az ún. Szalajka-völgyben az Istállóskői barlangban Európa-szerte egyedülálló barlangi tűzhelyet, a tűz köré rakott lapos üllőköveket találtak különböző eszközökkel, elszenesedett famaradványokkal együtt. Fő táplálékuk a barlangi medve volt a csontmaradványokból ítélve./4/

Ugyancsak a Bükk hegységben a jégkorszak állatai is éltek; így pl. a mammut, barlangi medve, rénszarvas. Majdnem teljes mammutcsontvázat találtak Mátraderecske határában. A jég 10.000-12.000 évvel ezelőtt huzódott vissza, és ezt az időszakot követte a középső kőkorszak, a mezolitikum, helyükön pedig kialakult a mai lomboserdők és a ma is élő vadállatok./5/

A mezolitikumot felváltotta az ujkőkorszak, a neolitikum I.e. 5.000-2500 évvel, vagyis 7.000-4.500 évvel ezelőtt. Ebben

az időszakban már általánossá vált a földművelés és állattenyésztés. A népek letelepedése állandósult, kialakult a nemzeti társadalom. Háziipart is üztek, elsősorban a szövést-fonást, agyagedénykészítést. Még egyszerűbb művészi alkotások is létrejöttek./6/Az un. Bükki műveltség lelőhelye Bélapátfalva is. Az istállóskői barlangban találtak csiszolt, átfurt tengeri kagylókból készült ékszereket./7/ De a rézkorszakból is maradtak fenn tárgyi emlékek, mint pl. rézcsákány Szilvásváradról, különböző edények Monosbélből./8/ A rézeszközök készítéséhez a Mátra természetét használták fel. Szilvásváradon a Töröksáncban lakógödröket, tűzhelyeket tártak fel a sáncon belül és kívül./9/ Ezek a leletek is mind azt bizonyítják, hogy Bélapátfalva és környéke ősidők óta lakott terület volt.

Persze sokfajta nép lakott itt a történelem folyamán. Így pl. többek között i.e. VIII-VII. században a preszkiták, i.e. VII-VI. században pedig a szkíták. Ezt bizonyítja a szkita temető Szarvaskőben vagy Szilvásváradon és Bélapátfalva között az un. Lófőhegyen, az országot szélesítése közben egy szkita sirt találtak az utépitők. Az ottani száraz, laza talaj jól megőrizte a női szkita csontvázat, a csontváz mellett 3 db arany "fülbevaló"-t is találtak./10/ Majd i.e. 400 körül a mai Észak-Magyarország területét a kelták szállták meg, az Osi, Cotini és Taurisci kelta törzsek./11/

Cserniczky a községhez kb. 3-4 km-re levő "Kelemenszéke" nevű kisebb hegyet, illetve a hegyen még 40 évvel ezelőtt /1929/ is jól látható volt földvár vagy földsánc nyomait is a keltákkal hozta kapcsolatba, amikor azt írja, hogy valami kelta "hatalmasság" székelte ott, amit a hegytető elnevezéséből is lehet sejteni./12/

I.e. utolsó évszázad közepén a mai Heves megye kelta népcsoportjai a dákok uralma alá került. De a dákok uralom nem sokáig tartott. Mivel a dákok a rómaiak által megszállt Dél-Pannóniába is betörttek, így i.e. 9-ben a rómaiak megtorló hadjáratot indítottak a Tisza mentén is felfelé haladva a dákok ellen. A hadjárat a dákok alattvalói, a kelták ellen is irányult. I. sz. második évtized végén a római birodalom és a dákok közé beékelődött egy keletről ujonnan érkezett nép, a szarmata jazigok. /13/

Majd következtek a népvándorlás-korabeli többi népek is: vandálok, nyugati gótok, gepidák, alánok.

Kelta régészeti emlékek maradtak fenn, mint

pl. Szilvásváradon mészégetőkemence, kerámiai töredékek, orsógomb, esiszoló és örlőkövek vassalak.

568-ban jöttek az avarok. Avar emlék maradt fenn Bélapátfalván az um. Kerekgyümölcs határában, a Gyári-tó ~~szél~~ ÉNY-i oldalán emelkedő dombon egy részben bolygatlan NY-K-i tájolású sír. A hátán fekvő csontvázon a medencén vascsat, a kezek ujjainál vasdarab volt. A szántás itt már több sírt széttroncsolt. Ez a temető kb. IX-X. században keletkezett. A VIII-IX. században a szlávok jönnek erre a vidékre, néhol keveredtek az avarokkal. Majd pedig a X. században megérkeztek őseink is./14/

II.

BÉLAPÁTFALVA A HONFOGLALÁSTÓL 1526-IG

Bél község megalakulása és elnevezésének története

Bélapátfalvát és környékét a honfoglalás után Anonymus szerint Bönger /Bunger/, annak fia Bors vezér, és ennek fia, Ed és Edemen vezérek kapták, akik Aba Sámuel király ősei voltak. A szállásbirtokosok erre a területre a pogány "kunpalócokat" telepítették le. A "kunpalócok" főleg a mai Bélapátfalván és környékén éltek./15/. Györffy György még részletesebben hivatkozik Anonymusra, aki "kun" vezéreknek nevezi Örsur /Ursuuru/ apját Ousadot, és Bors apja Bungert, akik ezen a területen megtelepedtek. Ezek szerint Borsod megye Örs nemzetségének volt szállásterülete. Minthogy azonban a krónikák Örsöt magyar vezérnek mondják, így nincs okunk arra, hogy Örsöt kunnak, azaz kabarnak tartani./16/.

Anonymus említi, hogy Álmos vezetése alatt Kiev alá vonuló magyarok megütköztek az oroszokkal segítségére siető kunokkal. A kunok 7 vezére vereséget szenvedett, és önként csatlakoztak a magyarokhoz, velük együtt résztvettek a honfoglalásban, és az ország különböző pontjain birtokokat nyertek Árpádtól. A kun vezérek közé sorolja a következőket: Ed, Edümen, Et, Bors atyja, Bünger Ürs, Ousad, Bojta és Alaptolma atyja Ketel. Györffy szerint ez anakronizmus hiszen a Cumanus vagy kun, más néven kipcsak nép a XI. század közepén jelent meg Európában, ez idő előtt Ny-Ázsiában lakott./17/.

A palóc nép eredetéről sok elképzelés van. Hunfalvy Pál szerint a palóc nép valami török-szláv keverék. Györffy György megállapítja, hogy a palóc etnikai elnevezés

használatára 1683-tól ismerünk adatot. Mivel ebben a debreceni vásárra jött "palócok" megnevezése "tokaji katonák" és "ujvárosi emberek" mellett fordul elő, úgy látszik, hogy a palóc név itt úgy szerepel, mint az Alföldön közismert etnikai megnevezés. Palócoknak főleg a XVIII. század óta Heves, Nógrád, Borsod és Gömör megye érintkező területén lakó magyarokat sorolják. A palócok közé való tartozás bizonytalan volta főképp abból fakad, hogy a palóc a történelem folyamán soha nem volt jogi különállást élvező népcsoport, mint pl. a székely, hajdu vagy kun. A palóc nevet inkább sorolták a gunynevek közé /palóc ne vakaródz!/.

Ami a palóc nevet illeti, meggyőzőnek tarthatjuk a szláv plavec, plavci, orosz polovec, polovci "kun" illetve "kunok" népnévből vezeti le. Az etimológiát Knieszsa István is elfogadta. Bár megjegyezte, hogy hogyan kanta ez a magyar néptörzs a kunok nevét, mikor szerinte a kunokhoz semmi köze nem volt.

Györffy szerint talán az erre a vidékre beköltözött lengyelek nevezhették el ezeket polovciknak, mivel úgy látták, hogy ez a népcsoport hasonlít a kunokra. A régi krónikák a legkülönbözőbb nomád népeket pl. "kabarokat", besenyőket, uzokat "kománokat" kun / latinul Cumus, Cumánus/ néven emlegették. Az orosz évkönyvíró a nomád magyarokat hasonlította a polovcikhoz.

A csehek és szlovákok még a XII-XIV. században a Morva folyó és Kis-Kárpátok területére betelepült sasvári székelyeket is plaveceknek nevezték, várukat /Detrekővárat/ pedig Plavecky-Zamek-nek.

Igy tehát lehetséges, hogy a palóc név szláv jövevényszóként hatolt be a magyar nyelvbe. Lehetséges, hogy a XII-XIII. században élt egy olyan kisebb vagy nagyobb népcsoport, amely megjelenésében esetleg nyelvében eltért a magyarokétól és hasonló volt a kunokhoz, habár ez a népcsoport lehetett kabar, székely, besenyő, uz vagy éppenséggel polovec-kun.

A történelemben e név 1765-ben kerül elő, ez ugyan visszanyulik az 1232-i feljegyzéshez, de ez nem biztos adat. Ugyanis 1765-ben a csehországi wellehradi apát kérdést intézett a Cîteaux-i apáthoz a pilisi és pásztói monostorokra

vonatkozó régi hiteles adatokat illetően. A Citeaux-i apát azt válaszolta, hogy van egy nagy XIII. századi pergament göngvölegük, valamint egy fatáblás könyvük, amely a ciszterci káptalani statutumokat tartalmazza, és ezekből a következő filiációk állapítható meg: Clairvaux alapította 1131-ben Cherlien-t, ez 1136-ban Acev-t, ez 1184-ben Pilist, ez 1232-ben a "kunok" bélháromkuti apátságát. A citeaux-i levéltár anyaga a francia forradalom után Dijonba került. Itt is kutattott György György, de itt a XIV. századi kolostor-jegyzékben csak Triumfontium in Hungaria néven szerepelt. A kun név hiányzik. T alán Bélháromkut nevet összeecserélték a Bélakuttal. /itt szintén volt kolostor/, amely viszont kun nemesek birtokában volt.

Ami Bél esetleges kun birtokosait illeti ez a Bél-re vonatkozó ismereteink alapján cáfolható. Maga a falu nem a kunoké volt, hanem a Bél másnéven Ug nem belieké. Gyárfás feltételezte, hogy a Bél nemzetség kun eredetű volt. / A jász kunok története Kecskemét 1873. II. 299./ . Ez viszont a XIII. századra nem áll, mert a nemzetségtagok keresztény személynevek mellett magyarok közt divatos neveket viseltek.: pl. Kenéz, Szerje, Rátót, Bak András, Csanád és fia Csuk, Ugra, Ug, és Bökény. Ezek viszont a XI. század eleji birtokszerző ősnek a leszármazottjai, akik nevét a nemzetségnévben viselik. E szerint a névadó Bél vagy Ug a XI. század első felében élt; kun eredetére semmi nyom nincs. Anonymus által említett kunok valószínűleg a magyarokhoz csatlakozott kabarokkal azonosíthatók. Említi Ed, Edemen az Abák őse, Őrsur nevét. Ami az Abákat illeti, a krónika "korozmin", azaz káliz eredeztetése kabar eredetet mutat, de ez az Őrsur nemzetség magyar, Őrs a krónikában a hét magyar vezér között szerepel. A kabarok szállásterülete is megváltozhatott, hiszen Anonymus 300 évvel korábban lezajlott eseményeket ír le. A mohamedán kálizoknál valószínű, hogy a kereszténység felvételével I. István nem hagyta őket egy tömbben, hanem széttelepítette őket. Mindezek a megfontolások Anonymusnak a palóckérdésben való felhasználását igen kétes értékűvé teszi.

A kazár helységnév arra mutat, hogy az alapnépességbe kazárok települtek. /18/.

Cserniczky monográfiájában azt említi, hogy Bélapátfalva megalakulása az 1089-ben Szent László által betelepített kunoktól veszi kezdetét. Leírja, hogy amikor I. László 1089-ben a Duna-Tisza között garázdálkodó kunokat leverte, a behódolt kunoknak

maga jelölt ki szállást, és pedig többek között Borsod vármegye kevésbé lakott vidékén, így Apátfalva községben is. Szerinte tehát a község keletkezése 1089-re tehető, mert I. László az eredeti kun származású Bél /palócosan Beél/ vagy másképpen magát Ug nemzetségnek nevező törzs nemzetséget /főfészkek Monosbél volt/, ide telepítette. Ez azonban nem bizonyított. /19/.

A kunok -vagy ahogy Ipolyi nevezi - a kunpalócok később teljesen beolvadtak a magyarságba, de sajátos tájszólásukat, külön népi jellegüket, szokásaikat, életformájukat még sokáig, részben még máig is - megőrizték. Ez a főleg vadászattal foglalkozó nép telepedett itt meg a Bélkő előtti térségben. Jóval a mai községtől keletebbre, és közvetlenül mögötte jött létre a XIII. században a monostor. Sokáig a XIV. század elejéig csak Bél volt a község neve. Mivel az egymás mellett lévő három községnek egyformán Bél volt a neve, így megkülönböztetésül a mai Monosbél Albélnek nevezték el, mint a Bélkő alját. /20/. Monosbél régen még Malmos vagy Molnos-Bélnek is nevezték, mivel kb. tíz vizimalom működött e parányi településen. Ennek a kisközségnek egyik legrégibb birtokosa Béci Gergely és fia István volt. Olyan kis helység volt ez, hogy az akkori források nem is írnak róla. Közép-Bélnek a mai Bélapátfalvát nevezték /sőt egyes források még Mikófalvát is ide sorolják/. Felbélnek pedig a mai Bükkszentmártont nevezték el.

Más felfogás szerint a Bél név ugyan három települést jelent, de nem az előbbieket teljesen, hanem a következőket: 1. Molnos /Malmos/, tehát a mai Monosbél, 2. Háromkut vagyis maga az apátság és 3. az apátság alatt kialakult Apátfalva falut. /21./ Ma már ez a régi falu, Bél, teljesen eltűnt, emögött volt a bélháromkuti apátság, a Bükk hegység orma alatt fakadó három forrás táján, e három forrás Mária vagy Nagyboldogasszony forrás, Barátok kutja és a Középbércben eredő Retskakut, amelyek közt a román stílusú templom áll. /22/.

Bélapátfalva nevét az oklevelek a XIII. században Bel, Beel, Beyle név alakban, 1330-ban Villa abbatis alakban, 1415-ben pedig Apádfalva, Apátfalva néven emlegetik. /23/. A község Borsod megyében volt. A megye határa Heves vármegye felé Mónosbél, Nádasd, Szöllős, Tihamér, Ostoros, Eger patakok mentén Tiszavalkig terjedt. /24/. Ebben a Borsod megyei községben, ahol Kilit püspök 1232-ben kolostort építtetett, és azt éltető forrásairól "Abbatia

trium fontium de Beel"-nek cimezte a helységet. IV. Béla király 1261-ben kiadott oklevele "Trium fontium de Beel" /Beelről elnevezett három forrás apátsága/-ról beszél. Tehát Pázmány Péter a XVII. században így említi Bélapátfalvát: Abbatia de Beel Cumanorum, vagyis a kunok Béli Három Forrásáról elnevezett Apátság.

Tény az, hogy mindegyik névben szerepel a Bél név.

Bélapátfalvi tájkép. A Nagytó. A kolostor feltárt alapjai

A kolostor alapjai háttérben a Bélkővel

A helység elnevezésével kapcsolatban tehát ebből kell kiindulni.

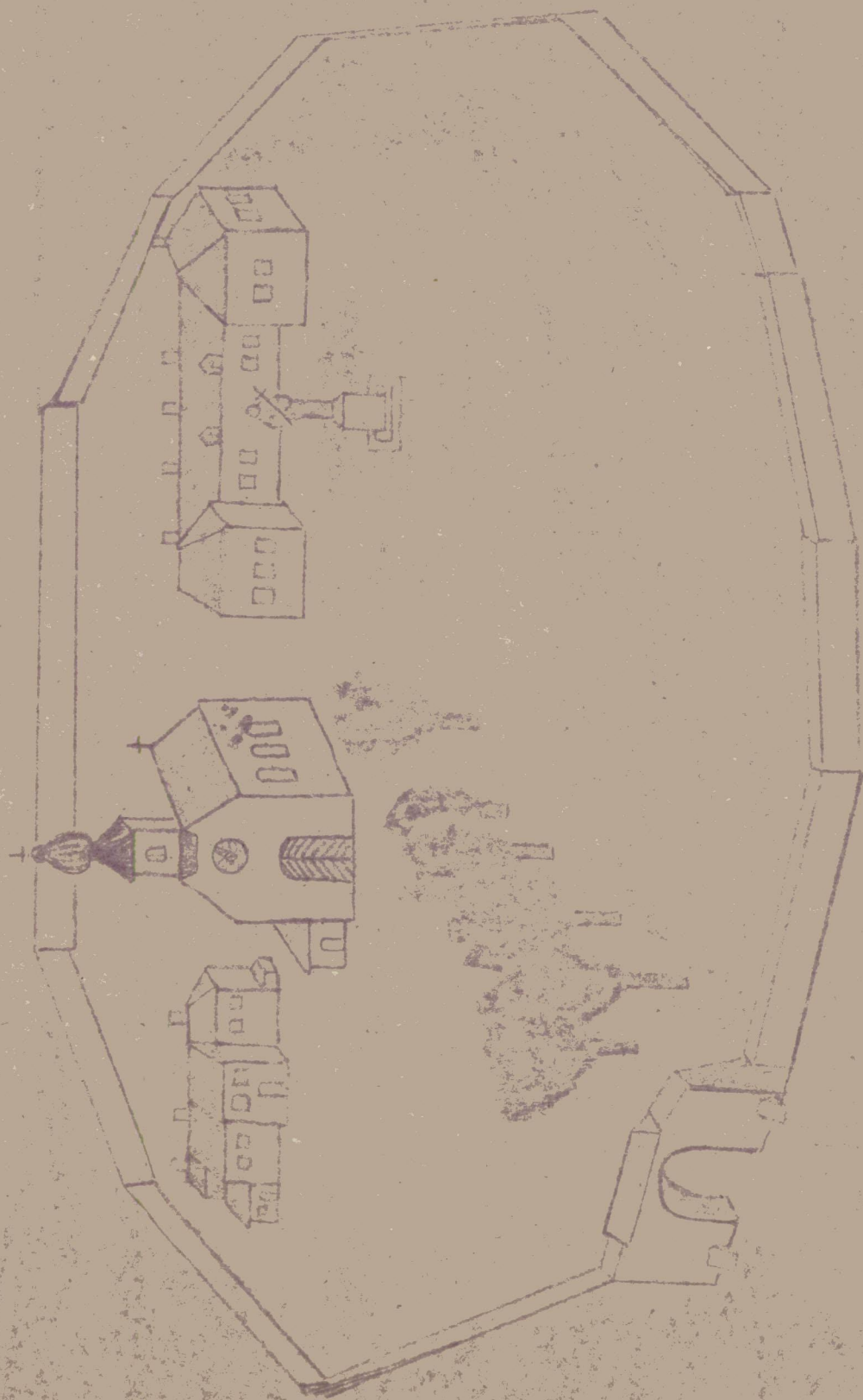
A Bél név kialakulásával kapcsolatban többféle elképzelés van.

1. A legelfogadhatatlan -és csak a nép elképzelésében él az a hiedelem-, hogy a község a nevét IV. Béla királyról kapta. Így: Béla-apátfalva. Ezt az elképzelést nemcsak a nép találta ki, hanem egy Katona nevű író, aki csupán a névhasználatosság miatt mondja: "Bela videtur auctor fuisse, quod nomen indicat, abbatiae trium fontium sive Beel..." / Béla látszik az alapítónak lenni, amely név jelöli abbatiae trium fontiumot vagy Beelt. / Ennek a véleménynek a visszhangja látszik a Magyar Enciklopédiában is. / 25/. Még a népmonda azt is tartja, hogy IV. Béla király a tatárok elől erre menekült, és ahova a lova patkója leesett, ott alapította meg a király az apátságot. Tény az, hogy a község elnevezéséhez IV. Béla királynak semmi köze sincs, annál is inkább, mert az apátságot a király már az 1241-i tatárjárás előtt 9 évvel megalapította. A községhez tehát annyi köze van a királynak, hogy az ő uralkodása alatt jött létre az apátság. És a Bélkővet sem nevezték sohasem Bélakőnek, IV. Béla királyról vagy Bélahegynek, mert ez "fontos védőbástya volt a királynak ellenségeivel szemben"-ahogy ezt a Magyar Enciklopédia állítja. Mindenesetre a község őrzi azonban IV. Béla király emlékét és a község egyik utcáját, a mai Május 1 utat, sokáig IV. Béla király utcának nevezték. Az is tény, hogy a menekülő királyt és kíséretét valóban Bélapátfalva környékén érték utól a tatárok és vívtak véres harcot, amíg a királynak sikerült egérutat nyerni.
2. Egy másik verzió szerint a község a Bélkőről kapta a nevét, mivel a község ide a Bélkő alá települt. Ez nem magyarázza meg azt a tényt, hogy akkor ez a kő is miért kapta a Bélkő elnevezést, persze földrajzi nevek magyarázata sokszor lehetetlen.
3. Borovszki a bél szót az ószláv bélu szóval hozza kapcsolatba, ami magyarul fehérét jelent és ebből származtatja a bél szó eredetét, mivel a Bélkő valóban mint hatalmas fehér sziklaóriás emelkedik ki a végtelen zöld erdők tengeréből. /26/. Csakhogy -ahogy erről már volt szó- egyformán Bélnek nevezték Bükkszentmártont /régebbi nevén Borsodszentmártont/, Monosbél és Bélapátfalvát is, már pedig a bélu szóval való összefüggés esetén ez kizárt dolog lenne. /27/.

4. A község elnevezését Kubinyi Ferenc és Vahot Imre még összefüggésbe hozta a Baál istennel, vagyis a Bál-vánnyal is. Szerintük talán először nem is Bél, hanem Bálkő volt a neve a mostani Bélkőnek. Utalnak arra, hogy pogány őseink a honfoglalás után a Bélkövet természeti helyzeténél fogva alkalmasnak találták arra, hogy itt áldozatokat mutassanak be. Gazdag források is csörgedeztek a Bélkő lábánál, a hegy kiemelkedik a környezetből, és különösen alkalmassá tette ez a körülmény a Bélkövet arra, hogy áldozzanak a Hadurnak. Erre a pogány áldozás kultuszra mutat még az Áldozókő nevű szikla és a Bélkőtől nem messze lévő Hamuhegy is, ahol az áldozás utáni hamu maradt meg. Ez a feltevés igen misztikus, a nép fel fogásában itt-ott még tartja is magát, de erről semmi bizonyosat nem tudunk, ez az elnevezés nem valószínű.
5. A másik verzió szerint a bél szó valaminek a belsejét jelentette, illetve jelenti ma is. Mivel ezen a tájon hatalmas erdőségek vooltak /illetve mai s vannak/, ez az elnevezés az erdőségek belsejét jelentette, és az itt található monumentális hegyet pedig Bélkőnek nevezték el. Példa erre Bakonybél, vagyis ez a helység a Bakony belseje. Ipolyinak ez a feltevése sem állja meg a helyét.
6. Legvalószínűbb tehát az, hogy a községnek a Bél nemzetiség adott nevet. E vidék birtokosai között, mint kisebb területek birtokosait említik a bogácsi és béli nemeseket is. /28/. Nem tudjuk bizonyosan, hogy vezéri családok leszármazottjai voltak-e? A család számos ivadékaiban virágzott a Szent-mártoni, Rátholdi, Monosbéli, Bóli, Felbéli, BeKölczei családtagokban. Őseik között a család bánokat is említ /Bánvölgy, Bánhorvát/. /29/.

A Béli nemesek régi multra tekintenek vissza. Más változatban a család neve Ug-nak is szerepel. I. István korára vezethető vissza a Bél, -másnéven Ug-nem birtokai Monosbél körül. /30/. Borsod megyében három helységet is neveztek el róluk. A Béli nemzetségről a krónikák nem irtak, az oklevelek 1246 előtt még seholsem említik. 1246-ban Karul de Bél-ről és fiairól /Bél Károly/, Miklósról és Jánosról van szó. Önálló törzset nem alkot hattak a Béli nemesek, mert aránylag kis területen éltek amelyen egy törzs nem fért el. A Béli nemesek egyik ága *a*

A szent Tamás templom a kolostori épületekkel
felképezés Haralyi Könyvéből

Keve ágazat, amelynek egyik tagja, Keve ispán 1282-ben Monosbél birtokosaként szerepel az oklevelekben. Ősi nevei a nemzetségnek: Csahád, Zorina, Ugra de Bél. Még a lovagi és a comes cím is elég gyakori köztük kb. 1300-ig./31/

A község nevébe csak később került be az Apátfalva elnevezés, de viszont elhagyták a Bél szót az elejéről, és kb. a XVIII. század végéig csak Apátfalvának emlegették, mint az "apát faluja". Később a falu egyre fejlődött, a három község közül a legnagyobb lett.

Helységeink jórésze személy, nemzetség vagy törzsnevekből alakult. Így önmagától adódik a Bél-nemzetséggel való összefüggés./32/ Kilit püspök, az apátság későbbi megalapítója, az apátság helyének földjét több javakkal együtt a Beél nemzetségtől vette meg, s a címében az ősi birtokos nevét továbbra is meghagyta. /33/

Összefoglalva tehát: a község nevét a Bél nemzetségről kapta egyrészt, másrészt az apátságról, és a kettő kombinálásából kapta véglegesen a Bélapátfalva nevet, amelyet szoktak még ma is a helybeliek és a környékeliek csak röviden Apátfalvának, népiesen Apátfalának nevezni, de nem tévesztendő össze a Csongrád megyei Apátfalva községgel. A község megalakulásának pontos dátumát nem ismerjük. Egy tény: már a honfoglalás előtt is - ha szorványosan is - lakott terület volt. Nagyobb jelentőséget csak akkor kapott, amikor ezen a helyen létrehozták az apátságot. Ezután fel-felbukkan a neve különböző oklevelekben és egyéb középkori forrásokban.

Az apátság megalakulása

Nézzük meg, mit, ír az apátság megalakulásától egy papköltő, Haralyi Fejér Ignác:

Az apátfalvi apátság 1235-ben

Sötét éj után lesz az aranyos reggel,
A pogányt levette minden palócz ember.
Eldobatta Cletus egri püspök véle,
Aki fájón látta, népe benne élne.
Kap az orvos gyógyírt minden fájó sebre,
Cletus is talált, mint e helyet megvette:
Ciszter apátságot állittatott rája,
Mit Boldogasszonynak kegyébe ajánla.

Apátfalva, Szilvás, Mónosbél forrása
Ömlött az apátnak gazdag birtokára,
Ez az apátságot el is keresztelte,
"Háromkúti" nevét aztán innen vette.
"Közép-Bélnek" irták ekkor Apátfalvát,
Mónosbél "Al-Bélnek", mint a Bélkő alját.

Szent-Mártonnak "Felbél" volt a neve hajdan
Sok bánatot átélt a nagy templom aljban.

Ezerkétszázharmincöt év folyamába,
Új élet szállott a Bélkő oldalába...
Közepén kápolna emelkedett égre,
Áhitattal nézett a távol vidékre,
Oldalán feküdt egy kisebbszerű zárdá,
Messziről úgy látszott, mintha ott őrt állna.
A zárdá csendjében Bélkő fele - hátul
Lakott jó népével a jámbor apátaur.

Messze kell szaladni mézért a kis méhnek,
Hiveket szerezni ők is messze térnek,
Igy a kis zárdának kegyes nemzedéke,-
Össze-vissza járt-kelt... az egész vidékre.
Csapatonkint jöttek a szent keresztiségre,
A szentelt forrásnak kis épületébe,
Ám senki sem hitte, hogy rövid hat évre,
Ez áldásos élet bus végére érne, /54/.

A papköltő az apátság megalapításának időpontjául 1235-t teszi. Ez vita tárgya volt sokáig. Egyesek jóval előbbre teszik ezt a dátumot. De talán először is felvetődhet a kérdés, hogy miért pontosan a Bél község melletti területet szemelték ki az apátság megalapítására. Ennek több oka is volt. Tény az, hogy a magyar nép többsége már ekkor, vagyis a XIII. század elejére legalább is névleg keresztény lett. Persze még titokban előfordultak itt-ott pogányáldozások, a régi pogányhit még nem tűnt el teljesen. Főleg a kunoknál. Az uralkodó, és főleg az egyház előtt nem volt kétséges, hogy a Bükk rengete-
iben meghúzódó települések lakói még áldoznak a pogány isten-
nek főleg a három forrásnál, a források vizében fürödve
orvoslást is nyertek, és egyike-másika még nem is volt ke-
resztény. Főleg akik a XIII. században
települtek be keletről.

Meg kellett tehát téríteni őket, erre a célra pedig papokra és erős egyháza volt szükség. Így szemelték ki monostor építésre Bél /Közép-Bél/ községet. /35/.

A másik ok az lehetett, hogy az itt megtelepülő ciszterci rend életének sajátos vonása volt az önmegtagadó, a világ zajától messzire elhuzódó szigorú életmód. Erre az életmódra pedig kiválóan alkalmas volt a Bélkő alatti zord vidék, hiszen ez lehetővé tette a világtól való elzárkózást, megvolt a feltétele a szigorú szerzetesi életmód betartására. A hatalmas kiterjedésű erdőségekben csak itt-ott voltak vadászállomások, mint pl. Upponyban és Dédesen a vadbivalyok és bölények vadászainak tanyái. Mivel a ciszterciták földműveléssel, kertészkedéssel is szerettek foglalkozni, így ez az elhanyagolt, műveletlen vidék erre lehetőséget is adott. /36/

A harmadik ok - azonkívül, hogy az apátságot megalapító egri püspök II. Kilit vagy latinosan Cletus maga is állítólag kun származású volt, a Bél nemzetség tagja -, az lehetett, hogy a foglaló és megszálló nemzetség, miután kereszténnyé lett, a törzsfők nem temetkezhettek halmok alá, pogány módon lovastól, szolgástól, hanem a királyokat utánozva holttesteik őrzésére monostort rendeltek. Így keletkezhetett a Bél nemzetség monostora. /37/. Hogy valóban temetkezett-e előkelő főúr erre a vidékre, egyelőre ezt a tényt homály fedi. Igaz, van a községtől délre egy hegy, aminek a neve Emberholt, vagy Holtember-tető. Talán van valami összefüggés a két dolog között.

A legvalószínűbbnek talán az az ok látszik, vagy legalább is a monostor megalapításához hozzájárult az is, hogy a ciszterci rend magyarországi szerzetesei között, vagyis közelebbről a pásztói és pilisi ciszter monostorban fegyelmezetlenségek történtek, és a pilisi szerzeteseket ide szándékoztak áttelepíteni. Ebben az időben, III. Béla uralkodásától kezdve ugyanis a cisztercita rend erősen tért hódított hazánkban. Ez összefügg azzal a ténnyel, hogy erősödött a Franciaország iránti érdeklődésünk. Igaz, ez már megindult a XI. század végétől, amikor királyaink szerzeteseket hívnak az országba, és pl. I. László király kolostort alapít a St. Gillesi bencések részére, és ennek a kolostornak a lakói csak franciák lehettek. III. Béla király felesége is francia királyleány volt, VII. Lajos francia király leánya

Capet Margit. A párizsi egyetemen sok magyar egyházi személy tanult, így többek között Péter kanonok is, aki névtelenül megírta a magyarok történetét a hobfoglalástól koráig. III. Béla krónikása /Anonymus/. Természetesen nagy volt a francia befolyás hazánkban. Ekkor telepedtek be a ciszterciták is, amely főleg oktatással foglalkozott. A rend nevét a franciaországi Citeaux város nevééről kapta, ahol az első kolostoruk volt. A nép vörös szőnű kázmájuk miatt vörösbarátoknak is nevezte őket.

A monostor megalapításának ideje vitatott. Egyesek 1208, 1220, 1224-re, mások 1232-re, 1235-re teszik az alapítás évét. Abban a kutatók többsége megegyezik, hogy az apátságot II. Kilit egri püspök, a Bél nemzetség egyik tagja alapította. Ezt a feltevést viszont megcáfolja III. Ince pápa 1208-ban kelt megerősítő bullája, amely ugyan Kilit-féle adományról szól, de 1208-ban nem lehet másra gondolnunk, mint I. Kilitre. Az Új Okmánytár megemlíti, hogy III. Ince pápa Cletus /Kilit/ egri püspök alapítványát, mellyel a háromkúti vagyis bélkői /de Beel trium fontium/ apátságnak bizonyos tizedeket adományozott, megerősíti 1208-ban. /38/. Az 1208-ban alapítást tételezi fel az is, hogy a pilisi cisztercita apátság 1184-ben alakult, már pedig Csernely is a Pilis nemzetségé volt, s mivel Csernely nem messze van Béalápátfalvától, ez a körülmény csak elősegítette ennek az apátságnak minél előbbi létrejöttét. Mint Bél nemzetségi leszármazott, II. Kilit aztán új adományokkal látta el az apátságot s a családi alapítású monostor a családból, illetőleg nemzetségből sarjadzó püspökök révén alakult püspöki fennhatóság alatt álló apátsággá, s a kegyuraság is a püspök lett, de a nemzetség erre igényt tartott, és 1381-ben Borsod megye közgyűlésén az ősi családi kegyuri jogok viaszadását követelte.

Azonban hasztalan támogatta a megye is a követelést, a Bél-nemzetség nem tudta többé visszaszerezni kegyuri jogait. Béalápátfalva neve ebben a korban Bel, Beel, Beyle s a Bél nemzetség által adott és tőle megvett birtékosok folytán a bélháromkúti apátság faluja, és az apátság uradalmának központja. /39/.

A monostor alapítólevele az idők folyamán elveszett, de vannak későbbi feljegyzések, amelyek megőrizték az alapítás évét, helyét és az alapító nevét. Pázmány Péter 1629-ben a többi monostorok között - hiszen ekkor már hazánkban 25 monostor volt - megemlíti ezt a monostort is.

1183-ban a cisztercita rend anyaegyházából, Citeaux-ból /Szitóból/ III. Béla király udvarában járt

Péter apát, Vilmos perjel, Péter és Servius mesterek, hogy a királytól elnyerjék a magyarországi cisztercita rend számára is azokat a jogokat, amiket Franciaországban már megkaptak. Béla ennek a kérésnek eleget is tett. 1232-ben, a bélháromkuti apátság alapításának évében fegyelmi ügyben Pilisen és Pásztón járt két francia cisztercita apát. Ekkor volt hazánkban Jakab biboros is, a pápa követe, a római Tre fontana-i cisztercita kolostor apátja, mivel a pápa tudomására jutott, hogy Magyarországon még jócskán vannak pogányok és feladata volt, hogy hitvizsgálatot tartson a hitetlenség megakadályozására. Vagyis nehogy Magyarországon visszatérjen a pogányvallás, ami igen érzékenyen érintette volna a pápát is, főleg az egyházi adó elvesztése miatt. Természetesen a gyanu alapos volt, a Bükk vidéken is találtak pogányokat - mivel a XIII. században még keletről, ha kisebb mértékben is - de tovább tartott a keleti népek betelepődése. Így tehát nem véletlen, hogy 1232-ben két új apátság létesült Magyarországon, az egyik Bélapátfalván, illetve Bélen, a másik pedig a Tiszavölgyben. A béli apátság latinul a Trium Fontium vagyis Háromkut nevet kapta, mivel három bővizű és gyógyerejű forrás vize is buzgott ezen a helyen, illetve ma is megvan ez, jelenleg a község, illetve a cementgyár vizellátását szolgálja vízvezetéki csövekbe kényszerítve. A forrásokról még feljegyezték azt is, hogy a Bélkő aljában fakadtak és vala mikor olyan hatalmas mennyiségű vizet adtak, hogy vele malmokat hajtottak, s melynek egyikét a Nagyasszony ünnepén a templom bucsunapján - amit máig is megtartanak minden év aug. 15-én Mária napján - évente meg szoktak szentelni. Ezen alacsony kőfallal és fákkal övezett forrásnak gyógyerőt is tulajdonítottak, vize sohasem szokott befagyni. /40/. Állítólag kénese tartalmu a vize és régebben a köszvény gyógyítására is használták. Ezt még tudományosan is feldolgozták: Usus medicus putei Apátfalvensis balneatorii, seu Arthrifici. /41/.

A hegyben, amelyben e források erednek vanx volt egy barlang, amelyből sajátos gáz tört ki, mely néha a sötétben lángként világított. /42/. Mások ismét egyiknek ugyanezen főforrást / a mai Mária-forrást a szerző%, másiknak az észak felé, jó félórányi távolságra eső Középbérc nevű hegy alatti forrást veszik fel, mely a mai napig Barátok kutjának monda-

nak, harmadikul pedig a templomtól dél felé negyed órányira Rocska-kut nevű forrást vallják. /43/. De vannak, akik e három forrás egyikét a templom melletti főforrásban, másikat a szilvási szomszédos völgyek forrásában, harmadikát pedig a monosbéli gazdag forrásban keresik, amely regényes völgyzugban ered és vizeséssel jutott le Monosbélbe. /44/

A különböző forrásmunkák adatait összehasonlítva, megközelítőleg az apátság alapításának időpontját mégis 1232-re tehetjük. Tehát a Három Forrási Béli Szűz Mária menybemeneteléről elnevezett apátságot vagyis az Abbatia B. Mariae Virginis in coelos assumptae trium fontium de Beel Cumanorum, tehát a kunok seu Apátfalva, még más címen Trium Fontium de Beel Cumanorum, tehát a kunok Bélháromkuti apátságát II. Kilit /II. Cletus/ egri püspök alapította a ciszterci rend számára 1232-ben talán május 16-án vasárnap. /45/.

A citeaux-i apát 1765-ben -mintahogy erről már szó volt- régi feljegyzések alapján közölte, hogy a pilisi apátság 1232-ben alapított. De ez aza dat nem teljesen megbízható, mert az egykorán feljegyzett ciszterci káptalani statútumok szerint az egri püspök csak két évvel később, 1234-ben kért engedélyt a rendi központtól a ciszterci apátság építésére. Mire a központ kiküldte az egresi és bakonybéli apátot ez ügyben való eljárásra. A pilisi apátságból jött szerzetesek alapító munkájára mutat a béli monostor 1293-ban a pilisi apátság filiája. Lehet, hogy az 1232-i hibás adat a "bélakuti" apátsággal /Pétervárad, Szerém megye/ való összekeverésén alapul, melynek beteljesítésére 1233-ban rendelték ki a háromkuti apátság szerzeteseit, s a Bélakut alatt fekvő aranylábu bácsi uradalom egy monostorral 1267 előtt a kunok birtokában volt. /46/. IV. Béla király okmánya 1237-ben kelt, amellyel a bélakuti apátságot megalapította. / 47/

A bélháromkuti apátság 1240-ben már fenállt, mert ekkor IX. Gergely pápa megerősítette Cletus egri püspök adományát. a monostor részére, mely szerint ez megkapja összes birtoka után a dézsmát, amennyiben ez nem haladja meg az egri püspök dézsmajövedelmének 1/50 részét. /48/. Ezt az adományt 1239-ben IX. Gergely és 1253-ban IV. Ince pápa is megerősítette. Az apátság birtoka volt: a monostor birtoka nagyából a mai község, amit az Apát falvájának neveztek el. Ezenkívül: Királd /Kyráld/, Dochond /Dukány ?/, Ostoros /Osthoros/, Pazman /Pázmándi pusztá/, Medsa /Mező, Kis-Mező/Magy /Mogyorósd ?/, Kis-Dukány, ~~Ernoith~~

Ornolth /Arnóth?/, Horváth /Horwath, Bán-Horvát/, Mercheý /Mercse/, Velyn /Velezd/, Chokva /Csokva/, Chen /Csehi?Csene?/, régebben elpusztult helység, a Tiszánál 3 halastó./49/.

Kilit püspök ezekkel együtt mindezek helységek dézsmáit az apátságnak adományozta. II. Kilit e helyet a Béli nemesektől vagy megvette, vagy más módon, esetleg csere útján vagy ajándékjáéppen megszerezhetette, talán egyet-mást királyi adományban nyerhetett meg számára. II. Kilit egyébként a királyi közvetlen környezetéhez tartozott vallásos és jótékony intézetek, monostorok, ispotályok /kórházak/ ala pitásával foglalkozott, s mint udvari korlátnok II. András aranybullája szövegének megfogalmazója.

A templom az alapítás évében nagyjából elkészülhetett.

A monostor története a tatárjárás idején

1241-ben a vesztett muhi csata után Apátfalva környékét is elárasztották a tatárok. Semmi bizonyosat arról nem tudunk mondani, hogy tatárpusztítás érte-e a monostort, pontos adatok erre nincsenek. Az viszont bizonyos, hogy Kilit egri püspök is menekült a tatárok elől 1241-ben, és IV. Béla kíséretében a Adriai-tengerpartra menekült, és majd csak 1243-ban jött vissza Egerbe, de nemsokára meghalt./50/.

Az apátság mellett kisebb összeecsapás volt a IV. Bélát üldöző tatárok és a király kísérete között. Az 1245-ben Balogdon kiadott okmányban erről van szó. Az okmány bevezetője: "Béla, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Gallicia, Lodoméria, Kunország királya...A tatárok a beéli monostornál elérvén Béla királyt, az azoknak föltartóztatásában súlyosan megsebesült Sándor lovagot a király a Borsod várához tartozott Palkonya adományozásával jutalmazza." ...Nos in memoriám multiplicium seruiciorum eius & fidelitatis eximie...graciam gracie cumulare terram quandamviginti aratrorum Polcona nomine..."/51/.

Bélapátfalva környékén háromszor vonultak el a tatárok. Ugyanis híre kerekedett a tatár csapatok között, hogy erre menekült a király és kísérete. A gazdag zsákmány is nagyon csábította őket, másrészt az uralkodót igyekeztek elfogni, hogy adófizetőjüké tegyék./52/. A királyt ugyan szerencsére nem sikerült elfogni, de a templom építését megzavarták. Igaz a kolostor már készen állott, de a templomnak csak a külső

falai álltak még ebben az időben, ugyanis a kőművesek, a kőfaragók elmenekültek a tatárok elől. Majd a tatárjárás után más kőfaragók jöttek, más műhely folytatta a munkát, és a tatárjárás után 1-2 évtizeddel hozták tető alá./53/.

Lehet, hogy a tatárok - s ez a valószínűbb - a kolostort is feldúlták, kincset, zsákmányt keresve, de magában az épületben nagyobb kárt nem tehettek, esetleg annyit, hogy akadályozták a munkát. Egyes források szerint a monostort mégis "tatárrombolás" érte. /54/. Sőt igen siralmasnak mutatja be a helyzetet Haralyi Fejér Ignác, aki lángoló apátságról, a jó nép vérefolyásáról beszél, valamint a rommá lett kápolnáról, összedült zárdáról, arról hogy egyedül csak az oltárkép maradt épen, amelyet "csodának" tartottak, és ennek következménye lett, hogy a községet bucsujáró helynek nyilvánították, mint kegyhelyt./ 55/.

Arra vonatkozólag pontos adataink nincsenek, hogy a monostor körüli kis falúnak mennyi lakosa lehetett. A források arra utalnak, hogy a szerzetesek különböző messze vidékekről toboroztak hiveket, telepeseket. /56/.

A faluk átlagos nagysága a XIII. században 20 jobbágycsalád. Bél 1332-ben semmit, 1333-ban 3 garast, 1334-ben 1 garast /I.félévben/, 1334-ben II. félévben semmit, 1335 I. félévben semmit, 1335 II. félévben 3 garast fizetett tizedet, átlagban 3,5 garast. Ebből is látszott, hogy kevés lehetett a lakosság és szegény./57/ Ugyanakkor a bélháromkuti monostor 1332-ben 100 garast, 1333-ban 120 gst, 1334-ben semmit, 1335 I. félévben 40 gst, 1335-ben II. félévben 20 gst, évi átlagban 93 garast fizetett./58/.

A monostor a tatárjárás utáni időkben

A tatárdulást követően, 1242-ben, IV. Béla visszatért az országba. Az ország a teljes pusztulás képét mutatta. Nagy volt az éhínség -Rogerius szerint - az emberek sok helyen emberhussal táplálkoztak. Ugyanis a földek nagyrésze bevetetlenül maradt, hiszen a tatárok sok embert megöltek, még többet rabszolgaságba hurcoltak el. Az első feladat az ujjaépítés volt. Az emberek előjöttek a rejtekhelyekről, mocsarakból, erdőkből, nádasokból. IV.Béla számított arra, hogy a tatárok még egy támadást fognak indítani, ezért igyekezett megerősíteni az ország védelmét./59/.

1246-ban a monostor már ismét működött. Ekkor /Sajó-/ Németi határjárásnál az apát helyett a háromkuti Szent Tamás kápolna papja jelent meg az apátság birtoka, Királd felől./60/. Az Ug-,Bél-nem 1246-ban tűnik fel nb. János megveszi Németi részét. Az e nemből származó béli nemeseket 1261-ben és 1317-ben említi az egri völgy határjárásában. 1271-ben Bél nb. Anéz és Job ispán,

Jobb veje Zádor ispán / talán Zádor ispán nevét őrzi a Vahot leírásában még olvasható, de ma már egyáltalán nem topografizálható helység a Zuborakfő valószínű hegy neve/ beleegyezik abba, hogy Kenéz leánya Miscouch nb. Márton özvegye elengedi a hitbért és jegyajándék kifizetését Márton testvérének, Balázsnak. Ez viszont átadja az összes termést, állatokat az özvegynek. ~~1222~~ 1282-ben az Ug-nem tagjai úgy osztoznak meg egy béli öröklött földjükön, hogy Ny-i fele az Eger-patakig Zeryé fia Rathold és Tamás fia Mykou birtoka lesz K-i fele pedig a többi nemzetségtagoké. Az egri káptalannak van egy bizonyságlevele, hogy Rathold Zorynának fia és Mikou Tamásnak fia Bélben lévő örökös birtokukra nézve a Chanad nemzetségbeli nemesekkel egyezkedtek 1282-ben. /61/.

1288-ban Béli Miklós /Rátot nb./ Rátoti Desew mester officialisa. 1293-ban Miklós fia Mico /Mikó/ adoptált két béli nemest s Németi és Visnyó falukat nekik adta. Szintén szerepel ez is az egri káptalan bizonyságlevelében, hogy Mikó comes Endrét és Mikout Beeli nemeseket örökbefogadta 1293-ban. Comes Miklós fia Miko adoptálta Bok Andrást és Tamás fiát Mikót, két béli nemest. /62/. 1292-ben /Örsur nb./ Béli László beleegyezik Ábrány eladásába. Ugyancsak 1292-ben István pilisi apátur, mint a béli monostor páter abbása megengedi, hogy Ádám béli apátur, Domokosnak, a király tárnokmesterének, eladhassa a Sajónémetivel határos Királd nevű monostori birtokot 120 ezüst márkáért. A budai káptalan előtt Ádám béli apátur bevallja Domokos tárnokmester részére az atyaapátur beleegyezése mellett egyházának Kyráld nevű birtokát 120 ezüst márkáért, hogy rajza a monostortól elidegenített Horvátot /ma Bánhorvát/ visszaválthassa. /63/. 1295-ben /Ákos nb./ Erney bán fia István serviense Palkonyán kap földet. 1295-ben Bátor határjárásában említik Béli István földjét. /64/.

IV. Béla halála után és V. István rövid uralma után, a kis-korú IV. László vagy Kun László került uralomra. Illetve elsősorban a régensként uralkodó kun származású anyakirályné, Erzsébet politikája valósult meg. Ezt a politikát az egységes főúri családok nagyműtörő politikája jellemzi, hogy a királytól független, vagy csak részben függő uralmat építsen ki. A királyi hatalom ugyyszólván teljesen tehetetlenül állt szembe ezekkel a nagyúri birtokosok magánhadseregeivel. A királynak kizárólag a kunok hadszervezete állt rendelkezésére. IV. László -nagykorúságának elnyerése után - igyekezett a kunokra támaszkodni. Ez persze a nagyurak -világi és egyházi - ellenszenvét váltotta ki és minden baj okát abban látták, hogy a király a kunokkal barátkozik. /65/.

IV. László idején a kun hadak úgy látszik a Bél vidéket is elárasztották, és az itt megtelepedett népet is felkelésre szították, Bizonyosan annyit tudunk, hogy az 1289 előtti belzavarokban a béli monostort a királyi hadak, valamint az ország nagyjai és a nemesség hadai ismételten megszállták, feldúlták és kirabolták, leégették. A tetemes károk miatt az apát IV. Lászlóhoz fordult segítségért, hogy a poroszlói tiszai vámot /nagyobb szekerek után 4 sókő, kisebb szekerek után 2 dénár/ a monostor kapja, amit a király az ország rendjeinek beleegyezésével meg is adott. /66/.

1289-től 1330-ig keveset tudunk az apátságról. 1324. ápr. 28-án Visegrádon Károly király Iztreng és Aranyos Borsod vármegyei birtokokat Fülöp nádor jászói várnagyának Béli Mikó fiának Lacznak adományozta. /67/

1325 jun. 24-én az egri káptalan előtt Béli László fia Miklós és Mihály három birtokon megosztóznak. 1327 jun. 30-i feljegyzés szerint a vácsi káptalan előtt Szécsi Miklós fia Péter Nógrád vármegye főispánja, Béli Mikó comessel ennek fia Lochk /Lak patakja és Lak völgye nevű földrajzi név van Belpátfalván, mivel az illetőt Lack-nak is nevezték, a patakot még szokták nevezni Lackó-pataknak is /sőt Laskó völgynek is, lehet, hogy ebből a személynévből/ által elkövetett kártételek iránt kiegész.

Ugyancsak az egri káptalan 1427. ápr. 2-án "Gregorius filius Ladislai de Molnosbél" /Molnosbéli László fia György/ részére kiadott átiratából, mely ismét az egri káptalannak I. Mátyás király 1470. jun. 24-én Budán kelt parancsára "Dionisius Bekey et Petrus similiter bekey de Sayonemethy" számára 1470. jun. 30-án kiállított átiratában van meg. /68/. 1330-ban Richárd apát Telegdi Csánád egri püspökhöz folyamodott, hogy a Kilit püspök által adományozott birtokok adományozását megerősítse. Az apátság az a kkori egri megyei szegényebb apátságok sorába tartozott, amit mutat az a tény is, hogy a pásztói apátság 80 garast fizet pápai tizedet, míg az apátfalvi 40 garast. /69/. Az apátság jövedelme: 1332-ben 20 Ms és fizet 40 gst, 1333-ban 40,5 gs, 1335-ben I félévben: 40 gs, 1335-ben II: 20 gs pápai tizedet.

1297-ben a Hangonyiak perében 5 Béli nemes tanuskodik, 1300-ban Béli Egyed Miklós és fia János, Kene fia Miklós és Fudur /dictus/ János nyugtatja Sztregovai Istvánt az Egyed leányának, Sztregovai Bozow özvegyének járó 30 M hitbér és jegyajándék lefizetéséről. 1319 körül királyi emberként

tűnik fel az a Béli Ratolth, aki 1320-ban átengedi Tamás fia Mykou ispánnak kiváltására Gergely fia Pál béli birtoka felét, s így Mykou váltotta ki az egész földet Raz nb. Thordos leányától, Pál testvére István özvegyétől és Pál anyjától, akik hitbér és Pál nővére, Elzebeth leánynegyede fejében birták. 1320 körül Béli Sándornak Borsod megye hatóságának ítélete alapján Visnyón elkövetett hatalmaskodás alól kell tisztáznia magát. 1323-ban Béli Kene fia Miklós Heves vármegye 4 szolgabírója között szerepel. Ekkor Heves vármegye hatósága tilalmazta Kene fia Miklós fia Jánost Egyházastárkány /Heves vármegye/ elfoglalásától. 1324-ben Mykou fia Lack jászói várnagy a királytól megkapta Aranyost és Istringet, 1325-ben Béli László fiai megosztóznak birtokaikán: Mihályé lesz az egész Páli birtok és Gon része, Miklósé pedig a lakott béli rész. 1327-ben ugyanazon Lochak annyi kárt tett Szécsi Péternek, hogy 65 M kártérítésre kötelezték. /70/.

Telegdi Csanád egri püspök megerősítette az apátságot javainak a birtoklásában. Az apátság az egri egyházmegye joghatósága alá tartozott. Az egri püspök kegyurasága alatt állt, sőt a kegyuri jogot a Béli család is gyakorolhatta. /71/

A kolostor birtokperei és további fejlődése

A fennmaradt okmányok alapján tudjuk, hogy a monostornak többször volt peres ügye, főleg a csokvai kis-mezői birtokrésszel kapcsolatban. Ez a kis mezőség Borsodban Lénárd-Darócz, Omány és Csokva közt beszögelve a Daróczi és Ományi családok és az egri káptalan birtokai közt terül el. Az akkori apát István volt, a másik felet az Őrs nemzetségből származó Daróczi nemesek, ugymint Daróczi másképp Szőke János, Pálnak fia, András és Márk fia, valamint Márk fia Péter, és ennek fia Bereczk képviselte, és egyezés jött létre köztük, a földet az apátság kapta meg. /72/.

Ezenkívül még sokszor volt vitás határkérdés, de nem kisebb gondot okozott a monostornak az itteni és más birtokainak benépesítése. A ciszterciták a vad vidéket termékennyé tették, pedig a vidék őserdeiben Dédes és Uppony kör-

nyékén bölények és vadbivalyok is éltek ebben az időben. A monostor tövében létrejött Apátfalva városka az apátság által lett főleg betelepítve. /73/. A kolostor környéke is rendezett volt. A kolostor körül mindenütt fák, virágok, halastavak, víz-zuhatok tették barátságossá és hangulatossá az egyébként vad vidéket. /74/.

Vásárokat is tartottak Apátfalván s ez városiassá tette, persze csak amolyan középkori mezővárossá, és így Apátfalva a vidék központja lett. Hogy hol tartották a vásárokat, a község melyik részén, vagy talán erdei tisztáson, erre vonatkozólag még nincsen pontos adat. De egy erdőségnak a neve: Óvásárlapos, talán ez a név őrizte meg az egykori vásárhely emlékét. A környék is hasonló virágzásnak indult, pl. dióskertjeiről neveztek el Diósgyőrt, meggyes kertjeiről Visnyót /szláv visnye = meggy/, szilvásairól Szilvásváradot. /75/.

Az Árpádházi királyok kihalása után egyideig zűrzavar volt az egész országban, és csak nagy nehezen tudott urrá lenni az országban a feudális oligarchián Károly Róbert. De a tartományurak megfélemezése után biztonságban érezhette magát Károly Róbert, és székhelyét is Temesvárról Visegrádra helyezhette át /1323/, Róbert Károly 1342-ben halt meg, és viszonylag jól megszervezett feudális államot hagyott fiára I. Lajosra /1342-1382/. I. Lajos katonai téren a kunokra is támaszkodott /76/. A király Apátfalva környékén többször megfordult. Így vadászgatott Diósgyőr, Dédes és Szilvás környékén. Sokszor még a karácsonyi ünnepeket is itt töltötte. A monostor apátja, János, a király udvari káplánja lett. A király is segített benépesíteni ezt a vidéket, adómentességet adott a telepéseknek. /77/ A király újabb kegyelmeket ajándékozott a monostornak. Az apátság fölötti kegyuraságra az esztergomi érsek és a Béli nemesek is igényt tartottak. 1381-ben Gara Miklós nádor előtt a Béliek követelték a kegyuraságot szemben az esztergomi érsekkel. De a Béliek keresetének nem volt semmi eredménye, mert a patrónust továbbra is az esztergomi érsek /illetve egy ideig I. Lajos gyakorolta. /77/. Ezt bizonyítja I. Lajos szabadságlevele, amelyben az esztergomi érsekség népeit, köztük az apátság népeit, felmenti a dédesi és az egri királyi várak szolgálata alól, amikor még az apátság az esztergomi érsekséghez tartozott. A Béli nemesek panaszt emeltek a királynál a kegyuri joguk elvesztése miatt. 1381-ben Sajóházán gyűlést tartottak, ahol a nemesek előadták, hogy ők a monostor

igazi patrónusai, védurai és őket illeti a kegyuri jog. A gyűlésen felszólalt több nemes: Ipoly fia Balázs, Tidán fia Miklós, Béli Demeter fiai Pál és János, Bekölczei Balkán fia János, Rátold, János fia Miklós, Csonka Péter fia László és még mások. A kegyuri jogkeresésnek azonban nem sok eredménye lehetett, csak rövid ideig gyakorolhatták elnyert jogaikat, mert az apátság kegyura egy időre maga a király lett./ 78/.

1382-ben meghalt I. Lajos, és halála után újból zűrzavaros idők következtek. Ugyanis Lajosnak nem volt fia, hanem két lánya Hedvig és Mária. Hedvig Jagelló litván fejedelemhez ment feleségül, míg Magyarországot Mária kormányozta egy ideig /79/. Ugyanilyen zűrzavaros idők következtek az apátságra is. A Nagy Lajos korából fennmaradt peres iratanyag bőségesen tanúsítja, hogy a hatalmaskodás, birtokok fegyveres kézzel való elfoglalása, jobbágyság erőszakos elhurcolása ebben az időben is napirenden voltak./80/. Hosszas perlekedésre szolgáltatott okot az apátság határainak nem egészen pontosan meghatározott kiterjedése. 1383-ban az Apátfalvával szomszédos Szentmárton községben lakó béli nemesek egyike, Béli Péter az apátfalvi erődől 17 kocsi épületfát vágatott ki erőszakkal, emiatt Konrád apát panaszt emelt az éppen Egerben idéző Mária királynőnél 1383. máj. 11-én. A királynő igazságot szolgáltatott, és ennek következtében János vajda, az apátság védnöke, felfegyverzett apátfalvi jobbágysággal 17 szekeren behordatta a fát az apátság egyházának építkezésére. /81/.

Máskor is volt vitás kérdés, illetve peres ügy az apátságnak. 1386-ban Szentmártoni Miklós -szintén Béli nemes- hasonnevű fia, Miklós, az apátság Vince és Jakab nevű jobbágyát megsebesítette, illetve megszalasztotta, egyes feltevések szerint meg akarta szöktetni. Ez is újabb okot adott a surlódásokra. De nem zárult le a Béli Péter peres ügye sem. Béli Péter ugyanis nem nyugodott bele, hogy elvettek tőle 17 szekér fát, és most már ő emelt panaszt Konrád béli apát ellen. 1387-ben a pereskedők: Konrád és Béli Péter megjelentek a király és királynő előtt - ugyanis közben Mária férjhez ment Luxemburgi Zsigmondhoz - és Zsigmond lett a király - akik ezen a vidéken időztek a nádorral és a többi országnagyokkal, és döntést kértek. Az apátság és a Béli nemesek közötti határvitát Szentmárton felől végül is a király kirendelt emberei zárták le. Az apátnak az országban elfogadott földeski szabályai

szerint a határjelek egy yike felett földesküt kellett tennie. A felek 1388 hamvazó szerdáján a kijelölt helyen megjelentek. Konrád apát a kijelölt határjelre állt 16 felszentelt pappal, mindannyian felokdott övvel, mezitelen lábbal. Azután az apát elmondta a föld- és határesküt, közben feje fölött földet tartott. Az eskü szerint a megjelölt határ a monostor igazi határa, a kérdéses erdő, rét, szántóföld az apátságé. Az 1388 márc. 26-án Visegrádon kelt oklevélben végül is István nádor a bélháromkuti apátnak ítéli meg az Apátfalva és Szentmárton közti birtokrészt, amely miatt Zsigmond és a királynő jelenlétében Diósgyőrben kezdett pereskedni. /82/. Ekkor hallunk először az apátokon kívül a monostor szerzeteséről, névszerint Henrik és Móríc szerzetesekről. Ezek felszentelt papok voltak. /83/ Ugyancsak az 1388. évben iktatta be István nádor a bélháromkuti apátot az összesen 15,5 márkára becsült két ekealja föld, másfél ekealja erdő és 20 kaszálós rét birtokába. /84/.

A határviszályokon kívül más surlódások is akadtak. Pl. Antal nevű uppönyi jobbágyot az apátság urdejében fogta el Jetkői Pethő Mihály és fogva is tartotta. /85/. Péter fia András behajtatta Kozma nevű familiárisával az apát és a monostor jobbágynak ménesbeli lovait, és azokból egyet említett famulusával visszatartott. /86/. 1398-ban Királdon Németi Belen András, ennek fia, János és nagybátyja Miklós Nagyboldogasszony előtti napon betörték az apátság területére, annak ott lakó jobbágját Barnabást megtámadták, megverték, és a terméssel megrakott szekerét 5 lovával és 2 ökörrel együtt elvették, de László apát panaszt tett az éppen akkor Edelényben idéző Bubek Detre nádornál, aki a lopott jószágot az apátnak visszatérítette. /87/.

Vagy egy másik eset: 1399-ben Pelseuchi Bubek Detre nádor Hevesujvár megye közgyűlésén László Beel-i apát Ostoros birtokán lakó jobbágya Miklós fia Mihály panaszára távol maradása miatt

megbirságolja. A panaszos szerint 1391-ben ő és testvére: Antal per vicecomitem Agriensem letartóztatták és kötelezték Albert molnárral /Nagytyályai/ Egerbe szöktek, de ott megtalálták őket, elfogták, majd később szabadon bocsátották. /88/.

1405. május 1-én Zsigmond Borsod megye ispánjához vagy alispánjához és szolgabíróihoz levelet intézett, amelyben írja, hogy mivel az egyházak pererei a késedelmes idézések miatt veszélybe szoktak kerülni, valahányszor egy évéb keresztül fráter Christanus abbas monasterii sancte Mariae trium fontium de Beel / a bélháromkuti Szűz Mária monostorának apátja: Keresztély testvér/ ügyvédjei vagy familiárisai felkérlik őket a vizsgálat, eltiltás és iuxta regni nostri consuetudinem - a királyságunk szokása szerint- szokásos perbeli cselekmények elvégzésre, küldjék ki maguk közül egy vagy két megbízottjukat a teendők végrehajtására, jelentésüket pedig neki vagy a nádornak tegyék meg. /89/

A ppátság technai birtokát / talán Zemplén megyei/ mivelhogy benépesíteni nem tudott, Konrád apát 1387-ben Kakas László mesternek adott bérbe, évenként 35 forint bérlet-

A Nagytó vagy Gyári tó nyugati partja

dijért 6 évre. Az apátság későbbi szerzeményei kisbárczi és a poroszlói birtokrészek, végre Monosbél zálogjogi birtoka. /90/.

Zsigmond hosszú uralkodása alatt igen sok törvényt hozott. Az urbéres viszonyokban s a telepítés eddigi módjában elvi változás nem állt be, ~~a~~ de mégis figyelmet érdemel, hogy a nyugati műveltebb államokból való tömeges bevándorlás ez ~~idő~~ időben már megszűnt, s például a Bélháromkuti Apátság 1387-ben borsodi jószágát, Csokvát nem volt képes betelepíteni, hanem egy szomszédjának kellett bérbeadnia. /91/.

Erzsébet királyné Miklós borsodi főispánt és várnagyot utasítja, hogy a béli monostort védelmezze és vegye pártfogásba. Ez a rendelete Budán 1383. febr. 27-én kelt. /92/.

Konrád apát után László apát következett, majd 1409-től már Márton volt a béli apát, őt pedig Demeter követte, aki után Keresztély következett. /93/.

1412-ben Zsigmond király újból megerősítette az apátság kiváltságait. A megerősítő okmányt a király új pecséttel adta ki, mivel a régi pecsét elveszett. 1422-ben az apátság birtokaira újabb jobbágyságokat telepítettek. Egy 1426-ban kelt oklevélben Zsigmond felszólítja az apátság népeit, hogy az apát által kivetett rendkívüli adóval járuljanak hozzá a kolostor újjáépítéséhez. Keresztély után Frigyes, majd Miklós lett az apát. A monostor ebben az időben, vagyis a XIV. század végén a XV. század elején virágzott, ekkor még birtokait is növelte ~~xxxxxxxxxxxx~~ /94/.

Zsigmond halála után rövid ideig újból zavaros idők következtek, jól lehet, hogy ez már Zsigmond idején is megmutatkozott. A feudális oligarchia tobzódásának végük is Mátyás király vetetett véget /1458-1490/. Mátyás erős központi hatalmat épített ki, uralkodása alatt hazánk politikailag, gazdaságilag, katonailag és kulturális szempontból is felvirágzott. Hazánk lakossága akkor kb. 3.200.000-3.300.000 fő volt. A lakosság túlnyomó többsége kb. 2 millió telkes jobbágy és 700.000 zsellér volt. Kicsiny falvakban laktak. Nagyobb népsűrűség csak a mezővárosokban volt, ezek száma 850. Apátfalva is mezővárossá fejlődött. /95/ Mátyás korára már jellemző az un. elvilágiasodás folyamata, igaz egyházi lepel alatt. Már nagyobb egyház építés nem folyik. /96/.

De Mátyás támogatta az egyházakat, a hozzá hű papokat, így Mátyás király a béli apátság kiváltságlevelét újból megerősítette, 1463-ban. De Mátyás halála után, 1490-től, az eddig virágzó monostor kezd hanyatlani. Több jószágát elidegenítették. Ennek főleg az volt az oka, hogy a világi birtokosok megerősödtek, és igyekeztek egyházi javakat is megszerezni. De az is előfordult, hogy egyházi javakat másik egyházi ember pl. püspök foglalta le.

Péter apát után János apát következett, majd ennek utóda Verebély Pál apát 1495-ben az apátságot átengedte Bakács Tamás egri püspöknek. A püspök cserébe az egri kanonokságot és Szent András altariájának rektorságát adta. /97/

A béli apátok névsora időrendben a következőképpen alakult: Miklós /1258/, Ádám /1292/, Arnulf /1298/, Richárd /1330/, Pál /1348/, István /1350/, Pál /1366, 1370, 1375/, János /1378/, Konrád /1382-1393/, László /1398/, Márton /1408/, Demeter /1412/, Keresztély /1415/, Frigyes /1422/, Miklós /1430/, Péter /1483/, János /1486/, Verebélyi Pál mester /1495/, László /1558/, Torday Péter /1563/, Habardi László egri kanonok /1603/, Mauroviczy Mihály egri nagyprépost és kanonok /1621-1629/, Czeglédy Albert egri nagyprépost és kanonok /1638/, Ajtay János egri nagyprépost és kanonok /1643/, Szászy János esztergomi kanonok /1670-1674/, gr. Pálffy Ferdinánd csanádi püspök /1674-75/,

Az apátság az egri káptalané lett 1678-1700-ig, majd az Egri Papnevelő Intézet-nek adományozták 1700-tól. Ettől kezdve csak címzetes apátokat neveztek ki. Ezek névsora: Pinka János /1776/, Edelsbacher Miklós /1806/, Gulik József /1818/, Szentiványi József /1825/, Pavich Károly /1831/, Iványi János /1832/, Bartakovics Béla, Mogyoróssy Pál és Bokcha /1866/. /98/

A béli monostor leírása

A monostor építéséhez az alapítás évében, 1232-ben fogtak hozzá. A munka zöme még 1234-ben hátra volt, miután a templomnak csak a homlokzati falai épültek fel az első periódusban. /99/ Maradványa a főhomlokzat, az

az északi keresztház északi és részben a keleti oldala, valamint az északi mellékszentély északi falának nagyrésze, a déli keresztház nyugati falának 2/3-a, és a szentély zárófala a rozsaablak felső széléig. A tártjárás miatt az építkezés átmenetileg megszakadt, jól utalnak erre a megszakadásra a templom belső befejezetlen faloszloplábazatai. 100/

1246-ban már haktunk az apátságról és annak Szent Tamás kápolnájáról. Ebből a korból maradt ránk a főhajó déli árkádsora a déli gádorfallal, a déli keresztház nyugati falában feszülő hevederív és a nyugati homlokzat rozsaablakának mérvműve. 101/. Mindenesetre a templom építését a keleti szárnyon az emeleten huzódó szerzetesi hálóterem építése megelőzhette, mert a szerzetesek beköltözésekor ennek már készen kellett állni. 1388-ban kettő, 1503-ban három, 1508-ban pedig öt felszentelt szerzetes élt a monostorban. 102/.

Az 1426-os építkezés emlékét képezi a monostor Valter Ilona régész által feltárt téglapadlója és több más részlete. 1696-ban a templommal együtt nagyszerűnek nevezett monostor falairól történik említés. 1733-ban márcsak a lebontott és elhagyott monostor helyéről olvasunk. 1829-i feljegyzés szerint a bükkszentmártoni templomot 1734-ben a régi templom részben pedig az apátfalvi monostor romjainak az anyagából állítják helybe. Baranyi István apátfalvi remete is felhasználta a monostor építőanyagát a remetelak és a Szentháromság kápolna építésénél is. 1740 körül azonban még magasan állnak a templom mellett a monostor falai. Ezzel szemben 1808-ban már ásásokkal sem akadnak a nyomára, csupán 1 m mélységben 200 kisebb és 26 nagyobb pénzdarabot /monetát/ találnak. 107/. Majd az újkorban ideépítették egyplébánialakot 1750-ben, amelyet valószínűen a plébános sohasem vett igénybe. 1769-ben Sokvári Fülöp remete költözik ide Baranyi István remetelakából, ahol 1753 óta élt. 1827 körül fürdőházzá, majd posztógyárrá átalakított épületben 1850-től kőedénygyár épült ide, amely 70 évig állott fenn. A monostor romjaiból semmi sem maradt. Később a monostor romjainak a feltárását megkezdték. Ennek

I. szakasza: A templom déli homlokzata vakolatának leve-
rés

leverése, ahol a kerengő egyetlen megmaradt falive, s alatta a kerengőbe nyíló elfalazott könyvtárfülke láttott napvilágot. A még csak hulladozó vakolat alatt Möller már 1926-ban fölmérte a falivet, s profilját is lerajzolta, azonban a könyvtárfükkét elfalazott ablaknak, a falivet pedig szemöldökivnek nézte. Az 1934-i részleges vakolat eltávolítást 1952-től követte a belső helyreállítás. Ezuttal a keresztház ugyane nyugati falának belső oldalán került elő a kereszthajóból a szerzetesi hálóterembe vezető lépcső kétségtelen lenyomata. 1964-ben hozzákezdték a templom külső helyreállításának tervezéséhez, amelyet Rados Jenő építész professzor végzett. A monostor régészeti feltárást Valter Ilona vezette. Az alapfalak és egyéb részletek tulajdonképpeni teljes feltárása 1965-ben történt meg, ekkor csak a délnyugati sarkon elhelyezkedő, a századfordulón ide beépített vízmű állított némi akadályt. Ezt a vízművet a Bélapátfalvi Cement és Mészmű építtette, ez az ún. Mária forrási vízvezeték. Ugyanebben az évben végezték el a föltárt kerengő-alapfalak / kerengő-olyan többnyire oszloppokkal zárt folyósó, ahol a szerzetesek körbementek, közben imádságot mormolva/ romkonzerválási munkáját, s a nyugati monostorszárnyon belül, a vízműsítés által leginkább elpusztított és egyben veszélyeztetett területen egy északi-déli irányú új vasbeton támfalat építettek a további esetleges földcsuszamlások megelőzésére. A templom külső helyreállítása után 1966-ban az alapfalakat kertészeti jellegű bemutatásra tették alkalmassá. 104/.

A monostor a hatalmas Bélkő nyugati lábánál épül fel. Az épületekről adataink nincsenek, a feltáráskor felszínre került alapokból következtethetünk rá. Hara-lyi Fejér Ignác papköltő leírásában gyönyörű korabeli épületek voltak. Közepén kis kápolna volt, mellette egy kisebbszerű zárdá, a Bélkő felől, hátul volt az apátháza. Az később - a tatárjárás után - nagyobb lett, nagyobb zárdá és templom, az egész kőfállal körülvéve, őrtornyokkal, majd a halastó partján épült fel az apát rezidenciája, akár egy királyi kastély. Ugyanis halas-

tavat is létesítettek a monostor előtt mesterségesen. /2
/105/. Ezt a helyet még ma is tóharasztjának nevezik.

Va hot Imre leírásában az apátság kertje szép volt, sötét lugasait itt-ott tiz ölnél magasabbra felszökő kutak és tiszta források vize csörgedezte át, az apátsági várkastély alatt mintegy 300 ölnyre a völgy hosszában tükrözött a halastó. /106/.

A templom déli oldalához csatlakozó monostor alapfalai a cisztercieknél szokásos alaprajzi elrendezéssel épült 1232 után 1426-os részletekkel. A monostor alapfalait 1-1,5 m-rel a terepszint alatt tártá föl a kutatás. A templom hosszházának déli oldalához csatlakozik a kerengő, amely téglalakú monostorudvart zár közre. A kolostorudvar kelet-nyugati hossza 21 m, észak-déli kiterjedése 17 m. Az udvar déli oldalának közepén feltehetően nyolcszögű kutház alapfalai láthatók, bár a csekély alapfal-maradványból nem állapítható meg tisztán az oktagonális forma. Egy itt talált, félkörösen vájatott kő valószínűleg a kutház ciszternájának vízvezetékéhez tartozott. A ~~víz~~ vizet biztosan a Mária forrásból nyerték. A kerengő alapfalainak szélessége 1,3 m, a kerengőfolyosók szélessége 2,4 m. A kerengő észak-keleti sarka azonos a hosszház déli falának és a déli keresztház nyugati falának metszéspontjával. Utóbbi falban láthatók a kerengőre nyíló könyvtárfülke, s fölötté a kerengőboltozat egyetlen megmaradt falrész. A kerengő téglapadlója a XV. sz.-ból való. A kerengő külső oldalához csatlakoztak a monostor előírási helyiségei. A keleti szárny északi helyisége a sekrestye volt, ez azonban kisebb volt a mai barokk kori sekrestyénél, s így a belsőben nem volt ásatás, alapfalainak feltárására nem került sor. Ettől délre terülnek el a káptalanterem kéthajós, 2x3 boltszakaszos helyiségének alapfalai. A terem északi része a mai sekrestye alá nyúlik, s így feltáratlan. Téglapadlója a kerengőéhez hasonlóan XV. századi. A káptalanteremtől délre közlekedő tér következik, majd a szerzetesek közös munkaterme, amelynek alapfalai már igen töredékesen maradtak ránk, ugyanugy mint az ettől nyugatra fekvő melegező helyisége. A déli szárny központi helyisége a szerzetes ebédlőterem, melynek bejárata a kutházzal szemben volt, a magas talajvízszint miatt nem volt feltárható, kiter-

jedését azonban Valter Ilonának sikerült tisztáznia. Az ezzel nyugat felé szomszédos helyiség a konyha volt, amely a szerzetesi ebédlőn kívül a nyugati szárny déli végében fekvő másik ebédlőt, a laikus testvérek étkezőhelyiségét is kiszolgálta. A nyugati szárny, a parasztfáterek épülete egyébként BÉlapátfalván közvetlenül a nyugati kerengőfolyosóhoz csatlakozott, s a templomot nem a számukra fenntartott, más ciszterci apátságoknál szokásos keskeny udvaron keresztül érték el, hanem közvetlenül az épületből, a templom nyugati előcsarnokán keresztül. Így bejártuk a templomba -mint láttuk -nem a déli mellékhajófalban, hanem a nyugati homlokzaton nyílik. A nyugati monostorszárny földszintjének nagyrészt mint rendesen, egy nagy terem foglalja el, melynek a kerengővel határos alapfala teljes egészében nyugati, külső fala azonban csak a középső részen maradt meg. Északi végét a vizmosás, déli végét a vitzároló építése tette tönkre. /107/.

A kerengő dél-nyugati sarka közelében - a terem süllyesztett szintje miatt - megmaradt a felmenő fal egy része is egy bejáratú ajtó küszöbével és két kávéjának alsó részével. Ettől délre XV. századi latrina maradványai láthatók. Végül a szárny északi részében a nyugati szárny és az előcsarnok közös falában, de egy teljes szinttel mélyebben elfalazott ajtónyílás látott napvilágot. Ennek távábbi föltárása a templom nyugati homlokzata előtti nagymérvű feltörtés miatt nem volt lehetséges, bemutatását pedig biztonsági okokból ujjonnan épült támfal nem tette lehetővé. /108/.

Az apátság köemlékei

Az 1232 után épített tagozatos köveket a sekrestyében, a könyvtárfülke befalazásában, a főszentély északi falában és az egrí Dobó István vármuzeumban találhatjuk meg. Leírása: bimbós kehelyoszlop, feltehetően a kutházhoz tartozott. Egyetlen alakos szobrászati disze minthogy mindkét levélbimbót egy-egy állatfej helyettesíti. Sarkantyus bordakövek: körtetagjuk enyhe

élben végződik. Sekrestyében és a templom falaiban vannak. Vállkövek és töredékeik: fordított attikai lábazat alapformáját mutatják a sekrestyében és a templom falaiban. Ivrosoros párkánykövek: két domborús köztük egy homorú tagozat íves visszafordítása, mely két ív alsó csatlakozását képezi. A sekrestyében takálható. Bimbós kehelyoszlopfők töredékei: részben volutaszerűen /csiga alakú/ összetekeredő levélvégekből kialakuló bimbók, részben az állatfejes oszlopfő rajzos levélmegoldásával faragott kehelytöredékek a sekrestyében találhatók. Fűrészfogas párkánytöredékek: a fűrészfogsort vízszintes domborútag szegélyezi, szintén a sekrestyében vannak. Ezekon kívül található még féloszlopdobok, karcsu sarok oszloptörzsek töredékei, konzol T tartópillér/, ablakosztó sudártöredékek, mérmütöredék, pillérlábazatok, oszloplábazatok, vízvezeték köve, félkörös vájattal, a kútház ciszternájának vízvezetékéből ezek be vannak építve a sekrestyébe. 109/.

A templom mint műemlék

Az egyetlen fennmaradt épület - habár az idők folyamán több átalakításán ment keresztül - a templom. A templom román, illetve korai gót stílusban épült. Igen kevés épületünk maradt fenn ebből a korból. A templom a ciszterciek szigorú egyszerűségét őrzi. Hagyományos latinkereszt alakú, bazilikás elrendezésű. A végfalazat egyenes oldallal, és szöglettel záródik. A kereszthajó felett kettős és nem négyes kápolna alakítással. A tprony a ciszterci szabályok értelmében elmaradt, a nagy harangokat is tiltotta a szabály, csak a kis harangokat engedték meg. Hiányzik a katakomba, a szentély alatti kriptá is. Átmeneti építkezési stílust láthatunk. Belső rendszerében láthatjuk a csucsívet, még másfelől a kapuivezet és az ablaknyílások román félkörívben vannak. 110/.

A legjellemzőbb a ciszterci építészetnek az ornamentációban a szigorú puritanizmus. Vagyis a legegyszerűbb formákhoz ragaszkodtak, csak itt-ott tűnik fel egy-egy díszesebb növényzeti fejezet faragványa, de ezek is csupán egy-két alakzatot mutatnak. Leggyakoribb az

erős levélcsomó, amint elválva az oszlop főtestétől kifelé hajolnak végükön lecsavarodva. Szabadabban kiképzett növényzeti alakzatokat is találunk tállazott alaku levélfüzérekben. Leggazdagabb az oszlopfő faragványok a főkapuzatán. A kapufélen -mindkét oldalán- 3 egész és 3 féloszlop váltakozik, az akantus-féle levél mellett hármass lóherelevélkéket is elötüntet. Efelett nemcsak a oszlopok, de a kapubél tagozások is oszlopfőkkel vannak díszítve, valamint a kapu mellett két oldalt látjható faltámok is. Az oszloplábakat attikai minta szerint képezték ki, azokkal a változásokkal, amelyek az átmeneti izlést jellemzik. Az ajtó felett képzett ívtérben, az ún. tympanumban nincs dombormű. Lehet, hogy festmény volt ott. Ehelyett ezt az ívtérrel izléses szép és eredetiséggel stilizált levél-, virág, füzért képező dombormű köríti. Homlokzati részen van az ablakrózsa, középpontjából sugárszerűen felosztva, hármass félkörű alakzatok mellett ún. orrművezetést mutat. Eredetileg nagyobbra tervezték, de az építkezéskor tervváltoztatás történt, és az ablakot a mai méreteiben készítették el. Hasonló kerekablak van az egyház kereszthajóján csinos művészettel, s a szentélyzáródáson: a keret dúsz tagozódása tűnik fel. /11/. Az oltárhajlék 3 ablaka a Szent Háromságot jelentette. A templom homlokzatának díszítése ~~páratlan~~ páratlan: a vörös és zöldesszínű faragott kövekből rétegesen rakták. A vöröskő még most is elég élénk élénk színű. Lehetséges, hogy a köveket a Bükk hegységben bányászták. A templom hossza 120 m, szélessége a kereszthajóban 80 m, a középsőhajó szélessége a táмок között 24 m, a mellékhajók szélessége 12 m. /12/.

Mint a ciszterci templomoknál általában itt is is praktikus okokból alkalmazták a keresztházat: a szerzetesek ott bonyolították le a közlekedést a templom déli oldalán elhelyezkedő kolostorból a templomba, illetve azon túl az északi oldalon fekvő temetőbe. A keresztház keleti oldala mentén helyezték el a mellék-szentélyeket, amelyekre viszont azért volt szükségük a cisztereknek, mert szigorú napirendjük a misézésre csak rövid időt engedett meg naponta, s így szaporítani kell

lett az oltárhelyek számát. Igaz Bélapátfalván csak két mellékszentély van, ez azt mutatja, hogy kevés volt a pappá szentelt szerzetesek száma. Más helységben 4-6 mellékszentély az általános. De kevés lehetett a laikus testvérek az ún. megtért fráterek /conversusok/ száma is. Ezt támasztja alá az a tény, hogy rövid a hosszház, ugyanis ez az ő befogadásukra szolgál, amely a templom nyugati része. Egyébként az oklevelek is csak kevés számú szerzetest említenek. Így pl. 1388-ban az apáton kívül csak két pappá szentelt szerzetes volt az apátságban. 1503-ban a perjellel együtt három, 1508-ban pedig öt szerzetesről esik említés. /113/.

A főhomlokzat elé előcsarnokot is terveztek a templom építői. A főhomlokzatba beépített piroskövek a csarnok belső oldalát díszítették. Ezt később nem építették újjá. Az előcsarnok tetejét a rózsaablak alatt húzódó egyszerű kiképzésű párkány jelzi. /114/.

A főhomlokzat északi részén nincs színes falrakás nem volt boltozat és a fal is jóval későbbi. Feltételezzük, hogy itt helyezkedett el a karzatra vezető csigalépcső félig a falban, félig az előcsarnok terében vezetett teste. Az északi mellékhajó padlásterében látható annak az ajtónyílásnak a maradványa, amelyen keresztül a karzatra léptek. A karzatra vivő lépcsőt is magában rejtő előcsarnok mélyén helyezkedhetett el tehát eredetileg a szép főkapu is. A kapu bálletét valamikor két oldalt rézsus fal előtt álló 3-3 oszlop alkotta. Feszeteik ma is láthatók, de a külön kőből faragott oszloptörzsek már nincsenek meg. Henszlmann Imre művészettörténész 1866-ban még a meglévő oszloptörzsekről írt. De már 1898-ban Pasteiner Gyula az oszloptörzseket már csak az egyik oldalon találja, és Éber László 1922-ben már egyetlen egy oszlopot sem talál. A főkapu mellett a nyugati oldalon van egy kisebb kapu, ezen közlekedtek a conversusok. Ez a kapuegyszerű kiképzésű, félkörös záródású ajtónyílás, melynek keretelését kívül a templom lábazati párkányának körülvezetésével oldották meg. Az északi homlokzat legérdekesebb része a keresztház északi fala. Két félkörös záródású rézsus ablak fölött - a kettő közös szimmetriatengelyében - körablak foglal helyet. A templomból egy kijárat nyílik,

egyszerű ajtó - amely a "halottak kapuja". Ezen vitték ki a halottakat a templomtól északra fekvő temetőbe. /115/

A templom keleti fala ugyanazt a hármas ablak elrendeződést mutatja, mint az északi. A különbség csak az, hogy itt a 3 ablak között kisebb a távolság, és így ezek szorosabb egységet alkotnak. A templom déli homlokzatának beosztása az északihoz hasonlít azzal a különbséggel, hogy a kereszthajó déli falához földszintes sekrestyeépület is tartozik. Amit jelenleg láthatunk, ezt a XVIII. században építették, de ugyanezen a helyen állt azonban a középkori eredeti sekrestye is, amely a kolostorépület itt huzódó keleti szárnyának az első földszinti helyisége volt. Bent a templomban valamennyi boltszakasz keresztboltozattal van fődve - amely a XVIII. századi helyreállításból származik ugyan - de összhatásában megőrizte az eredeti boltozat jellegét. Nyugati karzat nincs általában a cisztercieknél, Bélapátfalván a kolostort alapító nemzetség számára épült, mai formájában a XVIII. században. /116/

Miután csere utján 1495-ben a templom Bakócs Tamás egri püspök kezébe került, a szerzetesek füzetését az egri püspök folyósítja. A szerzeteseken kívül egy György nevű orgonakészítővel is találkozunk, aki egyszer 4 Ft-t és 50 dénárt, egyszer pedig 5 Ft-t kapott, a z első az apátfalvi orgona készítéséért, az utóbbat pedig a háromkuti apátság orgonájával kapcsolatos munkájáért.

1509-ben az apátság felszerelése a következő * volt: 8 aranyozott aranykehely, 5 korporálé, 1 kerek ezüst pacifikálé, 5 ünnepi kazula /miseruha/, 1 hétköznapi kazula, 12 ónampolna, /mennyezetről függő mács tartó vagy a miséhez tartozó bort és vizet tartalmazó edény/, 1 nagy ereklyés szelence, 1 nagy ereklyetartó kereszt, 1 másik kisebb ezüst kereszt, 1 aranyozott ezüst monstrancia /szentségtartó/, 2 ezüst ampolna, 1 ezüst konventi bélyegző, 3 új nyomtatott Misszálé /miskönyv/, ebből egy rendi és két világi, 5 oltár antependium, 1 ónedényke, szenteltvízzel való behintéshez és megáldáshoz, 3 szőnyeg, 3 karing, 2 vasostyasütő, 1 tömjénező, 2 infula /püspöki főveg/, 1 pásztorbot, 85 közhasználati könyv, 2 óncésze, 2 szekerce, 1 ónkorong

Az apátsági templom homlokzata   Az apátsági templom déli szárnya

A Gilitka-kápolna

3 ónkupa, 1 ón szurokfőzőedény, 1 rézfogó, 1 kis rézmedence, 4 vánkös, 3 párna, 3 pokróc, 2 régi pokróc, 1 ~~szék~~ szekér 4 ökörrel, 4 tehén, 80 hizó és növendéksertés, 38 lud, 5 tyuk, 15 apátsági borral töltött érintetlen borosedény, 14 üres edény, 3 edény sózott káposzta, 5 ~~óncsésze~~ óncsésze, 2 ónkupa, 4 vasfazék, 2 rézmedence, 6 asztal, 1 rézfogó, 1 vaslánc, 15 érintetlen edény varbóvölgyi bor a kamarában, 35 üres edény. 117/.

Bélapátfalva a reformáció idején

Engels megállapítása Magyarországon és valósággá vált, miszerint a reformáció vallási külsőben vivott társadalmi harc volt a feudalizmus ellen. Igaz, hazánk a társadalmi fejlődésben hátrább volt, mint Németország, Svájc, vagy Franciaország, ahonnan a reformáció elindult. De befogadásukra már a magyar társadalomban is megvoltak a feltételek. A külső körülmények - a központi hatalom hiánya Mohács után, a két király harca, az ország részekre szakadása, a régi egyház anyagi erejének megrendülése - is elősegítették a protestantizmus rohamos térhódítását. 118/. A svájci és francia reformáció első sorban a mezővárosi polgárság körében terjedt, de követőkre talált a végvárak őrségében is. Eger völgyének nemesei és nem nemesei erre a tanításra tettek esküt. 119/

Perényi Péter az ország egyik legnagyobb földesura, aki tevékenyen résztvett a Ferdinánd és Szapolyai János közti trónkövetelő viszályban, tulajdonképpen török segítséggel a saját uralmához egyengette az utat. 120/.

A protestantizmust is jó alkalomnak találta, hogy ennek örve alatt megszerezze az egyházi vagyonokat, földeket. Így többek között elfoglalta a béli apátságot is. A béli apátság szerzetesei a hatalmas Perényi Péter akarata-ra kénytelenek voltak elhagyni a tanyájukat, és így az apátság diszes épületei, kertjei pusztulásnak indultak. Utolsó szerzetesei közül egyik, bizonyos Benedek nevű, - nem tudni mi okból - az Egerbe vivő akkori hegyi út meredekén, az ún. Kisszoroson "megöletett és az uttól jobb kézre elásatott". Az arra menő utas - már pedig sokan mentek arra - mivel forgalmas ut volt Eger felé, egy kocsmát is állott ott, - azon a helyen követ vagy fagallyat dobott,

amit Paprakásnak neveztek el, mert idővel a sok kőből és gallyból nagyobb halom lett. /121/. Perényi az akkori apátot is leszurta, és utána felgyújtatta a monostort. /122/. Ez kb. 1530-ban volt és még 1534-ig laktak itt szerzetesek, akik a folytonos zaklatás miatt végül is elhagyták a monostort. /123/ Perényi, aki rátette a kezét az egész egri püspökségre, nem sokára rajtavesztett, Ugyanis mostmár a török sem bizott benne látva nagyratörő politikáját, és ezért a szultán elfogatta 1542-ben és kiszolgáltatatta Szapolyainak. /124/. A lakóitól elhagyott és birtokaitól megfosztott monostor omladozni kezdett. A templom azonban megmaradt, Apátfalva pedig az akkor már kincstári kezelés alatt álló szarvaskői vár tartozéka lett. Ebben az időben már mint Apáthfalva, Apadfalva, Apátfalwa, Apattfalva néven említik az összeírások. Tamás egri püspök a királynak inskribálta a bélháromkuti apátság javait, s így Apátfalva is teljesen a szarvaskői vár tartozéka lett, bár a király volt a birtokosa, az egri püspök birtokjogát kétségbe venni nem lehetett. /125/.

1550, márc. 8-án I. Ferdinánd király elismerte Horváth Ferenc zálogjogát, Szarvaskővárához és a bélháromkuti apátsági birtokhoz, annak kiváltása fejében 100 jobbágyot ígér mihelyst rendelkezése alá jön. /126/.

Bélapátfalva gazdasági élete a XIII-XVII. század között

A ciszterciek fejlett mezőgazdasági kultúrával rendelkeztek. Ahol monostort alapítottak, ott a környékbeli népeket is megtanították a gyümölcs-szőlő termelésre, és egyéb mezőgazdasági kultúrára. A falvak általában kis települések voltak, 100-150 lélekkel. Apátfalva később mezővárossá fejlődött, de a kezdetben csak a kis falvak sorába tartozott. A föld értékét a rajta dolgozó nép adta meg, ezért igyekezett a földesur a munkáskezek számát szaporítani. A XIII. században a falvak lakossága még földközösségben éltek. Gabonát, gyümölcsöt termeltek, a jobbágyok foglalkoztak méhészettel, állattenyésztéssel, jelentős volt a baromfitenyésztés is. Egy kis nemesi gazdaság állatállományát ismerjük meg 1271-ben Bélen, amely 3 lóból, 3 ökörből, 3 tehénből, 1 apró baromból és 7 disznóból állt. /127/.

A jobbágyoknak telkekkel való ellátása a XIII. században már általános tendencia, nehogy a jobbágyok kőbórokká váljanak. /128/.

II. Endre már 1224-ben említi a telket, mint

70 holdas földarabot. Persze a holdat nem a mai értelemben vett területnek kell tekinteni. Werbőczy szerint 1 hold = 864 négyszögöllel. /129/. Elterjedt a két majd háromnyomásos gazdálkodás. A nyomásos gazdálkodás következtében a parasztudvar üzemi központ volt. Az udvarban levő pajta és csürszerű építmények a lábas jószág elhelyezésére szolgáltak, és bennük tarthatták a learatott gabonaféléket. Kevés adat van arra, hogy a telken kut lett volna, De a sok forrás, patak ezt feleslegessé is tette. A mosást sem a háznál végezték, hanem a patakban. A XIV. században az udvar a gazdasági épületekkel mint kialakult képződmény áll szemben az üres telkekkel. Kapu legtöbbször volt volt, de a kerítést csak az árok helyettesítette. A monostor kőkerítéssel volt körülvéve, de a parasztok házeit esetleg fa, illetve "pacsit"kerítés vette körül. "Ezdetleges "házak"-ban laktak. Sok volt a nádból, sárból, vályogból és fából épült ház. A tűzhely eredetileg a pusztai földön a ház közepén volt. A nyílt tűzhely együtt szolgált a fűtés és a világítás célját. Ezt később kiszorította a szláv eredetű kemence. /Ezt pestnek is nevezték/. A palócvidéken, így Belpátfalván is, a faház volt a gyakoribb. Eredetileg csak egyetlen helyiségből állt, később pitarral bővült. A kemencék elég terjedelmesebbek voltak, a szoba /ház/ nagyrésztét elfoglalta, szájukkal a utcai ablak felé néztek, hasábalakuak és laposak voltak, kút-tőjük egyenesen vagy rézsutosan a padlásra vezettek. A kemence északi szláv eredetű, ajtaja a ház szobaajtájával ellenkező irányba nyílt, mint az orosz kemencéé. A palóc kemence lapos, fekvő hasábalaku, a teteje hálólhelyül szolgált.

A palóc ház a továbbiakban pitvarral, majd kiskamrával bővült, és a nyitott kémény helyett a buboskemence foglalta el./130/.

Valószínű -mivel Apátfalva telepített falu volt, így a parasztok eleinte adómentességet élveztek. Legalábbis a kemény munka tartamára, míg az erdőt irtják, és ennek a helyén szántóföldet vagy esetleg szőlőt létesítenek. Ez igen kifizetődő volt volt az apátság számára, a terheket a mentességi idő letelte után a nekik legmegfelelőbb módon többnyire pénzjáradék formájában hajtották be./131/

Apátfalván 12 paraszt és 12 bérlő volt a XVI-XVII. században. Urbéri terheik a következők voltak: Szent Mihály ünnepén 1-1 jobbágy ad 1 fertály és 1/2 zabot, a kettőt be-szállítva. Az idegenek /másutt lakó gazdák/ egyébként a maga szőlőjéből tartozik adni, és egyenként adnak egy fertály zabot és egy csirkét. Igás állattal tartozik szántani, és tarto-

zik az ura vetőmagját elvetni és learatni, a jobbágyok 4 gelimát / gelima= kalandgya kb. 26-32 kéve/, a bérlők 2 gelimát, amelyeket tartoznak beszállítani. Kazálni is tartozik napközben. Szent Márton ünnepén egyenként tartoznak adni 1 Ft-t. Az Ur születésének ünnepén egyenként kell adni egy fertály zab felét, egy szekér fát, ketten egyszer 1 csirkét. Hushagyó kedden / a husvét előtti 7. kedd/ egyenként kell adni 2 birkát. Időnként gyümölcs-dézsámát és egyenként adni tartoznak 1 csirkét. Akinek kacsája van, egyet ad. A disznókból, gyümölcsből, zabból, árpából, halból, lencséből, mézből, borból és más dolgokból szokás szerint tizedet tartoznak adni, a jobbágyok, - írja az urbárium.

Apátfalván abban az időben 7 halastó volt, 2 halakkal teli, a többiek évek óta elhanyagolt állapotban. Az egyháznak 3 darab földje is volt, amit a jobbágyok tartoztak megszántani, és vetőmaggal bevetni. Ezen a 3 helyen volt a rét is, amit szintén a jobbágyok tartoztak lekaszálni és gyűjteni, behordani "szokás szerint egyszerre 50 szekér szénát bevinni" /132/

A pátfalván /amely a szarvaskői várhoz tartozott/ 1577-ben a következő telkes jobbágyok voltak:

Csuhány Demeter, Bársony Benedek, Bartha Albert, Bartha János, Hidy György, Kovács Imre, Kazay Pál, Barta Jákób, György Benedek, Nagy Mihály és Tholnay Kelemen.

Középbirtokosok a következők voltak:

Bartha Lukács, Bartha Bálint, Mikó Bertalan, Hegyi Ferenc, Sós Tamás, Hegyi János, Kakocs Bálint, Kazay Bálint, Kelle Ferenc, Bereczk Tamás, Kovács András, Bársony Valér, Kelle Mihály, Pelyhe György és Bereczk Mátyás.

Zsellérek voltak: Bereczk Márton, Mikó János, Nagy Antal Tamás, Kormos György, Surbok Márton, Farkas Valér és Nagy Antal Albert.

Mindössze 1 nemes élt Apátfalván, Csuhány András, akinek 4 telke volt.

Az előbb felsoroltakon kívül még a további tartozások ~~xxváltak~~ illetve jobbágyterhek voltak:

Szent Márton napján tartoznak adni egyenként a jobbágyok 1 Ft-t, ha ezt nem tudnák kifizetni egyszerre, akkor könnyítésként 2 részben is kifizethetik: először adnak 12 Ft-t, majd 20 Ft-t Kapocsynak. A jobbágyok tartoztak el is csépelni, habár ezért a jobbágyok a régi szokás szerinti "cséplőrészt" kapták. Az apátfalvi területre ezelőtt /Bán/Horvátról, Mercséről, Királdról, Bótáról is szoktak jönni jobbágyok, de most májferre a munkára csak a helybeliek vannak kötelezve. Tisztórló malom is működött, de most /1577/ nem használható, már 2 évvel ezelőtt örültek csak rajta. Hajdan közepes major volt ez, de most a törököktől való félelem miatt visszafejlődött.

Továbbá megállapítja az urbárium, hogy régebben egy fél napnál valamivel többet kaszáltak a parasztok, de most többről kell "gondoskodni". Ugyanugy több bort is kell beadni. Továbbá intézkedik az urbárium arról is, hogy Kapy Jánosnak Egerbe szénát kell bevinni. **Megszabja a birságokat is:**

Vérköntásért ,4, részegségért 0,4, fogságbatartásért házban 0,4, házon kívül 1,2 , káromkodásért 0,2 d-t kellett fizetni.

Egyéb kötelességek: különböző adományokra 12 f, panaszlevél a töröknek 20 f. Ha a parasztok panaszt akarnak tenni, akkor ezt Barta Jákób bírónál tehetik meg. /133/

A szőlőtelepítés zöme is a parasztok munkája volt. A parasztok a szőlőből fakádakban paposás útján állították elő a bort. /134/. A borivás a társadalom minden rétegében a rendes életszükséglet közé tartozott. A borköltség majdnem annyi volt, mint az élelemköltség. /135/. Ma is van szőlőhegy Bélapátfalván, de ma már ez jelentéktelen. Régi szőlőművelés emlékét őrzik ezek a földrajzi nevek: Pusztaszőlő, Papszőlő, ezek ma már szántóföldek. A bortárolási helyre utal a Pincék lópája, a gyümölcstermeléssel vannak kapcsolatban: Almáskert, Kerekgyümölcs, Körtvélyesalja. Káposzta termelésre utal a Káposztás, salátatermelésre Salátáskut /forrás/; lehet, hogy a monostor konyhakertje is itt volt, mivel ez a hely a klastrom konyhájához kb. 200-300 m-re van. Egy völgy, illetve patak neve: Hagymásvölgy-patak lehet hogy összefüggésben

volt valamikor a h~~o~~gymatermeléssel. A fejlettebb állattenyésztést elősegítette az a tény, hogy volt jó legelő, kaszáló. Sok földrajzi név őrzi az állattenyésztést. Pl. Bácsó-ösvény, Bácsó-patak, Bácsótető /juhtenyésztésre utal/, Juhhálás /kis terület a Kövesvölgy felé, valamikor itt háltak a juhok/ Kaszálásnyák, Lófőhegy, Szamárkő, Tehenhegy, Tehentánc nevek. A papoké lehetett az a földterület, amelyet a földrajzi nevek a következőkben őrzött meg: Barátok kutja, Papodalom, /szántó-terület/, Papsűrű /erdőség a Hársastető alatt/, Papszőlő /a Járólápa mellett szántó, részben szőlő/, Pünkösöd-völgy/?/, Paprétje /Mikófalva és Bélapátfalva határánál, Urrét /szántó-föld/. /136/.

Apátfalva 1577-ben 15 egész, 11 féltelkes jobbággyával 7 zsellérháztartásával, szőlőhegyével, középszerű major-gazdaságával még a népesebb települések közé tartozott./137/

III.

APÁTFALVA A TÖRÖK HÓDOLTSÁG KORÁBAN 1596-1686

1528 aug. 29-i mohácsi csatavesztés után a török fokozatosan kezdte kiterjeszteni hatalmát hazánkban. A törökök 1544-ben kezdték magukat befészkelni Heves megye területére. Falu pusztító, portyázó vállalkozásai nyomán 1544-1549 között Heves megye egész területére -Eger és Szarvaskő várát kivéve - szétterjedt a török hódítás. Hatvanból a törökök kicsaptak Eger közvetlen környékére is; 1548-ban Kerecsendig, 1550 karácsonyán Pétervásáráig merészkedtek./ 138/.

1552 szept. 2. ~~frankok~~ hetében a Szolnok elestét követő napokban a két török sereg megindult Eger ostromára, A védők száma 1935 fő volt, a török sereg 100-120.000 főből állt./139/. A várfalak alapos megrongálása után szept. 29-én a törökök megindították az első rohamot./ 140/. A végleges roham október 12-13-án volt. Az ostromban annyira megrongálódott a vár, hogy inkább nyílt mezőhöz hasonlított, mint erődhez. A török mégis abbahagyta az ostromot, táboruk feloszlott. Ahmednbasa Belgrádba, Ali Budára indult seregével/141/

Igy Apátfalva is egyelőre elkerülte a török igát.Sajnos csak egyelőre. 44 év után, 1596-ban III. Mohamed szultán vezetésével török sereg közeledett, Miksa Habsburg főherceg, a császári seregek vezére visszavonult az Ipoly mögé, hogy nyugat

felé elzárja a török útját. A török támadott és elfoglalta 1596-ban Eger várát, amelynek ekkor kapitánya Nyári Pál volt. Idegen zsoldosok "védték" a várat. Ezt még betetőzte a szerencsétlen mezőkeresztesi csata, ahol szintén a törökök győztek. Ezzel a meglepetés-szerű vereséggel a császári hadvezetés elveszítette kezdeményezését, sőt számítani lehetett az újabb török támadásra. /142/

A Bükk övezete török hódoltsági terület lett, és állandóan ki volt téve a sarcolásnak. A magyar végvárok láncolata ugyanis Ónod-Diósgyőr-Szendrő vonalában csak mérsékelt védelmet tudott nyújtani a Bükk-táj népeinek. A török uralom idején csak Miskolc városa tudott a török basával olyan egyezményt kötni amelynek oltalmában ipari jellegű várossá fejlődött. Sok falu népe viszont elszökött a kiméletken kizsákmányolás elől. /143/

A török rablógazdálkodást folytatott. Rendkívül sok adót vetett ki a meghódított terület népeire. Ezek ~~között~~ közül a "harács" /fejadó/ neve örökké megmaradt a magyar nép emlékezetében. /144/

Bélapátfalvi utcarészletek. Marx Károly utca és a Vöröshadsereg utca bejárata

Súlyos megterhelést jelentett a "császár mive", ezen a címen várépítésre, fuvarazásra vagy egyéb közmunkákra köztelezték a lakosságot. A jobbágyoktól a török birtokosnak járó adókat és szolgáltatásokat a magyarországi szokások alapján vetették ki, de új követelményekkel egészítették ki. A többiek a császári adón /dzsize/ kívül kapuadót szedett. Tizedet kellett fizetni a gabona, must, kerti növények, méhkasok, bárányok után, fizetni kellett az erdő és legelő használatáért, a malmok és a mészárszékek után. Külön tételt alkottak a birságpénzek. Robot nem volt, mivel a török földesurak csak kényszeresen tartották a földeket saját kezelésükben. /145/.

Az apátsági majort a törököktől való félelmükben az apátfalvi jobbágyok már nem tudták üzemben tartani. Sőt az egykereki malom is elhagyatottan állt. A községet 1596-ban a kincstárát képviselő szepesi kamara É. Pásztóy Gergely szarvaskői várkapitánynak zálogosítja el. Majd a Rákóczi-család birtokában volt az apátság földje, később 1621-ben II. Ferdinánd Maurovits Mihály újonnan választott, de valójában csak címzetes béli apátnak adományozta a bélháromkúti apátság összes birtokait. Gyakorlatban ugyanis megszűnt az apátság, csak a címeket adományozták. 1639-ben Czegléd Albert egri nagyprépost és sári apát a bélháromkúti apátság 4 faluját: Bánhorvátot, Apátfalvát, egészben, Bátorfát felelő részben, Ostoros pusztát pedig néptelen állapotban az apátság részére visszaszerezni akarván a zálogból kiváltja s egyrészüket csatóházi Mór Istvánnak, a szendrői vár alkapitányának zálogosítja el. Lipót császár 1679-ben 15 évre az egri káptalannak adományozta a falut. /146/.

A jövedelmek a végvári harcok költségeire 1548-tól 2/3 részben, 1563-tól teljes egészükben a királyi kincstárát illették. Az 1558-ban készült összeírás említést tesz három templom földjének nevezett, mezőgazdasági művelés alatt álló ingatlanról, valamint hét halastóról /ezeket a ciszterciek létesítették/, amelyek közül már csak kettő van üzemben. /147/

A szarvaskői vár is 1596-ban az egri vár eleste után nemsokára török kézre került, és így Apátfalvának

is a töröknek kellett adóznia. Borsod vármegye 1641-ben a hódoltsági falvak török adója ügyében vizsgálatot tartott, melynek adatai komor világot vetnek arra, hogyan történt a behódolás és milyen állapotokat teremtett? Egerből a török évről-évre örökös rablással, gyilkolással, ember és marha tömeges elhajításával kényszerítette a legtávolabbi falvakat is az adózásra, melyek a királyi hatalomtól meg nem védve, megfáradva a télen-nyáron hegyekben-völgyekben, sivatag erdőben bujdosásban, feleségestül, gyermekestül megegyeztek a törökekkel. A pénzdón kívül vaját, fát, juhot, lisztet, zabot, buzát, szénát, mézet, tehenet, turót, szappant, kőst, sinvasat /!/, rókabőrt, árpát, kölest, fuvar, robotot, bitangpénzt, sokféle birságot, abrakot, abát, patyolatot, bort, borsót, diót, lencsét, aszu szilvát, káposztát, bárámyt, szőlőmunkát, fűhordást, heti szerjářást, kapupénzt, szénégetést kellett adni. /148/.

Pusztulásnak indult a monostor és a templom fala. A templomot felégették, csak a kormos négy fala állott és - ideiglenesen, mivel kevés volt a hívek pénze - tetőt vontak feléje. De ez a tető is elpusztult 1600 tájban. A templomba nyájakat hajtottak be, még fák is nőttek benne. Omlott a templomfal is. Így állott az épület csaknem 100 évig. Apátfalva először Salgóba, majd Hatvanba fizette az adót a töröknek. Apátfalva adója a töröknek: 1 telek után 1 arany, 1 kila árpa, a magyar földesurnak - akárcsak Visnyó - nem adózott. De emellett minden ur hatóságok birtokában volt. Lakosai is éppen a mostani családok voltak. / 149 /.

A XVII. században a birtokosok sorában feltűnik a Bárczay-család, majd a Pásztóy,- és Nádasy-család. Ezzel protestánsok is költöznek Apátfalvára. De az egri nagyprépost mint apát, nem volt hajlandó megtérni őket, annál kevésbé, mert a protestánsok semmiféle adót nem akartak fizetni.

Vitás lett a határ Apátfalva és Felsőtárkány között, emiatt sokat perlekedtek, habár Apátfalva aránylag elég jó gazdasági viszonyok közt volt. Bár a török sanyargatta s emellett olykor még a magyar királynak és az erdélyi fejedelemnek is adózott, mégis mikor 1686-ban ~~szarvaskőn~~ a megyei adózók a legnagyobb szigorúsággal összeírták az adóköteles bevételeket és va gyont, itt több igavonó állatot találtak, mint az egész miskolci járásban. /150/

A török kiűzése Magyarországról a Szent Liga megalakulása után indult meg na gyobb mértékben. Budát 1686. szept. 2-án foglaltuk vissza a töröktől. A mintegy 80.000 fős császári seregben 15.000 magyar is harcolt, elsősorban Thököly kurucái. Oroszország - amely szintén csatlakozott a Szent Ligához első krími hadjáratát nagy török erőket kötött le, így a török nem tudta megakadályozni a császáriak további előrenyomulását. /151/4

Eger vára 1687-ben szabadult fel. Eger már csak kis mohamedán szigetként maradt meg. Caraffa tábornok a várat körülzárta és kiéhezettette a török őrseget. A kiéhezett török sereg, megkezdte az alkudozást december elején. Az előzetes megállapodás értelmében a várat leltár mellett sértetlenül, továbbá a várost átadták, viszont teljes fegyverzettel és minden vagyonukkal békén elvonulhattak. A török lakosság eltávozhatott, de az itt maradni óhajtok háboríthatatlanul megmaradhattak ingó és ingatlan javaikban. A mintegy 4000 főnyi törökség 400 német lovas fedezetek alatt december 17-én kivonult Eger várából, és így Apátfalva is megszabadult a 90 éves török adófizetéstől. /152/.

IV.

BÉLAPÁTFALVA UJRATELEPÍTÉSE A XVIII. SZÁZADBAN

A török kiűzése, Magyarország területének ka to-
nai megszállása, népének kifosztása mellett a bécsi kor-
mány nem mulasztotta el hazánk politikai, jogi alávetését
sem: erre az 1687-88. évi országgyűlésen került sor. Ez
az országgyűlés lényegében elismerte Magyarországnak
az örökös tartományok közé való süllyesztését. /152/

Nehéz idők következtek újból az ország népére.
A török elnyomását és zsarolását -egy időre - a "fekszta-
badító", tulnyomórészt idegen hadseregek, a mindenre el-
szánt hajdúk zaklatása, fosztogatása, pusztítása követte
A hódoltság utolsó évében 1685-ben Heves megyében a vár-
megyei közgyűlés szerint - Gyöngyös és /Gyöngyös/ Pata
a legnépesebb helységek és a többiek fizetéseképtelen-
nek. /154/.

A török kiűzését követő császári uralom,
amely a gazdálkodó nemességet és a városokat tönkre-
menéssel fenyegette, a parasztnak életük fenntartását
tette egyre bizonytalanabbá. A só árát pl. olyan mérték-
ben emelték fel, hogy a szegény nép nem tudta megvásárol-
ni, és a sóhiány sok ember számára betegséget és halált
okozott. /155/.

A súlyos elnyomás ellen jobbágyfelkelés rob-
bant ki. 1697-ben Hegyalján, amely majd a Rákóczi-féle
szabadságharcba torkollott. A Bükk hegység népe több-
ségében támogatta a szabadságharcot, sok kuruc katona
került ki a palócokból. A Rákóczi-féle szabadságharc
ugyan elbukott, de továbbra is éltek a kuruc hagyományok
A magyar nép visszavárta Rákóczit. 1735 és 1753 között
az ország több helyén, többek között Heves megyében is
volt parasztfelkelés, illetve megmozdulás. /156/.

Jobbágyfelkelés Bélapátfalván a XVIII. században

A XVIII. században Apátfalván szintén megmoz-
dult a nép. A súlyos gazdasági helyzet miatt a lakosok
elszegényedtek. Ehhez járult még az is, hogy ebben az

időben az epemirigy nevű betegség is dühöngött. A végletekig kiéleződött a helyzet, amikor a községtől a malmot és a regálékát elvették. A felkelést az robbantotta ki, hogy Holló Mátyást megfosztották ispáni hivatalától. Holló Mátyás -mivel ő maga nem tudott írni-olvasni, de kezében voltak a község kiváltságglebelei, és azokat írástudó ember kezébe adta elolvasás végett, hogy ennek alapján visszaszerezhesse a község kiváltságait. Nemcsak Apátfalvára gondolt, hanem ezenkívül még öt községre is, mivel azokban is elégedetlenségkedtek az emberek Apátfalva, Bánhorvát, Mercse, Uppony, Béta és Királd népe megtagadta a földesuri szolgáltatások teljesítését. Holló Mátyás felutazott a királyhoz Bécsbe, és Gusztinyi János egri kanonok ellen 95 pontban adta be vádjait. A bécsi kormány salvus conductus-szal /menlevéllel/ látta el. Az említett falvak népei a vármegye parancsára sem voltak hajlandók engedelmessékedni földesuraiknak, ezért vezérek közül néhányat Miskolcon börtönbe vetettek. De a vezéreiktől megfosztott parasztság továbbra is ellenállt, és így Német József szolgabíróra bízta a felkelés elfojtását és karhatalmat rendeltek ki a parasztok ellen. A parasztság felkészült a harcra és 6 faluból 400 fegyveres Apátfalván gyülekezett puskákkal, pisztolyokkal és kiegyenésített kaszákkal felfegyverezve, hogy utolsó csepp vérükig harcoljanak jogaikért és sérelmük orvoslásáért. Ez a lázadás az erdőhátság más helyeire is kezdett áttérjedni.

Német József szolgabíró Szentmártonban előkészítette a támadást. Fegyverbe hívta a környékbeli nemeseket. Sikert is 50 nemeset toborozni, főleg Borsod megyéből. Kémeket küldött Apátfalvára, ezekkel megtudakolta a felkelők számát, majd átlovagolt Apátfalvára. Apátfalva bejáratát mindenütt fegyveresek őrizték. Mint aki mit sem tudna, megkérdezte a parasztokat, hogy miért őrzik fegyveresen a bejáratokat? A parasztok azt válaszolták, hogy farkasvadászatra indulnak. Erre a szolgabíró előhuzta a nyeregkapából a botját, hogy a fegyverkezést megtiltsa, de a nép "lövésre" szót kiáltotta. Németh visszafordult, és lo golyó repült feléje, azonban mégis elérte seregét, és jelentést tett a megyének. A megye Bécsbe sürgőnyt küldött és Apátfalvára rendelték a Dessewffy lovasezredet. A főörrmester 5 századdal 1751. febr. 1-én

reggel 7 órakor érkezett meg. A lázadók a bíró házában tanácskoztak. A katonák kihivatják őket, de alázadók is követik, a katonák bekerítették őket. Ezután 34 személyt a bíró kimutatására vasra verik és Miskolcra küldték. A többieket a katonák verték meg. Holló Jánost, Sas Jánost, Berecz Imre béreseket, akik legelőször lőttek a szolgabíróra, felakasztották. Holló Mátyás és Csuhány Mihály megszökött és az Alföldre menekültek, így elkerülték büntetésüket. A többieket veréssel, számkivetéssel büntették, s mind a 6 "rebellis" közösséget ismét urbéri adó alá vetették. / 157 /.

A béalapátfalvi jobbágyság életszinvonala a XVIII. század

második felében

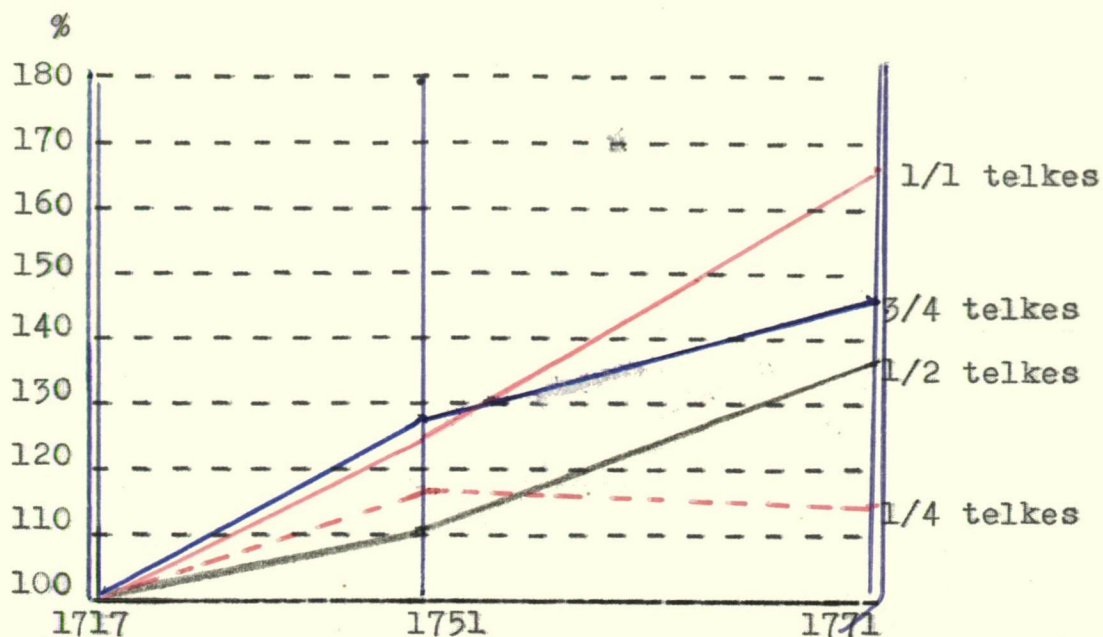
A jobbágyság életszinvonalának rekonstruálása nem könnyű, mert a történetírásunk még ezzel a témával keveset foglalkozott, így többnyire csak becslést lehet végezni, mert a fellelhető anyagok töredékesek, a korabeli pénz és árviszonyok változékonyok stb.

Az apátfalvi jobbágyság viszonylag türhető helyzete megváltozott a törökök kiűzése után, főleg a Rákóczi-féle szabadságharc bukása után. A béli apátság egykori birtokait, falvait: Bótát, Upponyt, Bánhorvátot, Mercsét, Királdot, Ostorost és magát Apátfalvát is I. Lipót 1700-ban az egri szemináriumnak juttatta. Az új földesur 1717-ben urbáriumot készített, amelyben részben még meghagyta az ősi állapotot /pl. a malmot a Mező család kezében/, de már az egyéb földesuri jogok gyakorlását magának szerezte meg. Az urbárium nem részletezte pontosan a jobbági -főként a robottal teljesítendő - szolgáltatásokat, így sok önkényes visszaélésekre teremtett lehetőségeket. Pl. az apátfalvi jobbágyságot nemcsak az apátfalvi majorságban, hanem az egri kőporosi szőlőkben és az ostorosi allodiaturán is dolgoztatta. Kézierejét, fuvarját előre meg nem határozott időben és napokra vette igénybe. Az áru-gazdálkodásra való áttérés értékesebbé tette a földbirtok tartozékait képező és a földesur által eddig eléggé ki nem használt hasznóhajtó jogositványokat, a királyi kisebb haszonvételeket, s e jogokban a jobbágyság eddigi részesedését megszüntette.

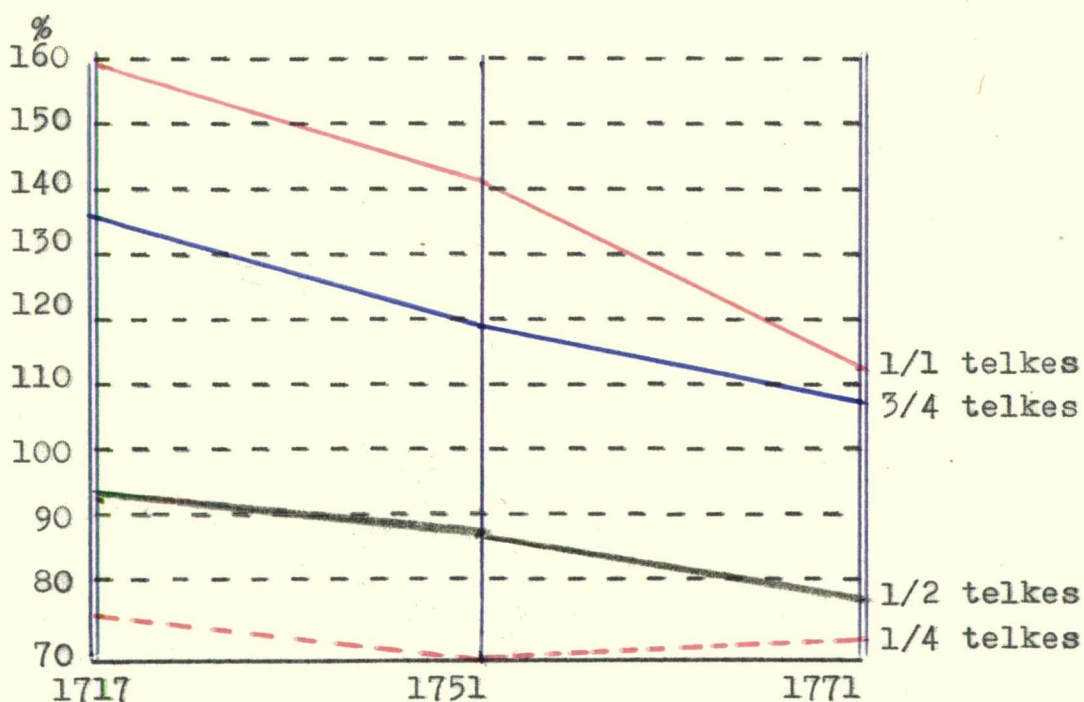
A jobbágyság egyes sérelmei - így pl. a Mező családtól a malom visszavétele, a Holló családtól az irtásföld elvétele, 1744-ben Egerben uriszék elé kerültek, a jobbágysághoz tartozó panaszosokat azonban az uriszék elutasította.

Az apátfalvi jobbágyság életszinvonalát 1750-1780 között nézzük meg, amikor Mária Terézia uralkodása alatt a politikai és gazdasági élet viszonylag stabilnak mondható. Fő forrás az 1751-i urbárium, valamint az ugyanebből az időszakból fennmaradt számadások és feljegyzések, amelyek

Az urbéri terhek növekedése százalékban Apátfalván
1717-1771, között

Apátfalva egyes jobbágyrétegeinek életszínvonal-indexe
a XVIII. században

az uradalom és a község gazdálkodásától tartalmaztak adatokat. Az életszínvonal-index elkészítésénél szükséges adatok különböző évekből származnak, úgy hogy le kellett mondani arról, hogy a vizsgálatok eredményeit meghatározott évhez rögzítsük.

Az egyes jobbágycsalád átlagos életszínvonal meghatározásánál szükséges volt alapként a jobbágyjövedelem /azoknak a javaknak az értéke, amelyet a jobbágy egész évben termel, vagy neki bármely révén jut/és a felhasználás /földesuri és más jobbágyszolgáltatás, vagy saját javára a jobbágy kiad/ oldalból álló gazdasági mérleget felállítani. Az ezt követő lépés az egyes jobbágycsaládok létminimumának a meghatározása. A létminimum meghatározásához a történelmi és néprajzi adatok alapján kellett következtetni. Itt figyelembe kellett venni az egyes típusok társadalmi helyzetéből fakadó, a létminimumra kiható konvencionális követelményeket is. A megállapított létminimumnak a jövedelem-felhasználás mérlegéből a jobbágy javára szolgáló tételekkel való megfelelő összevetése után már előttünk áll a keresett életszínvonal, s a létminimumhoz képest megállapíthatjuk a színvonal jelzőjét is.

Az egyes jobbágytípusok gazdasági mérlege

Jövedelem

I. Növénytermelés

1. gabonaneműek
2. konyhakertiek
3. bor
4. erdő
5. egyéb

II. Állattenyésztés

1. tejtermék, tojás
2. aprójószág, hus
3. állatok szaporulata
4. egyéb

III. Háziipar

1. szövés-fonás
2. egyéb

IV. Munkaszolgáltatások

1. fuvar
2. napszám
3. egyéb

V. Egyéb

Felhasználás

I. Jobbágyszolgáltatások

1. munkaszolgáltatás /iga is/
2. termékszolgáltatás
3. termékszolgáltatás
4. pénzzolgáltatás

II. Ujratermelés

1. növénytermelés
2. állattenyésztés
3. felujítás

III. Beruházás

IV. Fogyasztás

V. Tartalék

1. Felhasználatlanul maradt
2. tartalékolás

Az apátfalvi jobbágy fő jövedelemforrása a növénytermelés volt. A termékjövedelem kiszámításánál a szeminárium uradalmának 1751-52. évekből származó számadásai szolgáltak alapul. Az 1751. évben az apátfalvi termés dézsmájából az uradalomnak a következő bevételei voltak:

őszi buza	115,5 kila
árpa	44,75 "
zab	160,3 "

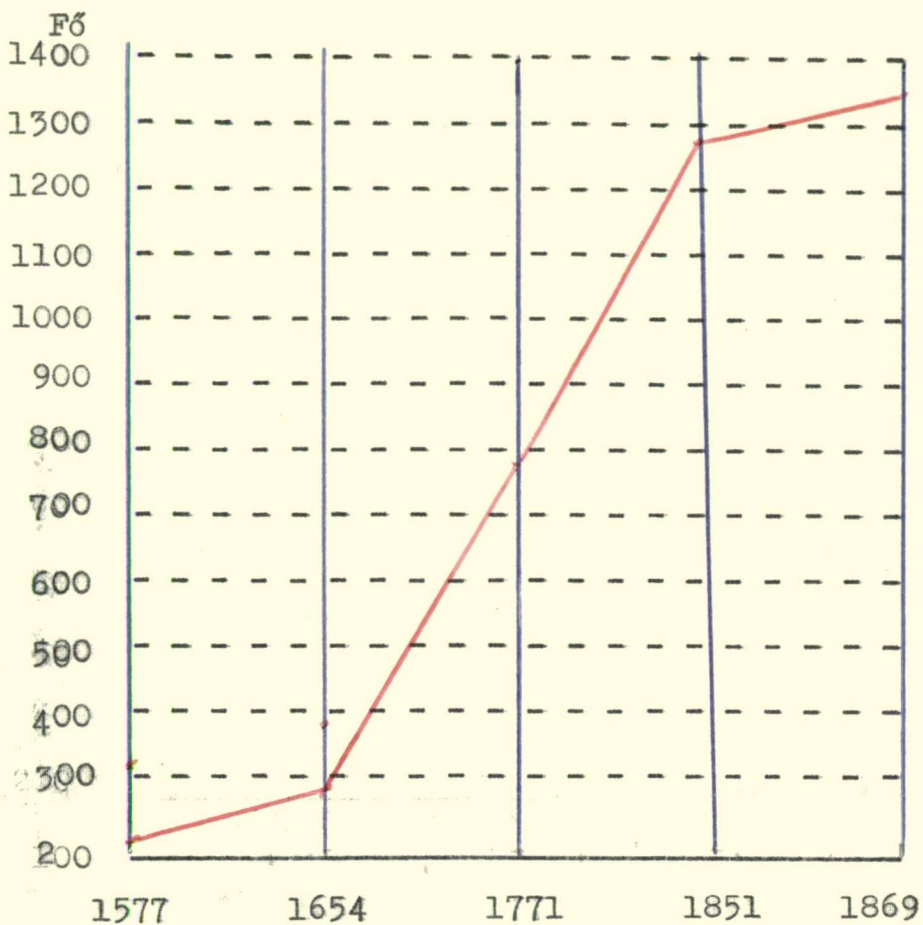
1 kilát 125 liternek véve 0,72 buza, 0,62 árpa és 0,41 zab fajsulllyal számolva a község egész termését a következőre tehetjük: 1040 q buza, 347 q árpa és 842 q zab.

A dézsma alapján kiszámítható az egyes jobbágytelken termelt gabonaneműek mennyisége. A XVIII. században Béalpátfalván 33 jobbágytelek volt. Egy jobbágytelek területe 28 hold / 1 hold = 2 pozsonyi mérő = 1200 négyszögöl/. Mivel 3 nyomásos gazdálkodás folyt, így vetésterületként az összterületnek kb. 2/3-a jön számításba, tehát 620 hold. A termésátlag holdanként a következő volt: buza 4 q, árpa 3,5 q és zab 3 q.

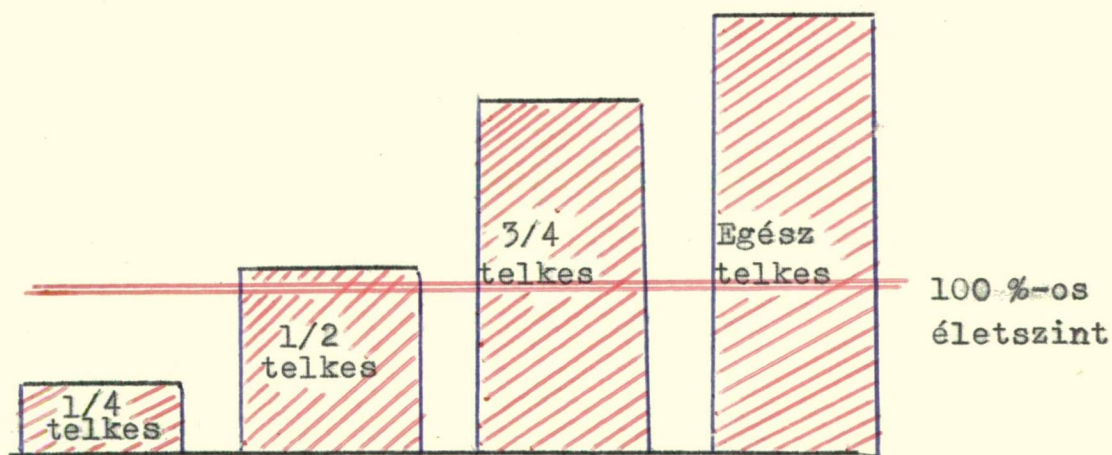
A 3 nyomásos rendszer mellett a 28 holdas jobbágytelek földjéből egy gazdasági évben 18,75 holdat vehetünk számításba, ~~tehát~~ a termékjövedelem megállapításához. Ennek búzával bevetett 40,6 %-a vagyis 7,6 hold, ennek termése 30,4 q, az árpával bevetett 15,5 %-nyi 2,9 hold 10,2 q termett, zabbal 43,9 %-t vetették be, vagyis 8,2 holdat, melynek hozama 24,6 q volt.

A gabona átlagárak 1750-1780 között Apátfalván és környékén a következő volt: 1 q buza 108 dénár, 1 q árpa 60 dénár, 1 q zab 51 dénár. Így egy egész telkes jobbágy jövedelme búzából 27 Rf 43 dénár, árpából 5 Rf 12 dénár, zabból 10 Rf 55 dénár. Gabonaneműekből tehát összesen: 42 Rf 110 dénár. Ebből leszámításba került a termékszolgáltatásra kerülő dézsma és az újra termelésre szolgáló vetőmag kb. a termelt mennyiség 1/3-a. A konyhakerti növények saját fogyasztásra kerültek, borból Apátfalván csak a községnek volt jövedelme, a jobbágyok szőlőtermeléssel nem foglalkozhattak. Az erdőben a földesur megengedte a faizást, de csak a saját szükségletre.

Bélapátfalva lakosságának alakulása 1577-1869 között

Az egyes jobbágyrétegek létminimum grafikonja
Bélapátfalván a XVIII. században

Az állattenyésztésből sem juthattak jelentős jövedelemhez az apátfalviak. A tejtermékek, tojás egyrésze termék-szolgáltatásként a földesurhoz került, más része saját fogyasztásra. A távollevő piacok miatt csak keveset tudtak a jobbágyságok értékesíteni. A háziipar szinte teljesen csak a saját fogyasztásra termelt. A háziipar területén a kender feldolgozása állott az első helyen.

A jobbágyságok munkaerejét a földesur és az államhatalom bérfizetés nélkül vette igénybe, más részt saját földjük megművelésére használták fel, munkaszolgáltatásból eredő jövedelem csekély lehetett.

A felsoroltak alapján egy átlagos egész telkes jobbágnak a közvetlen fogyasztásra kerülő javakon kívüli jövedelmét 10 Rf 57 dénárba becsülhetjük. Ehhez arányítva tehát a 3/4 telkes jobbágyság évi jövedelme 8 Rf 94 dénár, 1/2 telkes jobbágyságé 4 Rf 107 dénár, 1/4 telkes jobbágyságé 1 Rf 17 dénár.

A létminimum meghatározása

A létminimum alapjául öt nagyobb szükségleti csoportot nézzünk meg, amely akkor és a palócvidék jobbágytársadalmának megfelelt.

- I. Élelmezés: élelmiszerek /kenyér, liszt, hus, szalonna, zsir stb./ fűszerek / só, paprika, cukor stb/.
- II. Ruházat: vászon /fehérenemű/, ruhaneműk / szűr, kucsma, nadrág stb/, lábbeli és egyéb bőrhalmik.
- III. Lakás, fűtés, világítás: lakás /építése, fenntartása, butorzat stb/ fűtés, világítás.
- IV. Háztartási és személyi felszerelések: főleg ipari készítmények pl. kés stb.
- V. Egyéb: tisztálkodási szerek, bor, ünnepek, ajándékok stb.

Az élelmezési kiadások csak a fűszerfélék, mivel a többi élelmiszert a jobbágyság termeli. A ruházati cikkek nagyrészt is megtermeli a jobbágyság háziipara, a fűtéshez pedig a faizás meg volt engedve. A családok átlag létszáma 6 fő volt.

Az egyes jobbágyrétegek létminimum adatai

A jobbágyok rétegei	A létminimumhoz szükséges külön összeg	A mérlegből fennmaradó összeg	Életszint %
Egésztelkes	4 Rf 63 dénár	10 Rf 57 dén.	231
3/4 telkes	4 Rf 63 "	8 " 94 "	194
1/2 "	4 " 63 "	4 " 107 "	108
1/4 "	4 " 63 "	1 " 17 "	25

Az egésztelkes jobbágy azonban Bélapátfalván szinte teljesen ismeretlen fogalom volt ebben az időben. A féltelkes és 1/4 telkes jobbágyok adják az apátfalvi jobbágyok jelentős hányadát. A féltelkes jobbágyok életszintje a létminimumhoz szükséges pénzösszeg körül lehetett, de a negyedtelkesek ettől sokkal rosszabb helyzetben voltak, nemcsak a szórakozásról, hanem még a sokszor fontos ipari készítmények vásárlásáról is le kellett nekik mondani. Sőt a termelvényeik a dézsma, cenzus beadása és egyéb adók után saját szükségleteiket sem fedezték, és így pénzért kellett venni egyes élelmiszereket. A 1/4 telkes jobbágytól is még szegényebb zsellérek élelmezésüket nagyon szűkre kellett fogni.

Az egésztelkes jobbágyok életszinvonala a létminimumhoz viszonyítva 141 %-os, a 3/4 telkeseké 118 %-os, a 1/2 telkeseké 85 %-os és a 1/4 telkeseké 70 %-os.

Az urbéri terhek is változtak. Megállapítására az 1717., 1751., és 1771. évi urbáriumokból indulhatunk ki. A három említett urbárium többé-kevésbé felöleli a XVIII. századi jobbágyközség terheinek összes változását. Az 1717-es rögzíti a szeminárium birtokába került jobbágyok rendezett terheit, az 1751-es a földesur állandó többletköveteléseinek leszögezése, míg az 1771. évi az apátfalvi jobbágyok terheinek a csúcspontját jelentette. Az 1717-es urbárium globálisan 100 tallért /150 Rf/ cenzust vetett ki a jobbágyokra, 1751-ben már 250 Rf az 1771-es pedig fejenként 1 Rf-ben állapította meg a pénzbeli adót.

A cenzus nagyságát a globális meghatározás mellett csak úgy tudjuk megállapítani, ha ismerjük a község jobbágyainak a számát.

A község lakosságának alakulása 1577-1869 között

Év	1577	1654	1771	1851	1869
A család- dok száma	35	44	130	212	-
	Jobbágys + 14		38 féltelkes		
	zsellér pusztahely		56 1/4 "		
			36 házas zsellér		

A lakosság

száma: 210 fő 264 fő 780 fő 1270 fő 1346 fő
 1717-ben a családok számát 90-re, 1751-ben 110-re, 1771-ben 130-ra tehetjük, így tehát az egésztelkes jobbágys pénzzolgáltatása a megfelelő időszakokban 1 Rf 84 dénár, 1 Rf 98 dénár, és 1 Rf. Más pénzbeli szolgáltatások még pl. a pásztors baltapénze, ez 16 poltura, a sarlópénz aratóként 4 poltura, és a termékszolgáltatás pénzzel megváltható részei pl. sertéstized 1 máriással, méh 4 polturával stb.

A század folyamán nemcsak pénzbeli, hanem a termék-szolgáltatási terhek is növekedtek. A század elején az apátfalvi jobbágys még a tized miatt is tiltakoztak, de ennek ellenére terheik előbb kilencedre, majd kilenced és tized együttes beszolgáltatására terjedtek ki, és ennek ellenére megmaradtak a globálisan teljesítendő ajándékok is: 1 őz, 2 bárány, tyukok, csirkék, tojások, vendégurak ellátása stb.

A belpátfalvi jobbágys urbéri szolgáltatásai robottal együtt a XVIII. században

A jobbágys rétegei	1717		1751		1771	
	A jobbágys terhek pénzbeli értéke					
	Rf	dén.	Rf	dén.	Rf	dénár
Egésztelkes	19	91	24	82	32	88
3/4 telkes	16	111	21	57	24	69
1/2 telkes	13	30	14	83	17	101
1/4 telkes	7	57	8	91	8	50
Házass zsellér	kb.	4	Rf	20	dénár	

Az urbéri terhek növekedése százalékban

	1717 1717=100	1751 1717=100	1771 1717=100
Egésztelkes	100	125	166
3/4 telkes	100	127	145
1/2 telkes	100	111	135
1/4 telkes	100	117	113

A táblázatból kitűnik a jobbágyterhek állandó emelkedése.

Apátfalva község egyes jobbágyrétegeinek életszínvonal-indexe a XVIII. században

/ Létfminimum 1751=100/

A jobbágyok rétegei	1717	1751	1771
1/1 telkes	159	141	111
3/4 telkes	135	118	107
1/2 telkes	91	85	74
1/4 telkes	75	70	71

/ Adatok: Történelmi statisztikai közlemények II. évfolyam
1-2. szám 1958. Bp. 1958 Kossuth 3-16. old/.

A templom állapota és további sorsa a XVIII-XIX. században

A község nevezetessége az apátsági templom a török idők után siralmas állapotban maradt fenn. I. Lipót 1679-ben újabb 5 évre, majd ennek leteltével 10 évre /összesen 30 évre/ az egri káptalannak engedte át, majd utóbb Telekessy István egri püspök kérésére Lipót császár 1700-ban az egri papneveldeinek adta át "örök" időkre az apátsági javakat, úgy mint: Apátfalva, Ostoros, Bánhorvát, Uppony, Bóta, Királá, Mercse helységeket és Kismező pusztát, valamint a satai, ományi és mogyorósdí részjóságokat. Ezt a területet az alapítóról " Seminarium Leopoldo-Telekessyanum"-nak is nevezték/158/

A templom épületének már csak a falai meredeztek az ég felé. Közepében fák nőttek, juhakolnak is használták,

használták a juhászok. 1720-ban már csak a templom romjait említik.../159/. A nép a kövek egyrészét széthordta, másrészt a köveket beépítették a szentmártoni templomba. A helyreállítást az apátság romjaiból épült kis remetelakban lakó Baranyi István remete készítette elő. Baranyi - aki a világtól való elvonulás fogadalma ellenére igen aktívan működött - alamizsnából Szentmárton templomát újjáépíttette, tető alá vétette, erkölcsileg előkészítette az apátsági templom újjáépítését is. A remetei életnek sok emléke maradt meg a község földrajzi neveiben mint pl. Remetelápa /erdő/, Remetetövisk /erdő/, Remeteorom vagy Remeteház / A Bélkő hátamegett/

1737-ben a bazilika gr Erdődy Gábor egri püspök segítségével felépült romjaiból, tetejét zsindellyel fedték be. A helyreállítás teljes befejezése 1745-ben történt, amikor gr Erdődy felszentelte a templomot az eredeti titulus szerint Nagyboldogasszony tiszteletére. A helyreállítás nagyrészt felhasználta a romos részek faragott és tagozott kőanyagát, amit a helyszínen talál talált. Az újjáépítés három szakaszban ment végbe.

I. Felépült a déli mellékhajó, kereszthajó és a mellékszentély falai, a főszentély mindkét oldalgala és a két keleti négyzeti pillér.

II. Északi pillérsor mellékhajó épült fel. Ujraboltozzák a templomot, megépítik az orgonakarzatot a mainál 45 cm-rel alacsonyabb szinten.

III. Átépitik az orgonakarzatot a fölvezető csigalépcsővel együtt és megépítik a mai sekrestyét. Az újjáépítés közben sok faragványt, oszlopot leromboltak. 3 oltárt állítanak fel: főoltárt Nagyboldogasszony tiszteletére, egyik mellékoltárt Szent Anna, másikat Szent Imre herceg tiszteletére. A templom szomszédságában fekszik Apátfalva község temetője. Itt kereszt áll. 1769-ben a főoltár tabernaculuma /oltári szentség őrzésére szekrény/ előtt nagyobb ünnepeken örökmécses égett. A templomnak szent kereszt ereklyéje is van. A sekrestyeszekrényt az előző évben /1768/ adományozta a földesur a templomnak. A templom még rendelkezik stallummal /diszes kanonoki szék/, néhány paddal, öt szokványos zászlókkal, egy kereszttel, egy hordozható Mária-szoborral, 14 falra függesztett

régebbi képpel, hat újabb képpel pro classificatione auditorium destinatae / a terem osztályozása végett/, és egy új gyóntatószékkel. Az orgonakarzaton öt változatos hangszer van. A templom felszerelése a XVIII. században: egy ezüst kehely ezüst paténával /ostyátányérka/, 1 fém áldoztató kehely, 1 aranyozott réz szentségmutató, 1 réz pacifikálé, 1 ezüst házi szentelt viz-tartó, medence, 1 ezüst szenteltvizes medence, a betegek ellátására, és temetésre, 1 aranyozott rézszelence, 1 rézfüggőmécse, 1 ezüst sótartó edény kereszteléshez, 1 réz keresztelő medence, 1 keresztelő kagyló rézből, 14 régi és hat új kép, 4 pár üvegkorsóska, 1 mosdótál rézből, 1 pelvis baptismális /keresztelőtál/ aranylemezből, 4 rézcsengettyű, 1 szenteltvizhintő rézből, 1 miseing, 1 kefe, 4 új miseruha, tartozékokkal, 1 új selyempalást, 3 új miseing, 6 elfogadható állapotban lévő miseing, 3 karing, 7 vállkendő, 6 öv, 7 korporálé /feszület/, 6 palla /köpeny/, 22 purificatorium, 5 kéztörölő, 9 törülközőkendő, 6 oltárterítő, 4 antependium, 2 umbella, 3 ép hordozható oltár, 1 hordozható oltár az utonlevők részére, 3 misekönyv, 3 rituálé/szertartáskönyv/, 1 orgona, 2 hordozható üveglámpa ruddal, 1 pár minisztránsing és 4 db quadratus /négyszögű sátor/.

A templom mögötti dombokról igen erős visszhang volt kivehető, hasonló a tihanyihoz /sajnos ma már egyik sem működik/.

A temető még mindig a régi helyén /északi oldalon/ van, de a körülkerített terület már megtelt. A határozatok közt szerepelt, hogy a földesurtól új területet kell kérni. Egyben tilalmazták a kriptaeépítést, és - a templomépület épségének megőrzése végett - bárkinek az eltemetését a templom alatt, akár kívül, akár belül is történjen az.

1822 máj. 12-én a templom melletti temetőt lezárták s helyette újat nyitottak. 1829-ben megállapítják, hogy a templom alatt nincs kripa. /160/.

A nép képzeletében sokáig tartotta magát az az elképzelés, -részben még ma is fennáll -, hogy a templom alatt hatalmas ~~hatalmas~~ ~~szekrény~~

hatalmas kriptá, illetve pince van és a vörösbarátok /ciszterek/ foglyikat elhurcolva odazárták be. Így több előkelő nőt -többek között a szilvási gróf lányát is /!/- ide zárták. Sőt még olyan fantasztikus elképzelések is születtek, hogy a templomból hosszú alagut vezet az egri /!/- várba, esetleg a szilvásváradí kastélyba. Ezen az alaguton jutott el a szilvási gróf lánya Szilvásváradra és elmondta az apjának a történeteket. Az elfoglalta a templomot és megölte a vörösbarátokat /talán Perényivel kapcsolatos ez az elképzelés?/ A nép még azt is tartja, hogy a templom alatti katakomba tele van kigyókkal, életveszélyes a lejutás. Ezek a mondák mind a nép gazdag képzelőerejét mutatják. /161/.

Kriptá ugyan nincsen, de van egy 30 font /12,30 kg/ súlyú harang, amelyet a kórusban lelógó kötélénél fogva kongatnak. A kóruson nyolc változatú orgona van. A főoltáron diszes kép, új aranyozott szentségház, és 8 aranyozott fagyertyatartó áll, valamint 4 areis. Az oltárasztal faragott falazott, csinos takaróval és 3 rendes terítővel, feszülettek, kánontáblákkal, és hordozható oltárkövel. Lépcsője fából készült. Az ugyancsak teljes felszereléssel ellátott Szent Imre oltáron szentségház és 6 festett fagyertyatartó áll. A 3. oltár ekkor már Szent Teréz tiszteletét szolgálta kis szentségháza 1 és 6 festett gyertyatartóval. Itt szokták felállítani a szent sirt is. /162/.

A remetelakot és Szentháromság kápolnát 1720 körül építtette Baranyi István remete a Bélkő Felsőtárkány felé néző oldalának lábánál. Utóda Majthejovics János és 1753-tól Sokvári Fülöp testvér lakja. 1769-ben van a kápolnában egy kis oltár hamis ereklyét tartalmazó oltárkövel, 1 rézkehely aranyozott paténával, a remetelak padlásán ismeretlen eredetű kb. 30 fontos harangocskával. Később Sokvári a rablók háborgatásai miatt az apátsági templom szomszédságában épült házba költözött és 1804-ben halt meg. A remeteségnek 1829-ben már csak a romjai látszóttak. /163/.

Amikor még az apátsági templom romokban állott, addig is tartottak misét és más egyházi szertartásokat. Feltehető a kérdés, hogy hol tartották ezeket? A válasz:

A faluban álló fatemplomban. A mai is a község főutcáján a régi plébánia templom helyén épült. Erről a fatemplomról első értesülésünk 1696-ból való. A templom már 1732-ben összedülőfélben van. Állapota nyomoruságos és fogyatékos. 1733-37-ben az épületet nagyon kicsinek találják ugyan, de azért úgy ahogy elégegesnek vélik. Három oltára van, amelyeket festmények díszítenek, van 2 függőlámpása, 2 harangja, orgonája, székei, karzata, és elég szegényes felszerelése. Ezt a fatemplomot - úgy látszik - az apátsági templom helybeállítására után lebontják, mert a jelenlegi templom építéséig nincs szó róla. Sőt 1769-ben azt olvassuk, hogy hétköznapi és rossz idő esetére a plébániaépületben tartanak főnkapolnát. Ez pótolja tehát a falu belsőjében a templomot, amelynek rossz állapotán kívül nyilvánvalóan összefüggött Erdődy Gábor püspök tervével, aki a községet a volt apátsági templom köré akarta telepíteni, terve azonban nem sikerült. /164/.

A templomnak - csak úgy mint a mostaninak - nem volt tornya, csak egy különálló haranglábjaja. 1733-37-ben feltételezhetjük, hogy egy harangláb ekkor már állt ezen a helyen. Az új haranglábát 1780-ban építették fel. Ebben a régebbi kettővel szemben 3 harangot helyeznek el, ebből 2 régi és 1 új. A 2 q-ásat 1505-ben, a másik régit 1715-ben, a 4,5 q-ásat 1775-ben öntik. /165/.

A középkori béli plébánia az arlóai alesperességhez tartozott. A r. kath. plébániát a XVI. században a 30-as években megsemmisíti a reformáció. Az újra felállított r.k. plébániáról először 1696-ban olvasunk. A jelenlegi plébániaház udvari szárnya 1762-ben épült, nagyrészt a földesur költségén. A belső templom ebben az időben még nem állt, ezért a nagy távolság miatt püspöki jóváhagyással a plébániaházban nyilvános kápolnát rendeztek be, amelyet hétköznapiakon átkalában esős és hideg időben azonban vasár és ünnepnap ois használnak. Itt a templom mellett szabadon álló, L-alaku földszintes lakóépület is áll. Udvari szárnya 1762-ben épült barokk stílusban. /166/.

A Gilitka vagy Szent Anna kápolna története

A község határától kb. 5-6 km-re a dél-keleti irányban a régi egri-felsőtárkányi-apátfalvi út mentén aránylag még ma is jó állapotban áll egy kis kápolna, amit Gilitka vagy Szent Anna kápolnának neveznek. Androvics Miklós szemináriumi rektor és prefektus építtette 1750-ben a Gilitka-völgyben. Az elnevezés talán Kilit püspök nevéből ered. Falépcsős kőoltára volt tabernaculum nélkül. A kápolnát Szent Anna napján használták, amikor Apátfalva és filiáinak népe körmenetben vonult ki, s ott misét és prédikációt tartottak. 1769-ben még jó állapotban volt a kápolna. Felszerelése a ma is látható Szent Anna képből és egy hordozható szószékből állt mindössze. Minden egyebet Apátfalváról vittek kia Szent Anna napi szertartáshoz. A kápolna még 1829-ben is elég jó állapotban volt, csak a tetőszerkezetét újították fel a huszas években. A hivek Eger felé járva pénzadományukat a kápolna ma is meglevő, utóbb fára applikált bejáratí vasrácsos keresztül bedobták a kápolna fenntartására. A kápolnát időnként megrongálták, mivel elég messze volt a községtől, nem tudták megfelelően ellenőrizni. A turisták ma is gyakran felkeresik, mert turistaut vezet erre. A kápolna oltárfala nyugatra néz, barokk stílusban épült 1750-ben. Lesarkított négyzet alakú homlokzatait a párkány alatt vízszintes tagozattal összekötött saroklizénák /kis kiugrású falsáv/ tagolják. Egyszerű ~~kőkereszt~~ kőkeretes bejáratát a keleti oldalon eredetileg apácarács zárta el, utóbb ezt faajtószárnyra igazították át. Az ajtónyílás fölött szegmentíves záródású faltükrő, majd efölött konkáv élszedésű pozitív-tükrő. Az északi és déli homlokzaton szegmentíves ablak, a nyugati homlokzat nyílás nélkül. Manzárdtetős. Oltárkép: Szent Anna a gyermek Máriát tanítja, jobbával a baltérdére fektetett nyitott könyvét fogja, balját az olvasó Mária bal vállán nyugtatja. Hátterben mellvéd és függöny, kilátás a tájra. Fent a felhőben két puttó. A XVIII. sz.-ban készült a kép. /167/.

Vizimalom Apátfalván

1694-ben említés történik egy malomkőről, amely az Eger patak forrásánál áll. A község fölött eredő patak vizierejét nyilvánvalóan a ciszterciek használták fel malom hajtására, s ez az említés minden bizonnyal még egy középkori vizimalom maradványairól ad hírt. /168/.

A török kiűzése után az ország lakossága kb. 3,5 millió volt, vagyis kevesebb, mint a XV. sz. végén Mátyás király idejében, amikor 4 millió volt az ország lakosainak száma. Hiába volt a telepítés és bevándorlás. A lakosság csak lassan gyarapodott, mert a török uralmat a semmivel sem kegyetlenebb német uralom váltotta fel. A népsűrűség négyzetkilométerenként 5-10 között ingadozott Apátfalva környékén 1720-ban. /169/

A községben továbbra is a földművelés, állattenyésztés volt a főművelési ág, de emellett foglalkoztak fakitermeléssel, szénégetéssel /talán erre utal az a földrajzi név is: Alsószénhegy!/, mészégetéssel, hamuzsir készíttéssel, háziiparral /fonás-szövés/, fuvarozással, kisebb mértékben iparral is. Fontos hely lett a község, mint vásárjoggal rendelkező és ezért a XVIII. században már mezővárosi rangra emelkedett. /170/.

Az ország lakossága az 1717-i tatárbeütés, az osztrák örökösödési háború vérvesztése és az 1738-1742-i pestis rettenetes pusztítása ellenére is az 1711-i szatmári béke időszakában lévő 3-4 millió lakoshoz képest a XVIII. század végére mégis megkétszereződött. 1780 tájára 8,3 millióra növekedett. A népsűrűség 26 fő. A felvidék még mindig sűrűbben lakottabb, mint az Alföld. /171/. Megkezdődött Apátfalva "utcásítása" is. A falu közepétől délre lévő részt alvégnek, az északra eső részt felvégnek hívták, illetve hívják ma is. Ennek a kettőnek a találkozásánál áll a szerény községi templom és a barokk parókiaépület. Az apátsági templom távol esik, ezért a település formálására nincs hatással. Hajdan a falutól még messzebb lehetett, amit mutat az a tény is, hogy az odavezető út két oldalán kialakult utcát hagyományosan a nép Újvárosnak nevezi. /Hivatalos neve ma Vöröshadsereg utja, régebben Kilit püspök utcának ne-

vezték/, ez pedig későbbi keletkezésre mutat. Az országot két oldalán kanyargó közök /Templomszög/ a palóc hadas település csoportos formáját, egy korábbi kevésbé rendezett faluképet idéznek. Ez a halmazos települési mód a XVIII. század közepén még a maga belső fejlődéstörvényeit követve, élt a külső vagy felső rendezés minden beavatkozása nélkül. Erre vall az 1769. évi canonica visitatio egyik megállapítása, hogy az új házakat már úgy építsék a lakosok, hogy a házak között utcák keletkezzenek, amelyben a hívők kényelmesen eljuthatnak a templomba. Ettől a komplexustól északra, a régi falu szélén az uradalom lakó és gazdasági épületei helyezkedtek el. /172/.

Miskolcra több út vezetett a Bükkön Diósgyőr felé Diósgyőrből pedig Dédesre. Ebből ágazott el Varbóra és Szentpéterre vivő út. Dédesen az út beletorkollott az Eger felől Bélen át jövő közutba, amely Vadnára vezetett. /173/.

Urbérrendezés a XVIII. században

Mária Terézia 1767. jan. 23-i urbéri rendelete szabályozta a jobbágyszolgáltatásokat. E szerint a jobbágys földesur érdekében a saját szükségletére tüzi, - és épületfát vághat, bérért makkoltathat. Legelőhasználat is illeti. Irtásföldet a földesur engedélyével foghat fel. Az egész telkes jobbágys Borsod megyében 30,7 k. hold /belső telek, rét, szántó/. Saját bortermését a paraszt Mihály naptól karácsonyig kimérheti. De továbbra is a földesur joga maradt a sör és a pálinkamérés, mészárszék, vadászat, halászat, vám, vásártartás joga. A jobbágys köteles a következő terményt beadni: konyhai ajándék /tojás, baromfi, vaj, közösen adott borju/, kilenced, cenzus 1 Ft, országgyűlési segély, vám /esetleg helyette út és hidjavítás/, heti robot, kilenced behordása, 4 fogatu szekérrel 2 napi hosszú fuvar, 4 igás állat után 1 öl fa behozatala /zsellér felől fát vág/, 3 napi kézi robot ragadozó vadak irtására. Hetu urdolga címén az egész telkes jobbágys hetenként egyszer robotol napkellettől napnyugtáig 2 igás jószággal és a maga szerszámaival. /174/.

Az urbérrendezés után a jobbágys megsaporodásával együtt járt a telkek felaprózódása is, mivel az 1767-ben megállapított földterület a XVIII. században második felében

csekély változással a XIX. század első felében majdnem változás nélkül szállt a jobbágyok kezén apáról-fiúra, a parasztság vagyoni helyzete hosszú ideig az 1767. évi urbérrendezés alkalmával lerögzített keretek között állott. /175/.

Apátfalván a jobbágyoknak a következő dézsmát /kilencedet és tizedet/ kellett fizetni: őszi búzából 783,5 kilát, tavaszi búzából 11,5, árpából 132, zabból 239,5 kilát.

Az Apátfalvi határhoz nem messze elterülő Kis-Mező rétje után és az apátfalvi telkek után a következő dézsmát kellett fizetni az egri szemináriumnak: őszi búzából 2667,7, tavaszi búzából 25,5, árpából 31,4 és zabból 329 k-t 1781-ben. /176/.

Apátfalva népe 1801-ben 156 Ft háziadót fizetett, ezzel szemben 20 év múlva már 1821-ben 177 Ft-t; 1801-ben 4 ígás állattal 126 napot, 2 ígás állattal 904~~2~~ napot, kézi munkával pedig 810 nap robotot kellett teljesíteni, amíg 1821-ben 4 ígás állattal 126, 2 ígás állattal 1512 és kézi munkával 1458 napot kellett teljesíteni; a bérlet díja 39 özvegyeknek 25, míg 1821-ben 23, illetve 32,5 ; 1801-ben 63 db kecskét vagy bárányt, 1821-ben 65 db-t, 1801-ben 750 db tojást, 1821-ben 390 db-t, 1801-ben 2,1 borjut, 1821-ben 1,1 borjut, 1801-ben 126 öl, 1821-ben 106,5 öl fát kellett ~~behordani~~ kivágni, 1801-ben 126 szekérrel, 1821-ben pedig 32,55 szekérrel kellett a fát behordani, ; a hosszú fuvar 1801-ben 15,12, 1821-ben 8,12 nap, a vadászatra a parasztoknak 1801-ben 459 napot, 1821-ben 531 napot kellett teljesíteni, a regálék nem változtak 81 d volt. /177/

1791. jan. 1-én a következő egyezséget kötötte az egri pópnövelde az apátfalvi lakosokkal az urbáriális adózással kapcsolatban:

1. Az apátfalvi lakosok a tized dézsmájukat egy egész urbáriális házhelytől 10 Rft esztendő adóval válthatják meg.
2. A hosszú fuvarozást minthogy ebbe sérelmes panaszokat "személyesen szűk időnek mivoltához képest marhájuk erőtlensége miatt a Tk Uraság egy házhelytől 30 kr váltóra megengedi, és azt maga természetiben nem kívánja"
3. Az uraság megengedi, hogy a borju beadástól 3 kr fizetés mellett az uraság eláll, és a vaját is meg lehet váltani

kész pénzben.

4. Minthogy a mostani Mátyás időben a szegénységnek sokféle terhes fuvarozásai vannak s azáltal marháik majdnem fogyatkozásra mennek a 20. szekeres napbéli robotjuk egy-egy napot 20 krajcárban számlálván készpénzben váltóra bocsájtatik."
5. Az apátfalvi erdőben 4 öl tűzifát kell vágni, Egerbe kell vinni szekeres napba számítván.
6. Az ostorosi majorság szántását is el kell végezni minden házhelyről 1 esztendő alatt 3 köblös földet megszántani és elvetni, ezt a munkát 5 szekeres napba beszámítják.
7. A már fönt jegyzett robotokon felől fönt maradó urbariális szolgálatokat pedig házunkban szívesen elvégezzük és korcsmánkra Egerből az fönt irt robotunkban köztünk sort tartunk .

Az egyezséget aláírta /+-tel/ Mikó Mátyás főbíró Bérsony Tamás főbíró /szintén +-tel/ Hitesek: Nagy Mátyás, Barta Mátyás, Bereczk Gergely, Balog István /mind +-tel/. /178/

1801-ben az egyezés a következőképpen alakult:

1. Minden néven nevezendő őszi és tavaszi vetésünk után való termésből, az amelyből az országnak és hazánknak törvénye szerint tartozunk a földesurak természetben dézsmát adni, annak helyében pénzbeli árenda fejében esztendőként minden egész házhely után, hogy azaz 20 Rft-ot gyűjteni tartozunk."
2. " Másodszor mivelhogy urbariális beszolgatatásnak Apátfalván, amelyek számban találtatik ~~62x 62~~ 62 és 3/4 után tartoznak fizetni 45 Rft-ot.
3. " Amely esztendőben azon 1/4 telket, amelyet valaki felvállalná, 5 Rft-t fizet.
4. " Irántunk való gondoskodás kegyességéből földes Uraságunk megengedni méltóztatott, hogy azon dézsma átadásakor akár pénzül akár pedig ölfahordással letörlesztendő. Melyre való névre meghatározni méltóztatott egy-egy ölfá Egerbe való bevitelével 1 Rft."
5. " Kötelezzük magunkat, hogy amint ebben az iratban találtatik a vágásban a szekér haladván Egerbe a vágásban az ölfákat rendben hordják be Egerbe."
6. " Az árendának esztendőként való végső terminusa, amelybe vagy készpénzben megfizetődjön vagy ölfá hordásra acceptációval, hogy esztendőről esztendőre ne szaporod-

jon az adóság, az olyan feladatot magunkra önként vállalunk."

7. " Ide ez a dézsma árendához nem értetődik a Dohány-dézsma így nem különben, kappan, csirke, tojás, borju; ezeket megadni amazokat természetben dézsmáltatni esztendőnként beadni."

Aláírták: Mikó Mátyás bíró, Ferencz Márton törvénybíró, Mikó András és Nagy Mátyás hitesek, és Pos Kovács Gyula jegyzőkönyvvezető. Pirosszínű viaszpecsétteél lepecsételve. A pecsét kisé ovális alaku rajta a következő felirat: Apátfalva pecsétje 1785. A pecsétben látható: egy hármass halom, középen a halmon korona, belőle emelkedik ki egy kettőskereszt, mellette jobbra egy pálmafa, balra buzakalász./179/

V.

BÉLAPÁTFALVA A R E F O R M K O R B A N É S A S Z A B A D S Á G -
H A R C I D E J É N

A feudális viszonyok válsága 1825-1848 között

Hazánkban Mária Terézia és fia, II. József gyarmatosító politikája nagyban visszavetette a fejlődést főleg gazdasági téren. A gyarmatosító, németesítő politika ellen megkezdődött a szervezkedés. A magyar köznemesség az 1825-i gazdasági válság hatására fokozottabban érezte a feudális viszonyok válságának nyomását. A rendkívül hátrányos vámrendszer ellen felsőbüki Nagy Pál mondotta a legtüzesebb beszédek. Félreérthetetlenül a haladás útját egyengette a rendeknek a magyar nyelv uralomra juttatásáért vívott harca, valamint a jobbágyság felszabadításáért folyó küzdelem. Ez a pezsgő mozgalom a reformkor./180/.

II. József 1785-i rendelete megszünteti a jobbágynévet, de a

jobbágyviszony felszámolására nem gondolt. A reformkorban tovább folytatódik az elzselléresedés. Óbelőlük kerültek ki az uradalmi cselédek, napszámosok, favágók, részaratók, summások, a helyi ipari vállalkozók munkásai, mészégetők, faszénégetők stb. A reformkori országgyűlések napirenden tartották a jobbágyok ügyét, de az 1836-os urbéri törvényeknek, és az 1848-as örökváltság törvénynek csak a jómódu parasztság látta hasznát. /181/

Az apátsági templom mellett, a régi kolostor helyén egy épület állt, ennek az épületnek az alapkövét 1750. július 11-én Gusztinyi János egri kanonok és papnöveldei kormányzó tette le, hogy az paplak legyen. Ugyanis Erdődy püspök a falut ide akarta telepíteni a templom mellé. Mivel ez nem valósult meg, így ebből a házból 1827-ben fürdőház lett, majd átalakították posztógyárrá, később pedig kőedénygyárrá. /182/ Ebben az időben a községben a házak száma 219 db; volt a faluban 4 és 6 kerékre 2 lisztőrlő, 1 massa és 2 kenderetőrő malom, valamint 2 urasági magtár. /183/

A papirgyár története

1815-ben a szeminárium Czvenger József egri kőművessel egy külső és egy belső rongytörővel felszerelt papirmalmot építtetett, amelyben az uradalom saját kezelésében főleg rongyból író és egyéb papírfajtákat állítatott elő, és azokat Egerben és Pesten értékesítette. Miután a gyár berendezései elavultak, nemsokára leállt. 1834-ben az uradalom a papirmalom épületeit készleteit bérbe adja Klóze Vilmos papirosmesternek, aki néhány hónap múlva megvált a bérleményétől. /184/ A nép még ma is Papirosház előtt-nek hívja ezt a területet, ma kisebb gyümölcsös, kert van a helyén. /185/

1835-ben Schnir András fabrikáns a kőedénygyártás céljaira veszi bérbe a papirmalom épületét, Miskolcra a Biszterszki-féle kőedénygyárból hív maga mellé üzemvezető edényfestőt, de ezzel és a két fabrikáns legényével csak a kísérletekig jut el. Majd maga a szeminárium folytatta a kísérletezést, de eredménytelenül. 1847-ben Aue József bécsi vállalkozó a következő vállalkozó, de ő is bele bukott. Végre 1850-ben Földváry Lajos és Sándor 12 évre vette bérbe, égetőkemen-cét építtettek, és a templom mellett új gyárépületet is emeltek. Ettől kezdve a kap. korában nagy hírnévre tett szert a gyár.

/186/

A Szent István r.k. plébániatemplom története

A falu központjában álló Szent Istvánról elnevezett r.k. plébániatemplom építésére vonatkozó adatok 1812-től kezdve állnak rendelkezésünkre. Ekkor az esperes és a helybeliek 15 ölnyi hosszúságú templomot akarnak építeni valamennyi harangot befogadó toronnyal, de az érsekség pénzügyi okokból elhárasztja a templomépítést. A halasztás azonban nem tartott soká, mert az új templom 1816-ra elkészült a plébániaház szomszédságában a szeminárium költségén. 1829-i adat szerint a karzaton elhelyezett öt változatos orgona a bükkszentmártoni plébániatemplom tulajdonát képezi. A keresztelőkutat rácsozat veszi körül 2 oltár van a templomban, melyek közül a főoltár Szent István tiszteletét szolgálja. Képét a szemináriumból hozták ide. A szentélyen kívül álló Nepomuki Szent János oltáron a szent faszobra áll. A falon Szentháromság kép. Menzalapja, lépcsője fából készült. A kis sekrestyében régi, fából készült szentségház áll, míg a szentélyben a sekrestyeajtó fölött Szent Anna-kép függ. 1842-ben /junius végén/ a templom a haranglábbal együtt leégett. A templom helyreállítására 3000 Ft kölcsönt kértek az érsektől. A tetőszéket Kotsor Ferenc ácspallér, a kőművesmunkát Rajnits József kőművespallér, az asztalos munkát Schwartz János asztalosmester végezte el.

1859-ben a plébános a toronyépítés gondolatával is foglalkozik, ez azonban mégsem valósult meg. /187/. Leírása: nyeregtetős, szélesebb hajóból és keskenyebb kosáriveres záródású szentélyből, a szentély körül alacsonyabb gyóntató folyósóból és sekrestyéből álló épület, melynek szentélye nyugat felé néz. Keletre néző főhomlokzatán két oldalt nagy faltükrök. Középen nyílik az 5 lépcsőn elérhető egyeneszáródású, sima szalagkeretelésű kapu. Efölött vakolatmezőben vésve 1816-os szám, majd lapított kosáriveres záródású ablak, szemöldök mezejében késői copfstilusu füzérrel. Az eresz csorgós, vakolt főpárkány fölött emelkedő, enyhén ívelt vonalú óromzatban fekvő formátumu ovális szellőzőnyílás. A templom északi és déli oldalhomlokzatán egyaránt nagy, mélyített falmezőben nyílik a lapított kosáriveres záródású ablak. A kosáriveres záródású szentélynek a hajó nyugati sarkaitól

ivelt vonalban visszaugratott tömegét az alacsonyabb gyóntatófolyosó, illetve sekrestyeépítmény veszi körül. A templom egész tömegét magas lábazat és golyvázott ereszpárkány futja körül. A nyeregvető palahéjazatu. A belseje a karzataljból és karzattérből, egyterű hajóból és kosár-ives záródású rövid szentélyből álló térkompozíció. Egyetlen csehsüveg-boltszakaszon nyugvó és hasonlóképpen fedett, középüti konvek, falazott mellvédes egynyílású orgonakarzat.

Berendezése: főoltár: alapépitménye fehérre mázolt, részben aranyozott fa. Szentségháza körül álló hat korinthusi fejezetben végződő, aranyozott, kannelurázott /rovátkolt/ törzsű oszlop, illetve pillér tartja a rozettás, rózsavirágos baldachint. A retabulum két oldalán volutákon elhelyezkedő adoráló angyalok. A főoltárkép a koronát felajánló Szent István királyt ábrázolja. Egyszerű kivitelű későbarokk munka ~~xxx~~ copfelemekkel. A kép újabban készült. A keresztelőkút empire stílusú, a csillár aranyozott fafaragás 12 "S" alakú karja leveles díszítésű a XVIII. században készült. /188/.

1842-ben a templommal együtt a harangláb is leégett. A 3000 Ft kölcsönből -amit az érsektől kértek - a haranglábot is helyreállították. A haranglábát a helybeli Kotsor Ferenc ács-pallér építtette meg, a 3 harangot Bernecker Mátyás egri harangöntő önti át. A harangláb a templomtól délkeletre álló nagy, falazott kőtömbre helyezett négyzetes alaprajzú, deszkázott oldalú fatorony. Palahéjazatu gulasisakján lángoló kovácsoltvas sugárkéve a ferences jelvénnnyel és kettős kereszttel. A harang felírata: Fudit me Agriae 1842 Mathias Baernecker /vagyis: öntött engem Bernecker Mátyás 1842-ben Egerben/. Rajta Szent Flórián dombormű / A Flórián és az évszám a tűzvészre utal. / 189/

Ismeretlen időben, de valószínű, hogy a XIX. században fejlődött ki a falu délkeleti része: a Recska és a Vállós ut, továbbá a már említett Ujváros. A község belterületét kerítés övezhette. Erről vall az a hagyomány, hogy az egyik kivezető úton fűzfából font kapu volt használatban. /190/ A Recska a Recska-patak-ról kapta a nevét, amely az Eger patakba ömlik. Az el-

A Községi Tanács épülete A nagyvendéglőből átalakított iskola
/ma szolgálati lakás/

A Szent István templom Az 1844-ben épült iskola egy része

nevezéssel kapcsolatban a nép azt tartja, hogy IV. Béla király egyik vezére volt Recska /gégebbe Rocskának is hívták/ és innen kapta a nevét. /191/. A Recska felé épült ki zárttömbben a cigánytelep, illetve az un. Felszabadulás tér a mai nevén. A cigánylakosság száma kb. 300 fő. Legismertebb neveik: Balázs, Baranyi, Botos, Danó, Csóka, Illés, Nagy, Radács, Oláh, Sikos, Suha stb.

xxxxx

Apátfalva az 1848/49-és szabadságharc idején

Az 1848 márc. 15-i eseményekre Bélapátfalva is lelkesen reagált. Egerből, Miskolcra jöttek a hírek a történetekről. Egerben nagy volt a lelkesedés. Nemzeti zászlókat tűztek ki a város főbb pontjaira: a vármegyeházára, a Liceumra és a vár fokára. ^{192/} Márc. 20-án gyűlés volt a városházán, melyen felolvasták Pest megyének a rend és nyugalom fenntartására irányuló intézkedéseit, melyet 1000 példányban kinyomtattak és kiosztották a lakosoknak. /193./

Majd megindult a honvédsereg és a nemzetőrség megszervezése is. A megyében összeírták a 19 és 20 éves fiatalokat, később az összes fegyverforgató férfiakat.

A római katolikus egyház főbb papjai, így az egri érsek Naidhart Antal -mivel a Habsburg-házhoz szoros kapcsolat és érdek fűzi őket össze - sokszor akadályozták a honvédelmet. Így pl. a fegyverhiánnyal küzdő szabadságharc részére nem adják át a hajdujaik által használt szuronyos puskákat. A fegyverhiánynak tudható be, hogy sokszor lándzsával, vasvillával, kiegyenesített kaszával és egyéb "házi fegyverekkel" harcoltak a nemzetőrök. A nemzetisége nagy részét Bécsnek sikerült a magyar forradalom ellen lázítani, így harcolni kellett a horvátok, szerbek ellen is. A fogságba esett foglyokkal a megye is kapott 500 főt, és ezeket a Monosbél és Bélapátfalva között akkor épülő ut építésénél alkalmazták. A foglyokat 60 egri nemzetőr kísérte Babics István vezetésével Szolnokról 1848 jun. 5-én. /194/.

Heves és Borsod megye is /egyrésze/ hadszínterré válik, és Bélapátfalvának -mint Egerhez közeleső falunak-

előre kellett jelenteni, ha ellenséges csapatok közeledtek. A szerencsétlen kápolnai csata után a honvédsereg főhadiszállását megszüntették Egerben, és egri nemzetőrök vigyáztak a szarvaskői szorosban is, nehogy az ellenség meglepetésszerűen megérkezzen. De az ütközet után egy pár nappal, márc. 1-én már az osztrák katonák bevonultak a városba. /195/ De fel-lángolt a gerillaháború, várakozóan rajtaütésekkel annyira meg-félemlítették az ellenséget, hogy március elején közeledésük pusztá-hirére ellenállás nélkül az osztrákok kiűritették Eget. /196/.

1848-ban felszabadították ugyan a jobbágyokat, de ez csak az urbéres jobbágyokra vonatkozott, ami az ország földjének mintegy 20 %-át tette ki. A parasztok többsége nem jutott földhöz. Pedig a földéhség nagy volt. Elsősorban azért, mert már előzőleg is sok megpróbáltatáson ment keresztül a papasátság.

A szabadságharc 1849. aug. 13-i világosi fegyverletétellel elbukott. Bélapátfalva elkerülte ugyan a nagyobb hadműveleteket, a harc vége felé, 1849. június-augusztusban Rigyiger orosz tábornok seregei Pétervásáráról Eger felé vonult, kisebb seregek Bélapátfalva felé is portyáztak. /197/. Erre utalhat talán a Muszkakereszt előtt földrajzi név is, amely még az 1860-i telekkönyvben szerepel, talán erdő lehetett, nem topografizálható, az idősebb emberek sem emlékeznek rá. /198/.

Kulturális helyzet Bélapátfalván a XVIII. század végén és a XIX. század elején

Az iskolai oktatás helyzetét a lassu fejlődés jellemezte. Még az 1751-i parasztmegmozduláskor is láthattuk, hogy vezető emberek is analfabéták voltak. Többnyire csak a papok és értelmiségi emberek tudtak írni-olvasni. Mária Terézia Ratio Educationis rendelete elindított egy folyamatot az oktatás terén. A falusi tanító egyben rendszerint kántor, sekrestyés, jegyző is, 1770 táján kb. minden második községben volt, ami nem jelentett ugyanennyi iskolát. Legfontosabb tantárgy a hittan volt, mivel a közoktatás az egyház kezében senyvedt. Külön tanítóképzés nem volt, a legtöbb tanító a gimnázium 1-2 osztályát végezte el. Tandíjat is kellett fizetni, így a nép többsége már csak emiatt sem küldhette gyermekét iskolába. Egyébként a gyerekeket korán befogták mezei munkára s ez volt az oka, hogy a tanév nov. elejétől márc. közepéig tartott. /199/

A Ratio Educationis megkísérli bevezetni a 7-13 éves

gyerekek számára a kötelező oktatást. 1772-ben az országban 4437 tanító működött. A tanító fizetése 120-150 frt, amelynek $\frac{2}{3}$ részét természetben kapta. A népiskolákban elég magasak voltak a követelmények, mert a 6-7 éves gyerekek a magyar mellett német írást és olvasást is tanultak, sőt 4. osztálytól kezdve a latin nyelv elemeit is tanulták. ~~1903~~/Eötvös József a Batthyányi-kormány közoktatásügyi minisztere előírta az általános tankötelezettséget /fiúk 12 éves, lányok 10 éves korig/, ingyenessé nyilvánította az elemi oktatást, de a felsőház - mivel a törvényjavaskat korlátozta volna az egyház befolyását - 1848. aug. 25-én levette a napirendről. ~~2000~~/.

A Visitatio Canonica leírja, hogy az apátfalvi iskolaépület erős kőépület, az egri papnevelde tartja fenn, és 1785-ben alapították, mint "a földek urai". Az épületben a tanító részére 2 szoba /egy kisebb és egy nagyobb/padlós és egy konyha volt. A portán még volt egy szénatároló, két istálló, /kőből szalmatetővel/, egyikbe 4 ló, a másikba 8 szarvasmarha fért. Nagy udvar és kert is tartozott a kántorlakáshoz, a amelyen gyümölcsfák is voltak. Mindkét nembeli gyerekek számára az iskolaépületben közös étterem volt fenntartva 80 fő számára.

Ebben az időben /1829/ a kántortanító Miskolczy Mihály /egyben orgonista is/volt, aki Egerben született, előzőleg Bogácson tanított. A községi iskola a kassai tankerülethez tartozott valamint az egri egyházmegyéhez. ~~1863-ban~~ Az egri szeminárium 1844-ben építtetett a Lenin utcán /régebbi nevén Szent László utca/ a ma is fennálló iskolaépületet 1 tanteremmel, amihez később még 1 tantermet építettek. Ezt nevezték el kántoriskolának, mivel itt lakott a kántor is. Az épület fő részén a tetőrészen ma is áll még a kőtábla, amelyen az áll, hogy építtette az egri papnevelde 1844-ben, az iskola neve: elemi altanoda. Mándössze 1 tanteremből állott, de 3 csoportban folyt az oktatás. ~~201~~/.

Az épület főhomlokzati részén a tetőből kiemelkedett egy kis fatorony /1962-ben bontották le/ egy kis harangocskával /a tizperceket jelezte/a tornyon kis kereszttel. ~~202~~/.

A község népszokásai, hiedelmek, babonák

Kubinyi-Vahot írja, hogy "az apátsági templomhoz a bucsura /aug. 15. Mária napja/ Borsod, Heves és Gömör megyéből sokan szoktak jönni. Ilyenkor a palócosan karastalom-nak nevezett régi templom és a szent forrás körül tengerként hullámszik a roppant sokaság. Minden helység külön zászlók alatt járja a bucsut a forrástól

A régi Farkas-féle malom   Lenin utca, a község főutcája

1934-ben épült iskola

A Zimmer-féle malom épülete

a templomig és viszont, majd buzgó énekszó mellett vonulnak haza. Szép az ünnepi öltönyök tarkasága. Csupán a nyomorék koldúsok borzasztó kinézésű kórtagjainak felmutogatása és botrányt okozó jajveszéklése rutitja el az ájtatos foglalkozást, mely botrányt éppen a humanitás s emberszeretet érdekében nem volna szabad eltűrni." /203/

Ehhez takán még annyit lehetne hozzátenni, hogy nemcsak a nyomorékok jutottak koldusbotra, hanem a munkalehetőséget nem takáló zsellérség egyrésze is. A nép többsége ~~is~~ nagyon szegényesen élt Béalápátfalván is. A szegényparasztek általában agyagból, vertsárból, vályogból építették házaikat. Náddal, szalmával fedték. Kicsiny, nem nyitható ablakkal, amit télen az ablakpárkányba tett földdel is szigeteltek. Előfordult hogy 4-5 család állataikkal együtt laktak egy helységben. Egyetlen butoruk az ágy "nyoszolya", tölgyfaasztak, a hozzátartozó karoslóca, láda, komót, esetleg dikó, xtelázsi, kisszék. Faevőkanállal ettek fatányérból vagy cseréptányérból. A faeszközöket ők maguk faragták. A módosabbak fehérre meszelt magasabb, fonott szalmatető vagy nádtető esetleg cseréptető, fazsindelytető vagy palatető kőházakban laktak. Szoba /elsőház/pitvar, éléskamara /komara/volt a házban. A házban kemence, padka, mennyezetig ágynemű az ágyon. Ételük volt: krumplihaluska, kása, savanyuleves, lepény, különböző főtt tészták, bab, kompéros, görhe, pulicka, málé, krumpliganca, herőce, porgoltlé, töklotyó, sültgomba, savanyított /posajtott/káposzta, ritkábban hus, többnyire füstölt hus. Természetesen a z étkezésnél is nagyon megmutatkozik a ~~vagy~~ különbség a szegények és módosabbak között.

Igen szép volt a palóc népviselet, amely már szinte teljesen kihalt, legfeljebb az öregasszonyok hordják egyes drabjait, mint pl. kontykötő, bősoknya, ködmön stb. Másképp öltözött az iskolás, az iskolahagyott eladó, java-béli, öreg. Az iskoláskor előtt egyforma öltözetben járt a kisfiu és kisleány, legfeljebb a fiun kalap volt. ~~Ahogy~~ egyébként mindketten pendelyben jártak. Ahogy korosodott a az ember úgy sötétedett a ruha színe. A lány pártában vagy hajadonfőn, ha férjhez ment akkor "bekötötték" a fejét. Különböző alkalomra más és más ruhát vettek föl. Mást a meszeléshez, az aratáshoz /melleskötényt/, széna-

gyűjtéshez. Természetesen a legszebben a nagyobb ünnepekre karácsonyra, husvételre stb. öltöztek fel.

A nők bevarrott újjú inget, alsótesten pendelt, szabott, korcos alsószoknyát hordtak, a szoknya fölött kötényt /surcot/ viseltek, ezenkívül prúszlikot, ködmönt, kendőt, fej-, vállkendőt hordtak. A kézben pedig diszes himzett zsebkendőt vettek. A lábbelijük: csizma esetleg főleg a fiatalabbak cipőt, száras cipőt vagy pántost, néha papucsot viseltek. A szegényebbek bocskort húztak a lábukra. A ruha anyaga selyem vagy bársony, az alsó ruha gyolcs. A férfiak kézelős bő inget, ülepes gatyát koreccal, untercikket, prúszlikot, dolmányt vagy mentét, subát, gubát, buhdát ki melyiket illetve mikor milyen alkalomra, szűrt, pircses nadrágot, csizmát, kacapt vagy prémes sapkát illetve kucsmát, vászon vagy klottkötényt /surcot/ hordtak. Persze a tehetősebbek díszítésekkel pl. zsinoros, ezüst, ón vagy fémgombos ruhát viseltek. /204/.

A község határában paraszti tanyásodás nem volt, az uradalmi tanyák is a beltelken vagy régebben a beltelekhez közel épültek. A telkek tulnyomó részben szalagtelkek soros elrendezéssel. Általában 4-5 lakóház sorakozott egy telken. Kapu az utca felé nem volt. Az uralkodó típus: 3 osztatu szarufás-tobokgerendás szerkezetű nyeregtetős, északi magyar ház. Építettek ágasfás-szelemengerendás fedélszéket, mestergerendával. Szabadkéményes buboskemence volt a házakba beépítve. A házakat kőműves dinasztia építették: a Sas és a Sike családok. 205/

Mint minden faluban, így Belpátfalván is kialakultak a helyi népszokások, népmondák, hiedelmek. A falu lelkivilága mutatkozik meg a különböző szokásoknál, amely a bölcsőtől a koporsóig elkísérik az embert.

A gyermek születésekor a név megválasztása többnyire abból adódott, hogy a születésekor kinek van a nevénapja, vagy melyik név áll közel. Keresztkoma tartja az újszülöttet a keresztviz alá. A komák között a tegeződő viszony megszűnt, ezután magázzák egymást. A gyermek elválasztása legtöbbször úgy történt, hogy az anya fokhagymával vagy más ehhez hasonló anyaggal kente meg a csecsbimbót. A gyerekeknek egyszerű játékok jutottak. Többnyire saját szüleik, esetleg nagyszüleik, nagyobb testvéreik által

készített játékokkal játszottak pl. rongybabával, kukoricaszárból, csutkából készített figurákkal stb. Divat volt a kapózás /kavicsok feldobása, elkapása/, kocikolás, szárból, agyagból különböző figurákat készítettek/, rongy labdával való játszás, bigézés, hangafaluzás. A kisgyerekeket kivitték a mezei munkák idején a határba, nem volt aki ügyeljen rájuk otthon. Később bekerültek az „iskolába”. Az iskola délelőtt, délután is volt. Sokszor segítettek a nagyobb gyerekek a tanító földjének a megmunkálásában, állatai legeltetésében stb. Nagyon elterjedt a testi fenytetés: palága vagyis tenyeres, körmös, fenekes, kitérdepeltetés stb. Az iskolában elől ültek a gazdagabb gyerekek, hátul a szegényebbek. A fiataloknak szinte egyetlen szórakozásuk a fonóházba járás, bál volt. Itt ismerkedtek meg a fiatalok, na meg persze a nagyszülők is kommandáltak egymáshoz a párokat. Szerelmi házasság inkább csak a szegényeknél volt, a módosabbaknál a föld házassodott össze a földdel. Vagyis az a szólás-mondás járta, hogy: Béka békával, kunna kunnával. Ezután következett a háztüznéző. Ha mindkét család meg van elégedve, akkor megtartják a kézfogót vagy eljegyzést, amikor a vőlegény bársonykendőt, selyem fejkendőt vagy ruhát, cipőt ajándékozott a leánynak, a menyasszony pedig cserébe 2 fehéringet az un. jegy-inget és vőlegényi bokrétát adott a vőlegénynek. Megkezdődtek az előkészületek a lagzira. A csigacsinálásra meghívták a rokonokat, ismerősöket, szomszédokat. Szokás volt, hogy minden meghívott 1-1 tál lisztet és tojást vitt. ~~A la~~ A lagzira való hívogatás a lagzi előtt legalább egy héttel előtte történik, amely a vőfély feladata. ~~A lakzi előtti~~ ~~estén~~ A menyasszony 2 legjobb barátnője, ~~illetve a vőfély~~ ~~gény~~ a menyasszonyos házból, a vőlegényes háztól pedig a vőlegény 2 legjobb barátja hívogatta össze a vendégeket. Asztalkendő volt a karjukra kötve, a mellükre 2 nagy hosszú 2 m-es fehér és kék vagy rózsaszín szalag volt feltűzve, ami a vőfélyiséget jelentette. Kezükben a fiuknál nádpálca volt, amivel megkopogtatták az ajtófélfát és hívogató versekkel ~~hívták~~ hívták meg a vendégeket.

Pl. ilyen versekkel: Száraz góré, laboda

Jöjjenek a lagziba

Kanált, villát hozzanak

Eh
En ne maradjanak.

A lakodalom előtti este költöztették a mennyasszonyt a vőlegényes házba. Még a nóta is ezt mondja:

Este viszik a mennyasszony ágyát,

Soroglyára teszik a ládáját.

A ládája teteji bujában

Földre hajlik számoruságában.

A ládája tetejével tele

De a szive vágyik haza fele.

A lagzi házakban már korán reggel nagy a sürgés-forgás. Sütnek-főznek, rendezgetik az asztalokat, lócákat az erre a célra vert nagy sátorban. A cigányok vidáman huzzák jöttek a vendégek, az ajándékokat / fejkendő, edények, morvány, sütemény, turósrétes, mákosrétes, pampuszka, herőce, turós lángos/már előzőleg elvitték. A legtöbb lagzi 3 napig tartott. A lakodalmas vacsora a következőkből állott: szilvórium vagy törkölypálinka, csigaleves, főtt tyukhus, savanyúsággal, töltöttkáposzta, sült hus /sertés/, hurka, tejbekása, kalács, bor. A vacsora előtt a násznagy, mint "szószóló" imát mondott. A vacsora alkalmával minden ételt tréfás rigmusok kíséretével tálaltak fel. /melléklet/

Mánap volt a mennyasszonytánc. "Eladó a mennyasszony asszony!" felkiáltással a mennyasszony hozzátartozója áruba teszi a mennyasszonyt, vagyis sorra táncoltatják, a mennyasszonyt és annak aki táncol vele fizetni kell. Ezután jön a felkontyolás, majd hajnalkor a "hajnalégetés", vagyis szalmából tüzet raktak az utcán a lagzi ház előtt és az egész násznép körül táncolta. A lagzik régen mindig csak télen voltak.

Az egyszerű nép ritkán járt orvoshoz, kisebb betegségeket ők maguk gyógyítottak, vagy elmentek a javasasszonyhoz. Egyszerűbb gyógyítási módok: Ha a szemén árpa keletkezett, akkor úgy gyógyították, hogy a beteg egyik ismerőse váratlanul szembeköpte a beteget, és ha az megijedt, meggyógyult az árpa. Vagy 3 szem árpával az illető megdörzsölte a fájós szemet, háromszor körülkerülte a kutat, a kutba dobta az árpaszemet. A sebre mézport kapartak a ház faláról vagy pókhálót tettek rá. A tyukszem /népiesen tyuksege/ ellen a következő volt az eljárás: az illető kiment a temetőbe, kiválasztott egy olyan sirt, ahol kivolt már dőlve a korhadt fakereszt, a sirt háromszor körüljárta, a kereszttel megnyomkodta a tyukszemet, majd háromszor nevetlen ujjával körülkerítette a tyukszemet.

körülkerítette a tyukszemet és ezt háromszor meg kellett idmételni, akkor utána mult el. Vagy ^{ma}gyógymód: a tyukszemet kutyatejvirág fehér nedvével kell megkenni és így mulik el. A ⁴kilisre sült hagymát, a reuma ellen kigyóhagymát, a fehér-hátulapot gyülésre, a cinadórialaput törésre vagy gyülésre, ugyanugy törésre a katangoré kék virágát, tették gyógyítás végett. Méhcsipés ellen 7 különböző fü használt, ha azzal megdörzsölték a csipett ⁴részt. Köhögés, megfázás ellen különböző virágok tea főzetei használtak, mondván, hogy füben-fában van az orvosság. Ilyen virágok: hárdfa, bodza, bojtorján, kakkukfü, fodormenta, székfű, csipkebogyó stb. A virágok harmatvizében vagy az első hó ¹vitében való mosdás szebbé tette a lányokat. Fogfájás ellen melegsó, pálinka, bors használt, de ha ez sem használt, akkor a kovás ¹ki-húzta a fogójával. Állatok gyógyítására is sok gyógymód volt. Pl. ha a tehén felpukkadt akkor retket adtak neki.

Különböző szokások voltak az egyes nappal kapcsolatban:

pl. Újévkor legelőször férfival kell találkozni, mert akkor egész évben szerencséje lesz az illetőnek, jan. 6-án vízkeresztkor a pap megszenteli, megáldja a házakat, febr. 14-én Bálint napkor kell megültetni a tyukot, libát, hushagyó kedden kell a mákot elvetni, febr. 24-én Mátyás napkor ha Mátyás jeget talál, akkor nemsokára kitavasodik, Sándor, József, Benedek napkor tavaszodik, zsákkal hozzák a meleget, ápr. 24-én György napkor szegődtek el a gazdasági cselédek, május 12-24 között Szervác, Pongrác, Bonifác napja a fagyosszentek napja, ekkor várják a tavaszi fagyokat, jun 8-án Medárd napján, ha esik az eső akkor 40 napig esik jul 26-án szakad meg a kender töve, szept. 1 után fogják hizóba a disznót, nov. 1-én kivilágítják a sirokat, ekkor van a mindenszentek napja, dec. 13-án van Luca napja ilyenkor a tyukokat a broncsban kell etetni, mert akkor egész évben tojnak, dec. 29-től van a disznóölés napja, illetve ezt már megkezdik nov. 30-tól András naptól, az András-napi vásár idejétől, a disznóhájat elteszik gyógyításra. Ime egy csokorra való a különböző napokkal kapcsolatban.

Szokás volt még az is, hogy a fogattal való ekindulás előtt ostorral keresztet rajzolt a paraszt a ló előtt a földre és "Jézuska segíts!" mondással indult csak el a messzebb utra.

Ugyanúgy ha egész kenyeret szelt meg a gazda, akkor is keresztet rajzolt először a kenyérre. Arra különösen ügyeltek, hogy sarokra ne ültessék a leányt, mert akkor nem ment férjhez, ha pedig tükröt tört össze a lány, akkor 7 évig nem ment férjhez. Ha pedig a sőtartót kiborította valaki, az feltétlenül veszekedést hozott magával. A kihulló szempilla levelet jelentett. Ha valaki véletlenül a könyökét belevágta valamibe az váratlan vendéget hozott. Az orrvizsketés bosszúságot, a végbél vizsketés dicsérést, a csuklás emlegetést, a jobbfül csengése jóhírt, a balfül csengése rossz hírt, a bal tenyér vizsketése pénz kapást, a jobb tenyér vizsketése pénz kiadást jelentett. Május első éjszakáján a májfa állítás divatozott, illetve még ma is szokás a lányos háznál. A legények magas fát állítottak a kiválasztott lány házánál, feldiszitették színes szalagokkal, zsebkendővel. Husvétkor nagyban folyt az öntözködés. A lányt a kúthoz vitték egy vödör vizet zuditottak rá, a szebb lányok nem győzték a ruhájukat váltani. A locsolkodás ára a szép piros vagy himes tojás és a sonka volt. A kisebb gyerekek még szép verset is mondtak. Pl.

Én kis kertész legény vagyok

Virágokat locsolgatok,

Ugy hallottam, hogy egy kis virág el akar hervadni

Szabad-e meglocsolni?

Az élet befejezése sem volt egyszerű, az is sok külső formassággal járt. Már a nagy beteg látogatása is szinte kötelező a rokonok, hozzátartozók számára, nem különben a halottal való virrasztás. A felnőttnek /férfi/ 3^{tes}senditenek a nőnek, gyereknek 2-t. A halottas házban letakarják a tükröt, megállítják az órát, egy edényben vizet tesznek a koporsó alá, megkezdik a nagy jajveszékelést, siratást. A halott mellé a koporsóba bibliát tesznek, ezenkívül virágot és legkedvesebb tárgyait. A temetést halotti tor követi.

Jellegzetes hangsullya és dallammal ejtik a palócok a szavakat. Zárt á-vel és á-val beszélnek éneklő dallammal. Ugyanakkor sok tájszó is van a nyelvükben, ami megkülönbözteti a palóc dialektust a többitől. Ime egy csokorra való tájszó: Apátfala=Apátfalva, aszot=gordony, Bikk=Bükk, culla=sok rongyos ruha, csima=káposztatorzsa, alegál=becs-

merek, bordáscsik-csigatészta, dugás=patak elrekesztése, dugulás, egyvel=eggyel, egyőnk=együnk, elévan=itthonvan, etéd=tied, ett=evett, estve=este, farto zsétár= menj arább tehen, furma=forma, fityelótya=inggallér, kihajtó, gyerőnk=gyerünk, gyükér=gyökér, habuckolnixa vajkóban= topogni a sárban, halápol=siet a munkával, hancsik=halom, földhányás, hátyi= hátá kosár, iz=betegség, iborka=uborka, itt=ivott, ízék=ételmaradék, ihiny=porta, innya=inni, igyőnk=igyünk, itté=itt, otté=ott, im=rögtön, jódt eltörök, elromlik=vigyázz mert eltörök, karul=gurul, Kálmány-Kálmán, kusindál=néz. les, kusindáld meg, hogy pacéroznak-e a kacsák a kubuzban=nézd meg, hogy szaladoznak-e a kacsák a dobozban, kubuz=doboz, kucu=disznó, kodormány=soka t evő, kalastrom=klastrom, kolostor, keserő=keserű, koszoró=koszoru, kamora=kamara, kompér=krumpli, kujturház=külturház, kinyér=kenyér, kompéros=krumplilángos, kumma=kevés, csepp, kocik= sárból készített kis padka, lóca, láz=madárijesztő, lejint=olyan mint, lotyó=főzelék/tök/, level=levél, levi=leve, makuka=napraforgómag, mezgerelszüret, behordás után a szőlőben szántóföldön keresgél otthagyt fürtök, kukoricacsövek, krumpli után, mucu=nyul, meszet=meredt paprikáskrumpli, Mikónyi ment=Mikóékhoz ment, / a -nyi toldalék más szóhoz is hozzájárulhat/, Mikófala=Mikófalva, nől=nő, pár=kovász, pacéroz=szalad, pártüz=parázstüz, puhár=pohár, pad=padlás, permeszt=permetez, pectej=a borjuzás utáni tej, picsog=sirdogál, pisákol=pislákol a tűz, pipite=a tyuk nyelvén keletkezett bőrkeményedés, rátó=cserépedény /nagy/, sinkózik=csuszkál a jegen, szátyva=szövőszék, szulikzsák=vett/bolti/zsák szemet=szemét, szeker=szekér, savanyó=aavanyu, tő=tü, tól=tó, tehen=tehen, toju=tojl, tyükör=tükör, tócsé=tócsa, végi=vége, vizvel=vázzel, zibol=össze-visszadobál.

Természetesen még nagyon sok helyi népi szokást, hiedelmet, babonát, tájszót lehetne leírni, de ez a csokoravaló is mutatja a béalápátfalvi és környékbéli nép életét és lelkipilágát.

Tréfás rigmusok és lajzi szokások

Buzogánykikérés a menyasszonyos háznál

1.

Örülök, hogy látom friss jó egészségét
E királyi háznak lelki békességét,
Kívánom mindenben állandó szépségét,
Át szabad-e lépni háznak küszöbét?

2.

E háznak násznagya van-e egészségben
Ennek szószólója kivált békességben?
Vőlegényünk párja tagjara épségben,
Vannak-e mindnyájan friss jó egészségben?

3.

De nevezetes háznak gazdája,
És az életpárja, kedves gazdaasszonya,
Házasságra való szerelmes lánya,
Egészségben van-e teste alkotmánya?

Menyasszony kikérés az esküvőre

S zerencsés jó napot adjon az Uristen,
Hála, hogy e napra felvirradtunk épen,
Megjött már az idő mezzatjuknak,
Oltárhoz kell lépni, mint szép menyasszonynak.
E járatban jöttünk tehát a hajlékban,
Hogy elvezessük őt az Isten házába,
Azért kérjük a kedves szülőket,
Hogy eresszék utra kedves szülöttjüket.

Buzogány kikérése a násznagytól

Bocsánatot kérünk ezen bátor bejövételünkért
Mivel a mi násznagy urunk küldött
Követei vagyunk, mint Nőé a bárkából,
Kibocsátott egy hollót a vizözön után,
De dög testre talált és vissza nem tért.
Ismét kibocsátott egy galambot
Ami zöld olajfa ágakkal tért vissza a bárkába,
Mi is azért kérnénk nászaagy uramékat
Mi is illendő ajándékkal mehetnénk vissza
Péke frigyjelét megvihetnénk
A mi násznagy uraméknak és vőlegényünknek.

Menyasszonyos háztól elindulás előtt

Nem célom az nekem, hogy itt maradjak
Mint Nőé hollói eledelt hol kapjak
Hanem gyorsasággal visszaforduljak
Mint az Ur oltalmába jó szülők
Itt hagylak mert nyertünk egy szüzet
Hosszas beszédünkre bár előljáróink
Által adták a kezünkbe.

Íváltképpen a mi friss vőlegényünket
Csak menjünk vele egész készüléttel.
Viselvén magukat illő becsülettel

Menyasszonykikérés a násznagytól

Bocsánatot kérünk ezen bátor bejövetelünkért
Mivel ami vőlegényünk előljárói is küldött
Követei vagyunk azt a galambot, amelyet a mai napon
Mária Magdolna Szent templomában a vőlegénnyel együve
Kötöttünk, de mégis ő azzal be nem elégszik,
Ezt kívánja, hogy a maga hajlékában akarja
Deplántálni násznagyuramék ha kedveskednének átengedni.

Násznagy kikérés

Szerencsés jó napot kívánok ezeknek
Kik e házat lakják mind kegyelmeseknek
Órizetlen ne legyen rajtatok Istennek.
Ne legyetek rabjai szerencsétlenségnek
Edes jó uraim elérkeztünk immár
Óakarathoz elvitelére már adják
A kezünkbe hát ajándékunkat,
Mint nyert példányt vihessük azokat.
Ne tartóztassák fel a mi hosszú utunkat
Hogv feltalálhassuk a királyi házunkat.
Induljunk immár utánuk csendesen
Mert mi is menni fogunk igen csendesen
Hordasson az utban az Ur szerencsésen
Szerencsés jó éjszakát adjon az uristen.

Asztalterítés

Látják uraim asztalt terítetttem,
Sok ennivalóhoz mindent készítettem.
Késsel, tányérral, villával, kanállal fel
vagyon ékitve, jöhnek az ételek, rögtön mind sorjában
Ez a sok vendégség nem ül itt hiában.

De nehogy az asztalon az étel meghűljön,
És felmelegítése dologba kerüljön,
Tessenek hát mindnyájan az asztalhoz telepedni,
Hisz a muzsikusnak is meg kell melegedni.
Méltyó hogy itt az öröm terjedjen,
ételben, italban testük részt vegyen.
De ne féljen senki, hogy csömört fog enni,
Piz itt a gyomrát meg nem terhelheti.
Yőfélyek érkeztek híres Perzsiából
követeket küldöttek utánuk Szittyából.
Utánam érkeznek a megterhelt tevéim,
Majd előkerülnek a pompás étkeim.

Első tál étel a bagolynyerítés, utána jön a kemencenyögés,
Csirkeordítás, borjuköhögés, végre érkezik az üres kocsizörgés.
Egy öreg sündiasznó léssen bepácolta, beteges bolha lesz a nyársára
felhuzva.

Sült pecsenye helyett lesz a fejsze-foka,
Háromszáz esztendő's kereknek az agya.
Káposztás hus léssen avas szalonnával,
Kifőtt kakas combja rizskásával.
Ez a magyaroknak híres eledelük,
Ide hozzuk, jóízűen meg is esszük.
Készülnek az étkek, sült-főz a szakácsné,
Jól ért ez mindenhez, jobban mint a papné.
A jó ételeket is kitudja kavargatni,
De a boros kancsót is tudja hajtogatni.
Szentháromság isten segits minket erre,
Hogy a mulatságunknak jól menjen végére
Most már nem tréfálok, megyek a konvhára,
A sok jó izűek drága illatára
Majd megjelenek én mindnvájuk látára,
Majd visszajövök karácsony napjára.

Leves beköszöntő

Érdemes vendégek nem üresen jöttem,
Étellel terhelve mind a két kezem.
De mielőtt hozzánvulmának a kanálhoz,
Buzgó szívvvel adjunk hálát az urhoz.
De hogy itten hosszast ne papoljak,
A forró táltól sebeket ne kapjak,
Vegyétek el a kezemből ezt a forró tálat,
Mert tovább az ujjam már nem állja.

Hátam mögött vagy husz legény vagyon

Azoknak is a kezét süti nagyon.

Itt a leves melyet adott jó hus,

Azért a szive ne legyen senkinek se bus.

Nosza muzikusok had szóljon a ritmus,

Ezzel dicsértessék a Jézus Krisztus.

Káposztabevitel

Paradicsomkertből az imént érkeztem,

Mely gyönyörű kertnek gyümölcséből ettem.

Mivel ottan sokáig kertészkedtem,

Szép fejes káposztát bőven termesztettem.

Szép Magyarországnak nagy részét bejártam,

Ilyen káposztafélét keveset találtam.

Annyit mondhatok, amerre csak jártam,

Mindenki dicsérte, fülellem hallottam.

De mostmár nem dicsérem tovább,

Belevágtam 2 oldalszalonnát.

Tizenkét disznónak elejét, hátulját,

Keresse meg benne nászuram a farkát,

Sült pecsenye vitel

Pecsenyét is hoztam, mégpedig többfélét,

Köszörüljék ki a kés élét, meg ne csonkítsa a tányérja szélét.

Nincsen párja ételek közt a sült pecsenyének, mely vidámságot okoz az
elmének.

Ósapáink mért voltak oly vének?

Mert mindig borral és pecsenyével éltek.

Tegyétek uraim, vegyék el a kezemből, jó nagy darabot vegyenek ebből,

Bort igyon rá aki eszik ebből, aki nem eszik nagy foga nő ettől.

Paprikás hus bevitel

Ismét megérkeztem uraim sokára,

De merem állítani nem jártam hiába.

Olyan jó ételt hoztam valójában

Első étel az étkek sörében.

Ezen eledelért nagy próbát is tettem,

Szilaj bikával két nap verekedtem.

Kicsiben mult, hogy a fogam ott nem felejtettem,

De oda se neki, csakhogy legyőzhettem.

Ez aztán az étel, magyaroknak való,

Göthös németeknek torkán akad a jó.

Reginics ugye öcsém Pista,

Aki ebből eszik nem lesz biliglista.

Mivel hogy nincs több ilyen híres étel,

A magyarnak vizet inni vétek.

Hurka vagy tejbekása bevitele

Hű uraim hallották a torkom kiáltást?

A verebek mind el akarták tőlem szedni tőlem a hurkát /vagy kását/.

Az én vitéz karom nem engedte ide,

Az urak elejbe helyezte.

Sült tészta feladása

Hoztam én tésztából igen jó süteményt,

Nincs ebben sem ánís, sem mustár, sem kömény.

Porhanyó, jóízű s éppen nem kemény,

Aki ebből eszik, nem bántja a köszvény.

Borfeladás

Szivvidámításra Isten a bort adta,

Amint zsoltárjában Szent Dávid megírta.

Gazdám is hordóját velem kifuratta,

Tele kancsó borát velem felhozatta.

Emeljük a kancsót, köszöntsük a gazdát,

Isten tartsa őt meg s áldja minden dolgát.

Huzd rá Bandi komám az ő vig nőtáját,

Hogy járjuk el mi is az ő kedves táncát.

Menyasszony bucsuztatás

Hajnali szép csillag tündöklő fényességg,

E királyi virtusság ékeskedő szépség,

Kinek ajkára kiömlött fén yesség,

Kivánom Istentől legyen csendesség.

E királyi házhoz felgvült szolamítás,

Engedelmet kérnék, ha lenne hallgatás.

Eyerekek ott hátró szünjön a suttogás,

Még itt röviden folyik a bucsuztatás.

Jaj miként inditsam szólásra ajkaim,

Mert látom az égnek már lobogó fátyvaím.

Jelen vagytok e már kivált virágaim,

Melyekkel örömmel számláltam napjaim.

Amióta Isten a világra hozott

Erős és bölcs karral mindeddig hordozott.

Mely szerencse, hogy életemre vigyázott,

Mert egy hitvestárssal megajándékozott.

Istenem tenéked adok hálaadást
Bocsáss egeidből mindkettőnkre áldást,
Néked tehessük a szívbeli fogadást
Boldogul élhessük a végső számadást.

De mostmár veletek én nem lehetek,
Hogy el ne bucsuzzak, abba sem mehetek.
Tehát míg beszélek reám figyeljete,
Éntőlem valót mindnyájan vegyete.

Vajda hegedüjének álljon meg zengése,
Sarkantyú ha van, szűnjön meg pengése.
Bucsuzásaimnak most leszen kezdése,
Legyünk hát csendben, még leszen végzése.

E házban gyült vendégek csendes békességben
Áldja meg az Isten kívánt békességben.
Egymás iránt való igaz szeretettel,
Istennek, embernek tetsző szép élettel.

Elsőben is atyám szám hozzád fordítom,
Bucsuzó beszédem zokogva indítom,
Szívemet a sziveddel együvé szorítom,
Igy a szívemet valamennyire ujítom.

Köszönettel veszem a Te jószágodat,
Hozzám megmutatad atyai voltodat.
Felnevelésemet, ápolgatásomat,
El nem vetettél engem mint lányodat.

Szenteknek atyja a te vénségedet
Gyámolitsa érte a Te vénségedet,
Élet csomójába kösse életedet;
Az én örömömre óhajtom ezeket.

Ugy szálljon tereád az ur áldása,
Mint égből esőnek lehullása.
Széles e világon ne lehessen másnak
Soha vig kedvednek ne legyen bomlása.

Végteére fordíts könnyes szemedet
Kedves jó atválnak ~~öröme~~ ad oda kezedet,
Kedves édes atyám a te hűségedet
Tízesse meg az Isten csókol meg most érte.

Kedves szülőanyám hozzád fordulok már,
Tudom szived tőlem bucsuzást vár.
etett hitem tőled mindjárt elzár,
Kívánom életedben ne érjen semmi kár.

Add ide kezedet síró könnyeimmel,
Hadd öntöm rá jelét igaz érzelemmel.
Ki annyit dajkáltál, ki annyit szenvedtél,
Jelen koromig engem felneveltél.

Megmutattad hozzám nagy szeretettedet
Csak nem ontottad anyai szivedet,
Nem kimélted értem semmi költség
Sok szükségeimben segítettél.

A te én irántam való jószágodért
A csecsemő korom dajkálkodásodért
Adjon az Isten mennyekben
Méltó hárt.

Végére fordíts könnyes szemedet
Kedves jó anyádnak ad oda kezedet,
Kedves édesanyám a te hűségedet
Fizesse meg az Isten, csókold meg most érte.

Kedves testvéreim álljatok előmben
Mert keserves könnyek áradnak szememben.
Majdnem elájulok bágvadt szívemben
Azért testvéreim csak megengedjétek.

Jai de nincs mit tennem, elválok tőletek,
Azért testvéreim csak megengedjétek,
Nem tudom mártok egy tálból veletek,
Végképpen engem el ne feledjétek.

Amennyi víz van a Tisza érében,
Amennyi virág van a világ kertiében,
Ahány rózsza nyílik a flóra kertiében,
Annyi áldás szálljon az ő szent fejére.

Kedves leánybarátaim kik idáig voltatok,
Könnyes szemmel nézek most rátok,
Ne fogjén rajtatok semmiféle átok,
Kedves bántásaim így szólók hozzátok:

Szerencse mint fő kincs mellettetek álljon,
Kívül mint belül veletek sétáljon.
Szerelmes társsal olvannal szolgáljon,
Akibe szívetek örömet találjon.

Nemes szép társaság, kik ide gyűltettek,
Engemet mint méltatlant meg nem vetettek,
Hanem lakodalmi tisztelgést vetettek,
Az Ur legyen nektek az Istenetek.

Násznagy uramék sok szíves fáradságtok,
Köszönöm értem tett sok fáradságtok,
Tovább vig mulatást, kellő vigaszt,
É sereghez mutassatok nválasságot.

Nyoszolyóasszonyaink, nyoszolvó lányaink,
Fáradságotokért kívánom Jézus drága sebeiből
Értünk kifolvt vére
Legyen a lelkünk váltságának bére.

Álljatok elémbe sok híres legénvek,
Akik a személyemet gyakran szemléltétek,
Ajándékba nekem hajfonót vettetek,
Sajnáljátok, hogy nem lettek a tiétek.

Már jó egészségben itt hagylak titeket,
Az Ur Áldása tartson benneteket.
Vigasztalja a ti bágvadt szíveteket.
Már megyek, kísérem az én kedvesemet. /206/

VI.

BÉLAPÁTFALVA A KAPITALIZMUS KIALAKULÁSA KORÁBAN

A dualizmus hatalmi rendszerének a 70-es évek második felében bekövetkezett megszilárdulása után Magyarország életében aránylag nyugalom következett be. A viszonylagos nyugalom idejében a termelőerők gyorsan fejlődtek, egyre erősödött a kapitalizmus, kialakult a ~~monopol~~ monopol-kapitalizmus, majd az imperializmus korszaka. Az országgyűlés több olyan törvényt hozott, amely elősegítette a tőkések fejlődését. Így pl. a vasutvonalak építésére hozott törvény /1881:XLV, XLVI, 1882 XLVI. tc./, modernizálták a pénzügyet /1883 XLIII, XLIV/, a hazai ipar állami kedvezményeiről is hoztak törvényeket /1881 XLIV tc./, és megjelent az 1884 /XVII.tc/ ipartörvény is. /207/

Bélapátfalván -amely 1871-ig mezőváros volt- is egyre jobban fejlődött a kapitalizmus. Az ipar területén új létesítmények jöttek létre. A kőedénygyárról már részletesen írt Vahot Imre is a XIX. sz. közepén.

A bélapátfalvi kőedénygyár kialakulása és bérlői

A gyár, amely az apátsági templom tözsomszédságában épült fel, eleinte csak vergődött nagyobb eredményt nem tudott elérni. Egymást váltották a bérlők./ Hüttner József, Aue József, Földváry Lajos és Sándor/, de azért már termékeivel eredményt ért el. 1843-ban jön létre a gyár. Első bérlője: Hüttner József, aki herceg Breczenheim Ferdinánd költségen tanulta Morva,- és Csehországban a porcelán és kőedénygyártást. Csekély anyagi befektetéssel kívánt kőedénygyárat létrehozni és bár csekély bért fizetett az egri szemináriumnak, mégis anyagilag csődbe jutott, és az árendából biróilag kiutasították. Egyideig a szeminárium folytatta a kőedénygyártást saját költségen, de nem érték el sikert. Majd 1847-ben Aue József bécsi lakos ~~vett~~ vette át a gyárat haszonbérbe 12 évre nagy ígéretek ~~mellet~~ mellett. Évente 500 pft haszonbért fizetett. 2000 pft kölcsönt vett fel, de 1850-ben belebukott a vállalkozásba, 1850-től 1866-ig Földváry Lajos és Sándor lett a bérlő.

Aue 900 pft tartozását kifizették, új szerződéssel 12 évre vették bérbe a gyárat. Ekkor fellendült a termelés. Hüttner és Aue idejében jóformán nem volt gyári épület, hanem volt papirgyár épületéhez ragasztották egy rossz égetőkemencét és időnként 2-4 korong dolgozott egy rossz malommal. De a Földvály-testvérek hozzáfoglak az építkezéshez. Mivel a völgyben a templom előtt a vadvizek miatt nem lehetett építkezni, ezért a hegyen a templom mellett építkeztek. Építettek egy nagy égetőházat 2 égetőkemencével, egy festő és két berakószobával körülvéve faszinnal, egy különálló még nagyobb égetőkemencét, egy berakószobával, még egy festő és korongszobát, egy iszapházat, egy anyagszáritót, három egymásbanyiló korongtermet két igazga tói szobával. A hegyoldalban három malmot kavará és törő malmokká alakítottak át. A községben -Apátfalván - az eddigi bérlői lakást, amely csak 1 szobás volt, valószínűs uri lakká építtette ki 5 szobás, konyhás, két raktárral, nagy istállóval és szinnel. /208/.

Földvályék -akik 1850-1866 között voltak a bérlők - után 1867-től a fekvidéki gyárak egyik ismert kerámikusa Dubrovsky Sándor és családja lett a bérlő. A század utolsó évtizedeitől egymást követik a bérlők. Reményik Béla után Nagy Zsigmond és Ferenc kerül Apátfalvára, akik a milleneumi években egy időre felvirágoztatják a gyárat. Utánuk Özv. Schöpflin Armandné következett 1905-től 1910-ig, majd a Pruzsinszky-család. Az első világháború után részvénytársasági alapon szervezték újjá az üzemet "Első Bélapátfalvai Kőedénygyár RT" címen, de a z általános pénzromlás következtében nem vált életképessé, annak ellenére, hogy éveken keresztül az Egyházmegyei Takarékpénztár nagyobb beruházásokat hajtott végre. De a technikai fejlesztésre fordított összegek mégsem segítették és 1927-ben, "hogy az egri papnevelő intézetnek ne kelljen a bérlőkkel vesződnie" elhatározták a gyár lebontását. /209/. De 1927-ben a gyárat átvette a kisvárdai Ferencz Agoston kályhásmester, aki szent szobrokat, pipát stb. gyártott. Ezért elnevezték ezt a gyárat pipagyárnak. a tulajdonost pedig pipagyárosnak. De tulajdonképpen a kőedénygyár valójában 1927-ben szűnt meg. Élő tanu, Dudaskó Pál, rábbantotta fel a 40 m magas gyárkéményt. A tégláját széthordták, a mai pékség épülete is a gyár

Bélapátfalvi kőedénygyár az 1920-as évekből, előtérben az apátsági templommal

A bélapátfalvi kőedénygyár termékei

téglaiból valók. /210/.

A kőedény gyártása

A gyártáshoz a z anyagokat különféle helyekről szállították ide, az agyagot a mai Gyári tótól balra lévő agyagbányából, eleinte 4 bányász bányásza és a helybeliek fuvarozták a gyárhoz. Ezt az agyagot a jósafüri fehérhomokkal keverték különösen 4/4 agyaghoz 3/4 efféle homok. Ennek a homoknak ide fuvarozása a nagy távolság és mennyiség miatt sokba került. A tűzifa övét 4 váltó forintért fuvarozták a gyárhoz. Hamuzzsir a vidékről, simító miniumot és különféle festéket Pestről szállították. 1854-ben 14 koronggal működött kb. 70.000 vft volt az évenkénti bruttó készítménye, mely jó és szép minőségű is volt. Az 1850-es években a következőket gyártották: tányérok /ára 4-9 kr/, gömbölyű sima tálak /16-34 kr/, domboru tálak /14-38 kr/, saláta,- és csemegetálak /12-38 kr/, négyszögű tálak /12-40 kr/, mártáscsészék erős tálcával /6-34 kr/, kerek levesestál fődéllel és fülekkel /18-1,3 kor/, domboru adag/porció/tálak /7-10 kr/, kerek tálak fülekkel /12-46 kr/, sótartó 2 ággal és 3 lábbal /7-10 kr/, tojástartó /4-6 kr/, leveses csészék /5-13 kr/, kávé csésze /6-10 kr/, kávé vagy tejes kanna /8-24/, cukorszelence /10-22/, mosdótál kanna /34-kr -1Ft/, mosdótálca /28-kr-2 Ft/, asztali íróeszköz /22-40 kr/, irodai íróeszköz tálcával /32-44 kr/, virágtartó aljával /18-40 kr/, vizkorsó /15-kr-1 Ft/, éthordó szilke /14-30 k szilkefedők /4-11/ dőhánytartó /22-50 kr/, szappanozó medence /8-16 kr/, éjjeli edények /28-36 kr/. /211/.

A gyártás szerény keretek között folyt. Ezzel kapcsolatban vallja Pruzsinszky a későbbi bérlő, hogy " földes ócska hely volt. Minden rozoga volt. A kemencéket emeletesre építettem. A felső kamarában még téglát is tudtam égetni, 1000 darabot". /212/.

Durzó Géza, aki szintén a gyárban dolgozott mint festő, így vallott: " Pruzsinszkyék felgyújtották a gyárat és a biztosítási összegből újjá, kprszerűvé építették. Megemelték a tetőket. Hajtómotort kaptak az államtól. Eddig a korongokat a források energiája hajtotta. Ezután mindent géppel hajtottak..." /213/.

Dudaskó Pál, akit még a nagy apja hozott a gyárbaPestről korongosnak, a nagyapja pedig 1870 óta formaöntő volt, a gyártás folyamatát a következőképpen mondta el: Az agyagot helyből bányászták a Nagytótól balra az első dombnál. De szállították Gömörből, Tapolcáról is. Homokot egy ~~ma~~ budai ~~g~~nyából hoztak. Az agyagot megszáritották, fakalapáccsal összetörték, feláztatták és egy favályn át folydogáltatták, hogy a vasas anyagot belőle leülepítsék. Ezután következett a kigőzölés, a felesleges víz, nedveség elpárologtatása, Amikor ez is megvolt, a masszakészítők puttyokban a korongoláshoz hordták. A masszát a korongosok még átgyurták. Az elkészített nyersárút megszáritották, utána következett az első égetés, a mázolás, a festés és a második égetés. Ha aranyozás is vlt, akkor harmadszor is égették. Erre mondták azt, hogy "mufli"/214/

A gyár központjában volt a körkemence, ettől keletre mázolószoba, 1 raktár, 2 iroda, délre festőde, nyugatra 2 raktár, 1 korongszoba, 1 gépház és 1 áztató állott. Bizonyos fokú munkamegosztás már a kezdetben is volt. Mint pl. a massa munkásai, a malmokban dolgozók, a korongosok, formázók, égetők, festők. Ez az apátfalvi gyárban eleinte még ennyire nem különült el az alacsony létszám miatt. /215/.

A gyártmányon rajta volt a gyár jegye is. A gyár legkorábbi jegye: Apátfalván 6,5 mm magasságu antiqua betűkből volt írva. Megtalálható az első készítmény az egri Dobó István muzeumban /tlrsz 56.32% tintatartón / és a szerző tulajdonában egy tányéron/. Apátfalva 5 mm antiqua, Apátfalva 2 mm antiqua betűkkel. Ilyen található szintén a Dóbó István muzeimban és magánszemélyeknél./216/. Földváry Apátfalván, majd a XIX. század végén Apátfalva Nagy Zs & F., illetve körben írott Bélapátfalva, a XX. század elején körben írott B. Apátfalva, 1908-ban B.APÁTFALVA, majd 1910-től PRUZSINSZKY alatta BÉLAPÁTFALVA feliratok voltak a készítményeken. /217/.

Eleinte kék színű volt a diszítés, bécsi hatásra /Wiener Ranftl Muster/, a zöld diszítés már hazai eredetű, de ebből kevés maradt fenn, mert nem volt kedvelt szín. Morvaországban gyártották a födeles leveses csészét

és leveses tányért kék apróvirág dísztetéssel. Hazai gyáraink is átvették ezt a díszítést. A szírmok között a piros és a kevelekben a zöld színt is megtaláljuk. Az innen Apátfalvára került festők itt is elterjesztették. Az edények olcsóbbak voltak, mint a porcelánok, és így nagy mértékben vásárolták azt az egyszerű emberek, főleg a parasztok. Ebből minta látható a Dobó István muzeumban. Már több mint valószínű, hogy 1848 előtt is készültek kézfestésű edények itt. /218/.

A termékek értékesítése

Már Vahot Imre is említi, hogy az edények jóminőségűek és megvan az árértéke /preisszwürdig/ is. Pestre vittek sok árut Weiler és Fröhlich porcelánkereskedőhöz évente 35.000-40.000 vft árban. Egerbe Schir Antalhoz, ki ezeket a gyártmányokat elvitt a debreceni vásárokbá, Miskolcra Koós Mártonnak, Gyöngyösre Braun Márknak, Kolozsvárra Tauffer Ferencnek. A nagytételben vevők 15%-os árengedményt kaptak a gyárban, de a szállítási költséget a vevő viselte. /219/. Igen nagy mértékben vásárolták a helyi és környékbéli falvak lakosain kívül a gyár iparcikkeit a Matyófüldön, a Galga környékén, a Tiszavidéken is, ugyanis ezekkel díszítették a "tisza szobá"-kat, a konyhák falait, butorait /szublót/, edénytartót, de ajándékozásra, étkezéshez és rendeltetésüknek megfelelően /pl tintatartó/ használták. /220/.

A gyár készítményeinek elterjedését elősegítette az a tény is, hogy a gyár résztvett az 1846-i III. Iparműkiállításon. Ezt az Iparegyesület szervezte. a Nemzeti Múzeum épületében, amelynek az építése már ekkor befejezés alatt állott. Az emeleti rész 14 termében 506 kiállító vettrészt gyártmányaikkal. A Hetilap nevű ujság felhívással fordult a gyárakhoz kiállítás végett. Dankó János az Egri Papnövelde gazdasági igazgatója bejelentette az apátfalvi kőedénygyár részvételét. Fel is sorolta, hogy milyen darabokkal: leveses csésze födeles kék sze -

géllyel, leveses födeles csésze apró kék virággal, leveses tányér kék szegéllyel, leveses tányér zöld szegéllyel, leveses tányér apró kék virágokkal, nagyobb gyümölcsös tányérok, kisebb gyümölcsös tányérok, virágcserep kettő, két alsó vízfelfogó csészével.

Az apátfalvi gyár termékei felkeltették a bírálók érdeklődését és sommázva és más nagymultú gyárak tárgyaival összehasonlítva jónak tartják, tartották, de díjazásban nem részesültek. /221/.

Nagy Zsigmond és Ferenc idejében felvirágzott a gyár és termékei már külföldön is megjelentek. Népies tárgyaik az 1896-os budapesti, majd az 1900-as párizsi, 1904-es St. louis-i és az 1905-ös liägi nemzetközi kiállításon is résztvettek és elismerést szereztek. De jelentős mennyiséget szállítottak a balkáni országokba, sőt kisebb mennyiségben még a tengerentúlra, Amerikába is. /222/.

Megjegyezni kívánom, hogy napjainkban újból felkapott lett a régi apátfalvi keménycserépgyár termékeinek a kereslete, felvásárlása, ami nemcsak a magyarok, de a külföldiek /németek, amerikaiak stb./ részéről is megmutatkozik.

Stilusirányzatok a bélapátfalvi keménycserépgyár edényeinek a festésében

A gyártott edények diszítését vizsgálva még bizonyos stilusbeli irányzatok is kialakultak az egyes korszakokban. Az első ilyen szakasz a gyár megalakulásától az 50-es évek elejéig tartott. A szabadságharc előtti kor lényegében a biedermeier stilust tükrözi. Bár egységes képe már felbomlott, de megtalálható az egyes edényféléseken a reformkor jellegzetes diszítés módját, a máz alatti kobaltkék szalagszerű diszítést, a bécsi mintára. Ez tulajdonképpen a népi formák és a gyári diszitmények összehangolása.

A másik diszítési stiluson már a reneszánsz, illetve a barokk hatás érződik eklektikusan a reliefszerű plasztikai diszítéssel. Ebben az időszakban már disztárgyakat is készítenek pl, fonott kosárkát. Mivel a külföldi porcelánok /cseh, osztrák/ behozatala gazdasági versennyel járt, így a gyártmányokat módosítani kellett.

A színeket a kompozícióval variálták, azokat a mintákat kezdték meghonosítani, amelyeket külföldön alkalmaztak pl. a meissenai gyár tulipános csokrát. Jellegzetes volt a tulipán és rózsaszínű ~~stilizálása~~ stilizálása, amely az alapkompozíciót adta, valamint szőlőleveles-indás motívumokból és ágakból alakított füzérszerű diszítés. De kedvelték az apró elszórt virágokat és leveleket is. A csokorkompozíció kialakulásával és elterjedésével megteremtődött a 3. stílus az ún. "apátfalvi stílus", amely hatással volt a környező gyárak /miskolci, hollóházi/ művészeti formavilágának is a kialakítására. Igen mutató és harmónikus volt a világos purpurszínű rózsaszín, a kék szirmu margaréta virág, zöld levelekkel és sárgás-piros bimbókkal és fürtökkel.

Majd a későbbi évtizedekben a kevert 4. stílus alakult ki, amikor a kompozíció csak egyes részletekben él tovább. Különösen a tányérpk diszítését változtatták gyakran. Pl a kompozíciót -amely állt egy nagyobb rózsabimbó körül 2 kisebb virággal, a rózsaszínű a kisebb virágok kék vagy sárgák, pirosak - zöld levelek fogják össze. Vagy egy másik változat: a 2 virágot körül fogó zöldleveles ágak között erősen stilizált madár van, a tányér szélén pedig csikók vannak. De van a minták között szőlőfürt levelekkel, ágakkal, bimbókkal stb. A tányérokat, tárgyakat kézzel, később sablonok segítségével festették. Később feliratok is megjelentek pl. a tulajdonos neve /ha megrendelésre készült/, évszám, Éljen a hazának, Éljen Kossuth !, Miatyánk első sora, vagy gy-ker keresztnevek pl Etel, Julis, stb felirattal. /223/.

A gyár munkásai

Felmerül a kérdés, hogy hova lehetne ezeket a készítményeket sorolni, főleg a gyár első időszakában készültet, a népművészethez-e vagy az iparművészethez-e? Nézzük meg, hogy kik lehettek azok a munkások, valószínű művészek, akik ebben a mezővároskában /1871-ig/ a Békés-tóvében létrehozták e gyönyörű alkotásokat? Már Vahot megemlíti, hogy 14 korongnál ugyanannyi "gyárnok", 6 festővel, 1 fénymázolóval /glazirer/, 6 égetővel egyéb munkással, összesen 40 s néhány emberrel dolgozik a gyár "jó fizetés mellett". A gyár munkásai külföldiek, mindössze 6-7 magyar van köztük /1854-ben/

Foglalkoztatott még a gyár un. egy "könyvvivőt" vagyis könyvelőt, amely minőségben Sükey Károly író is működött. A könyvelőn kívül egy munkaigazgatót és egy "raktárnokot" is alkalmaztak. /224/.

A gyár első bérlője, de egyben dolgozója is, aki nek a nevét tudjuk: Hüttner József. A másik név ebből a korból: Heisz Antal, mindketten származási helység nélkül vannak feltüntetve a bélápátfalvi rk. egyház plébániájának anyakönyvében. Nevük mellett ennyi van: "porcelángyárosok". Neid Antal "porcelángyáros legény" 1844-ben /! már Apátfalván köt házasságot. Ő Kremzaniból származott. Ebben az évben dolgozott a gyárban Jákob Schráb, aki a morvaországi Znaimból került Apátfalvára. Dániel József is ekkor került a gyárba, aki egyik legkiválóbb festő volt. Feltételezhetően Dániel nemcsak hazai származású, de hazai iskolázottsága is volt. 1846 táján mindössze ennyien dolgoztak a "gyár"-ban. /225/. A szabadságharc korában 4-5 szakmunkást foglalkoztatott a gyár, a későbbiekben, az 50-es évektől emelkedik a létszám. 1851-ben 11 munkás dolgozott a korongon, 1-2 festő és 4 égető működött. A legnagyobb létszám volt a 60-as években, majd ettől kezdve csökken. A gyárban dolgoztak még az előbb említetteken kívül: Mindek József, Noszky György, Hörpech Antal, Jozefus Bayer, Franciscus Prokop, Josephus Mandl, Joannes Durzó /Durzó János bélápátfalvi/ Loco Wannger, Franciscus Bundray, Joannes Schuller, Antonius Herpt, Venceslaus Hein, Adalbert Srab, Joannes Srab, Joannes Kraus, Melchior Uhlela, Josephus Brauer, Antonius Girba, Franciscus Matulai, Joannes Frint, Joannes Herman, Antonius Nagy /dési származású/, Joannes Csuha, Alexander Dubrovsky, Josephus Kertész /hollóházi/, /226/.

Amikor a gyárat az egri papnevelde saját kezelésébe vette, erről az időről nincs adat, hogy kik vezették a gyárat, de az tény, hogy Hüttner és Neigl is a gyárban dolgozott. A későbbi évtizedekben egyre sűrűbben találkozunk a gyár munkásai között olyanokkal, akik régi apátfalvi családok leszármazottjai, akik házassági kapcsolatok, rokonságok révén jutottak be a gyárba. Olyan családok is voltak, akik egész generációkon keresztül a

a gyárban dolgoztak, mint pl. a Sielháber-család. /227/.

Munkásmozgalom kezdeti szakasza a kőedénygyárban

Kevés az adat arra vonatkozólag, hogy a gyár munkásai, hogyan voltak megelégedve a fizetéssel, milyen volt a szociális helyzetük, szervezettségük, stb. Vahot említést tesz arról, hogy az "apátfalvi lakosságra nézve is kiszámíthatóan jótéteménnyel van az, / a gyár/ miután az általi pénzkeresetük fa,-homok,- edény stb. fuvarozásokban, napszámban évenként nagy összegre megy. Csak az a sajnos, hogy a nép nem tudja, nem akarja azt kellően megbecsülni, miután a túlszágazott fizetéssel sincs soha megelégedve." /228/.

Az is kiderült, hogy a gyár vezetői sem sokat teketóriáztak, ha arról volt szó, hogy az elégedetlen munkásokkal kellett leszámolni. Csak hamar a gyár kapuján kívül találta magát az illető. Erre világít rá a következő eset, ami egyébként elősegítette azt is, hogy a gyár megszűnjön. ... Semmi szennyezést nem tűrt az anyag, és ha ilyen még is belekerült vagy benne maradt a második égetésnél már nem volt tiszta fehérségű az áru. A száritott agyagot gyerekek törték fabunkóval, tekintettel arra, hogy a gyermekmunka olcsóbb volt. Egyik munkás Mikó bacsó Sándor, akit kiutasítottak a gyárból, felbízta a gyerekeket: keverjenek a megtört agyaghoz utiport, több lesz a teljesítményük, nagyobb lesz a napszám. Csinalták is 3 hónapon át. Amit égettek belőle, mindet a cserépgödörbe kellett önteni, annyira selejtté vált. Vizsgálgatták a vezetők, hol lehet a hiba, de nem tudtak rájönni. Egy gyerek azután elárulta az okát, de akkor már késő volt. Fehér edények helyett akkor már vörösedényeket gyártottak. A vörösedény nem volt olyan keresett, bezárhatták a gyárat. /229/.

A gyár építőanyagát 1927 után széthordták, kevés emlék maradt belőle. A régi kolostor alapjainak a fel-tárásakor az alapfalak egyrésze a felszínre került. Sajnos a kolostor alapjaira építették, így ezt teljesen fel kellett szedni, így a földből még sok téglakérült elő. Az ásatáskor ráakadtak a generátor alapzatára és előkerült egy kőmozsár is a valamikori "festékmalom".

A gipszformák Prúzsinszky tulajdonában maradtak, valamint az öntőformák, az általa kikísérletezett massa-receptura stb. is. A községben élt a gyár régi dolgozói családjánál és másnál is megtalálható még 1-2 emlék erről a régi és érdekes gyárról. /230/.

A vörös konyhaköedénygyár története

Bélapátfalván a XIX. század végén nemcsak egy kemény-cserép edénygyár működött. Volt egy másik is, azzal a különbséggel, hogy az apátsági templom melletti gyár un. fehér köedényeket gyártott, a mai Bartók Béla u 20 sz. alatti házban pedig vörösayagból készítettek edényeket. Ezt a gyárat Hein József alapította, és utóda Bársony busa Gábor lett. Hein Olmützéből kerül Bélapátfalvára. Az un. Recskában építtetett egy szerényebb gyárat, inkább műhelyt, az épület azóta lakássá lett átalakítva. A nyersanyagot a község határán termelték az un. Czakódtőről, a vörösayagot pedig a cigánysor mellől. Összetétele volt: a nyers anyagot száraz helyen tárolták, apróra mángotrolták, külön a fehér és külön a vörös agyagot. Ekkor finom drótszítán átszítálták, egyrészt fehér czakódi agyagot, 2 rész veres nyirkot keverték együvé, és így került az áztató kádba. Az áztató kádból kiszedték az iszapot és egy tapósó dobogón lábbal kitaposta 1-2 nap-számos. Taposás után került be a műhelybe, ez volt a massa. Ekkor került a szakemberek kezébe. A korongosok akkor feltették a pácsolóasztalra és addig pácsolták, amíg teljesen finom nem lett. Ha tányért akartak csinálni a pácsolóasztalon 50 cm magas és 30 cm átmérőjű hengert csináltak belőle és felállítva ~~fxk~~ faléniákat raktak egymásra 2 oldalon. Ekkor vékony sárgarézdróttal felszelelték lángosformákra, minden lángosból 1 tányér lett. Ha pedig leveses vagy tésztás tálakat akart a korongos ~~ke~~ készíteni, ugyanilyen eljárással ment a munkafolyamat, csak azzal a különbséggel, hogy nagyobb lángost kellett kialakítani. Ezek mind gipszből készült formákra kerültek. Ha pedig fazekakat, virágcserepeket, bögrét akartak készíteni, akkor a masszából gomócot készítettek. Minél

nagyobb edényt csináltak, annál nagyobb gombócot alakítottak ki. Ezután került a korongra. A tányérok ráformálás-sal, a bögrék, virágcserepek, fazekak stb. szabadkézzel készültek. Ezek gyakran művészi munkák voltak.

A korongtányér készítésénél arra kellett vigyázni, hogy amikor a korongos a gipszformát rátette a korong-ra, először lassan kellett hajtani a formát. A jobb kéz nagy ujjával egyenesbe kellett ütni, hogy a korongon 1 mm sem kajtasson. Ugy álljon a forgókorongon, mintha egy helyen állna, ehhez nagy gyakorlat kellett. Ezután leállítja a korongot, bateszi a "lángost" és forgás közben vizes szivaccsal ráformálja a formába a lángost. Egy cserépből készült sablonnal kifformálja a tányér hátrészét. Ezután leveszi a korongról és felteszi az előtte lévő deszkára. Szabadkézi munkánál formát nem használtak. Minden fajta edénynek megvoltak a méretei, hogy hány cm magas, széles volt. Ha pl. egy 5 l-es fazekat akartak csinálni, akkor a könyvben meg kellett nézni a méreteket, s úgy kellett beállítani a magassági és szélességi mérőt. A korsónak a domborodás méreteit is, ami egy 30 cm-es talpon álló ~~készben~~ lécben halcsontot használtak, ami a magasságot és szélességet érintéssel mérte. A fazék készítésénél a gombócot rácsapták a korongasztalra forgás közben, vizes kézzel a korongos felhuzta toronyalakúra, hogy a legkisebb levegő is kijöjjön belőle. Amikor ez meg volt, utána lenyomta vizes szivaccsal, levizezte és akkor szabadkézből, forgásközben kialakította a fazék fenekét. Amikor a fazék kész volt, újból vizes kézzel a balkéz nagy és középső ujjal a korong forgása közben emelte fölfelé, amíg a megfelelő méretet el nem érte. Ekkor a mértéknél kis késsel levágta a mérték feletti részt. Majd forgás közben kialakították ujjheggyel /3 ujjhegy/ a szélét, és kész lett a fazék. Illetve majdnem kész. Mert ekkor vékony dróttal levágták a korongasztalról, és vizes lapáttal rátették a szárítódeszkára. Amikor a szárító deszkám bőrkeményre száradt, következett az esztergályozás. Vagyis a korongra erősítettek masszával egy sablont, ami szájjal lefele fordítva félig volt a sablonon. Itt is nagyon kellett vigyázni, hogy a korongon ne kajtasson. 2 cm-es lemezből 3-4 cm-es késsel kezdődött az esztergályozás. ~~Először a fenék és~~ utána

Először a fenék és utána az oldala következett. Majd vizes szivaccsal és finom lemezzel lesimitották és következett a fűlés. A fűleket présen nyomták ki, méret szerint elvagdalták, majd szabadkézzel behajlitották a fülét. Amikor bőrkemény volt, ráragasztották a fazékra. Ha kiszáradtak az edények, akkor következett az égetés. Egyszeri kiégetés után következett a festés és mázolás. Tányérokat, bögréket szokták festeni. Kottapapírra virágokat, rózsákat rajzoltak, kivágták hegyes késsel, firnájsz olajba mártották, majd megszáradás után használták. Vaskő, békasó és üvegpor keverékkel festettek. A mázat Breslauból hozatták. Rézpor keverék volt a máz, német neve: glett. A máz a következőkből állott: glett vízzel higitva, békasópor és üvegpor összeőrölve és egy kevés konyhasó. Ezeket kézi hajtásu kőmalomban háromszor finomra őrölték. Az egyszer kiégett edényeket ebben a mázban forgatták meg. Így került másodszor a kemencébe. Ezután mint kész áruk kerültek a raktárba.

A belpátfalvi vörös konyhaedénynek igen jó hire volt. az első világháború előtt, amíg a vas és bádogedények ki nem szorították. Május és szeptember hónapokban volt a legnagyobb kereskedelmi szezonja. Amit ősztől-tavaszig gyártottak május végére legtöbbször mind elkelt. Amit pedig nyáron készítettek az szeptember és október hónapokban talált vevőt. A legtöbb edényt a Gömör megyei kereskedők vásárolták össze, Amellett "hátas" kereskedők, vagyis házalók is árulták, vagy szekeren is vitték egyik faluból a másikba. Nemcsak pénzért, de terményért is adták. Annyi terményért adták, amennyi kétszer belefért az edénybe.

A régi tulajdonosok kiöregedtek, elhaltak. A bérlő pedig Bársony busa Lajos 1915-ben elesett a háborúban. Így a háború végén a berendezéseket a fehérkőedénygyár vásárolta meg, egyrésze pedig tönkrement. Néhai Csuhány János egykori munkása a gyárnak is tanulóskodott itt 1909 nov. 1-től 1913 jan. 1-ig. 1914-ben már mint segéd dolgozott itt, de a háború és az előbb említett okok miatt le kellett a gyárat állítani. 1915-ben ő is bevonult katonának. Nagyon szerette a mesterségét, a keresettel is megvolt elégedve, mert segédkorában

115-120 koronát keresett, amikor egy öltő ünneplő ruha 30-40 koronába került. /231/.

Zimmer-féle malom megalakulása

A község nyugati részén, Mikófalva irányában épült fel 1913-ban a malom, amit a volt tulajdonosáról Cimer-féle malomnak nevezett el a nép. Nemcsak a község parasztjai, de a környékbeli nének is itt őrlettek. /232/.

Fűrésztelen vagy gatteris volt a községben az akkori vásártér mellett, a rénaföld közepén épült, amelyet az uradalom működtetett. Rönköket fűrészelték itt deszkává, léccé stb. Az épület még ma is fennáll, + aleku, de már nem működik mint gatter, hanem a helvi tisz műhelye. /233/.

Vasbányászat Bélapátfalván

A Gilitka kuttól északra terül el az ún. vasbánya. Az 1860-as években vasat kezdtek itt bányászni, a gödrök /barlangszerűek/ még ma is megvannak. A vasbányát Pyrket Károly egri érsek nyitatta meg. Ekkor még vasut sem volt és szekérrel hordták innen a vastartalmu köveket még Pestre is. A bányászok kb. 30-35 m-re hosszába mentek le, de nem sok eredménnyel. Így a bányaművelés nemsokára be is fejeződött. A megmaradt üregekben a 2. világháború során sokan bujdosnak ide a németek elől. /234/. A községben a következő iparosok működtek: 2 szabó, egyik az egri céhben, 2 kovács egyik a diósgyőri céhben, 2 csizmadia, 7 kőműves, 3 kerékvártó, 1 szűcs, 1 mészáros, az egri céhben, összesen 18 kézműves. /235/

A vasut megépítése Bélapátfalván a század elején

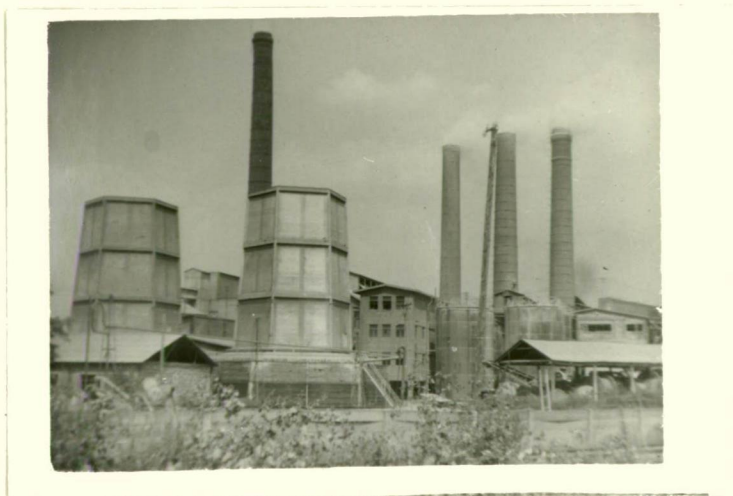
A vasut kissé későn érkezett meg Bélapátfalvára. Már a miskolci vasutvonal 1859-ben elkészült, de a Bélapátfalvát is érintő vasutvonal Eger-Putnok között csak 1908-ban készült el, illetve ekkor már üzemelt is. A vasutvonal megépítésén első sorban lovas Wessely Károly bécsi építészeti tanácsos, nagyvállalkozó fáradozott, akinek birtoka volt Szilvásváradon is /9000 hold erdő/, sőt opciót is szerzett az egri szénnedence kiaknázására, és tervbe vette a bélapátfalvi cementgyár megépítését is, - ehhez pedig többek között vasut kellett. /236/

A vasutvonal megépítéséhez már 1903-ban megindult a kötvényjegyzés. /237/. A község földet adott el a vasutépítés céljaira. A Kenderföldből 1 kat. holdért 1200 koronát, a kültereken

TŰZÉP telep

A Bélapátfalvi Cement és mészmű

a kültelken pedig 500 koronát kért 1904-ben. /238/.
A vasútépítéshez 2 barakk épületet állítottak fel
élelmiszer árusítás céljára. /239/.

Épületfa-anyagtelep létesítése a községben

A község nyugati részén elsősorban épületfaanya-
got árusító fatelepet alapított a század elején a Reiner
cég. Ezt később megvette egy Raab nevű zsidó kereskedő,
és majd később nagyból ezen a területen jött létre a
TÜZÉP telep. /240/.

Bélapátfalva másik nagyobb malmának a Farkas-féle malomna- nak a megalakulása

A ma lom a község közepén az un. Fehérhegyen jött
létre. Először 1768-ban egy vízi malom épült itt és az
egri papnevelde tulajdona volt, majd 1935-ben vette meg
a malmot Farkas János. Farkas a malmot ~~újra~~ újonnan
építtette, megnagyobbította és felszereltette. Új gépeket
szerzett be, 50 lóerős fatüzelésű szivógáz motort, és
hengermalom lett. Teljesítőképessége 1939-ben napi 70 q.
Három család élt a jövedelméből. /241/.

Antal Lajos malombirtokos is kérte az előljárósa-
got, hogy egyezzek bele egy gőzmalom létesítésébe és
2 köves malom építésébe. A tanács ezt engedélyezi is. /242/

A Hangya Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet 1912-ben
létesült és azóta fejlődött, amíg 1945 után a Földműves-
szövetkezet fel nem váltotta. /243/.

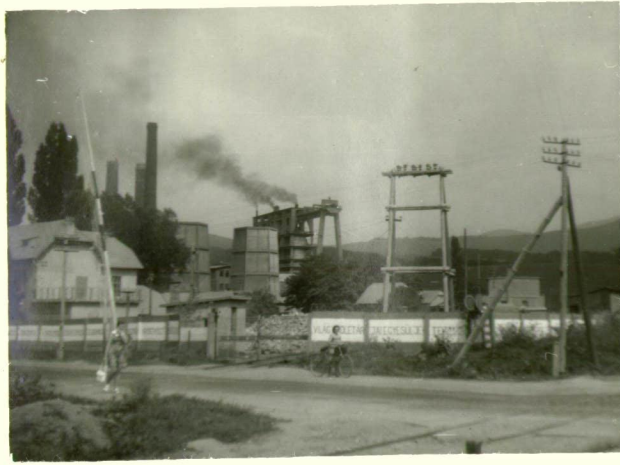
Köszén után is kutattak a község területén. A kuta tást
1904-ben kezdték el. Sok levelezgetés, engedélykéréssel
járt ez, de a kutatás eredménytelenül végződött. /244/

A BÉLAPÁTFALVI CEMENT- ÉS MÉSZMŰ TÖRTÉNETE

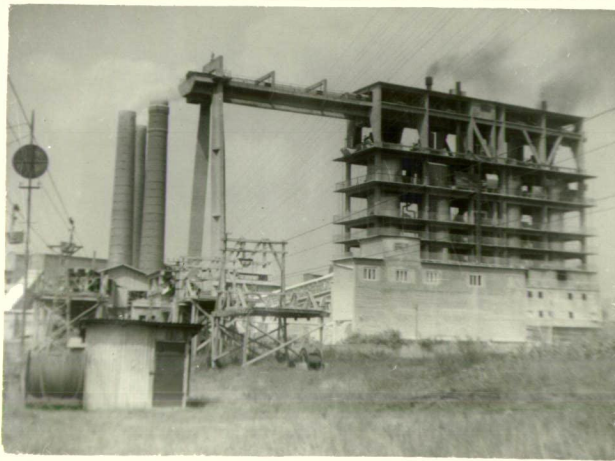
Községünk legnagyobb ipari létesítménye
a cement és mészmű, hiszen a község lakosságának több-
ségének ad kenyeret. A bélapátfalvi Portlandcementgyárat
1908-ban alapította lovag Wessely Károly bécsi építészeti
tanácsos, nagyvállalkozó, akinek az akkori Csehországban
voltak nagykiterjedésű birtokai és Szilvásváradon is volt
9000 k hold erdeje. Wessely vasutat akart építtetni,
hogy ez a szilvásvárad birtokát is érintse. Erről ered-

ményes tárgyalt

A Bélapátfalvi Cement és Mészmű a Gyár utca felől

A mészmű keleti oldalról

eredményesen tárgyalta a Magyar Agrár-és Járadékbankka 1-
a későbbi Magyar-Olasz Bankkal. Ugyanakkor opciót szer-
zett az Egercsehi, Szucs községek határában elhúzódó szén-
vagyon kibányászására is a Beniczky- családtól. Ezt az
opciót később átruházta a belga érdekeltségű Budapest-
vidéki Kőszénbánya RT-ra. Ez a vállalat létesítette
1907-ben az egercsehi bányát Egercsehi Kőszénbánya RT
cég alatt 2,5 millió ar, korona alaptőkével. Az Eger-
putnoki vasút 1908-ban indult meg. Volt tehát már vasút,
szén és cementgyártás legfontosabb nyersanyaga a mészkő,
így létre lehetett hozni a cementgyárat. Wessely egyedül
akarta a gyárat megépíttetni, ugyanis akkor még multi-
milliomos hírében állott, és csak 1914-ben bekövetkezett
halála után derült ki, hogy a sokféle elágazó vállalko-
zásaiból súlyos veszteségek származtak.

Alapításkor a vállalat részvénytőkéje 2,6 millió
aranykoronával indult, ezt 1912-ben a részvénytőkének
3 millió, majd 3,35 millió, 1913-ban 4,2 millió arany-
koronára való felemelése követte, mely tőkeemeléseket
az 1912-13 években végrehajtott és az alábbiakban még
részletesebben ismertetett gyárbővítések tették szük-
séssé. A részvényeket az alapító Wessely Károly
bocsátotta ki, megrendelte a termelőüzem berendezéseit
az Amme, Giesecke & Konegen braunschweigi gépgyárnál.
Az említett gépgyártól Wessely hitelt vett igénybe, a
berendezések ellenértékét elszámolta az új részvény-
társasággal, ezzel szemben a tulajdonban levő részvények-
~~et~~ re egyrészt a Magyar Bank és Kereskedelmi RT-nál
/ a későbbi Angol-Magyar Banknál / másrészt az akkori
csehországi Zsivnostenska Bankánál lombardhiteleket
vett fel. Ily módon jutott pénzhez. Ügyeinek rendezésére
azonban Wesselynek 1914-ben bekövetkezett halála miatt
nem kerülhetett sor. A vagyoni romlása csak halála után
derült ki, habár a gyár a ~~hagyaték~~ hagyaték aktíváihoz
tartozott mint Wessely-hagyaték. Az Angol-Magyar Bank,
amely a Wesselyvel való megállapodás alapján a cementgyá-
gyártól, mint annak vezérképviselője, évi 90.000 ar, kor.
fix jutalékot huzott, és így súlyosan terhelte a vállá-
latot, csak kisebb hiteleket engedélyezett, ezért a gyár
anyagi nehézségekkel küzdött, és kénytelen volt üzemét

szüneteltetni. Ezekben az időkben a gyár veszteségekkel üzemelt. 1917-ben létrejött a kiegyezés a Wessely-hagyaték és hitelezői között. A hagyatékából semmi sem maradt, de a hagyaték hitelezői, többek között a braunschweigi gépgyár tetemes veszteségeket szenvedett. Az Angol-Magyar Bank és a Zsivnostenská Banká veszteséget nem szenvedtek, mert a névérték feléért szerezték meg a cementgyár részvényeit a hagyatékából. Ugyanebben az évben az Angol-Magyar Bank a Zsivnostenská Bankától megvásárolta a részvényeket, de most már csak teljes névérték lefizetése ellenében és így módon az Angol-Magyar Bank 4,2 millió ar. kor. értékű részvényeivel a cementgyár egyedüli tulajdonosa lett.

Érdekközösség a cementgyár és az egercsehi kőszénbánya között

Ez a tranzakció 1918-ban folyt le, amikor nemcsak a cementgyárnak, de az egercsehi kőszénbányának is súlyos volt a helyzete, minthogy részvényese, a Budapesti Kőszénbánya RT el volt vágva brüsszeli központjától és az ottani patronizáló bankjától. Onnan az üzemfenntartáshoz szükséges pénzellátmányhoz nem tudott hozzájutni, ezért a veszteséggel dolgozó egercsehi bánya termelése

minimálisra, napi 150 t-ra csökkent le. Az egercsehi bánya vesztesége az 1907-1917-ig terjedő időszak végén már már az 5 millió ar. kor. -t is meghaladta. Ezt a veszteséget nem mutatták ki a veszteségszámlán, mert akkor a vállalatot vagy szanálni, vagy teljesen fel kellett volna számolni. A vállalt erre való tekintettel veszteségeit a beruházási számlán tartotta nyilván, úgy, hogy könyveiben a beruházások összege 12 millió ar. kor.-va 1 szerepelt a mintegy 6 milliót kitevő tényleges beruházási összeggel szemben. A béalápátfalvi cementgyár összes veszteségei az 1917 év végéig 1,7 millió ar. kor.-t tettek ki, melyeket a veszteségszámlán tartottak nyilván.

Szindikátusi szerződés létrejötte az Angol-Magyar Bank és a Budapestvidéki Kőszénbánya RT között.

Támaszkodva arra az egymásrautaltságra, mely a béalápátfalvi és egercsehi-i ipartelepek között különösen a háború alatt kialakult, a Budapestvidéki Kőszénbánya RT ugyancsak az 1917 évben az Angol-Magyar Bankkal, amely már akkor egyedüli részvényese volt a béal-

apátfalvi cementgyárnak, tárgyalásokat indított meg a vállalatok egyesítése tárgyában. Az erre vonatkozó szindikátusi szerződés 1917 végén létre is jött. Az Angol-Magyar Bank és a Budapestvidéki Kőszénbánya Rt. a két vállalat részvényeit 50-50 %-os arányban egymással kicserélte. Leírták a vállalatok veszteségeit, a részvénytőkét pedig felére szállították le. A BÉlapátfalvi Portland-cementgyár R.T. központja 1918 január 1-vel átvette az Egercsehi Kőszénbánya R.T. igazgatását és ettől kezdve a két vállalat közös központi vezetés alatt működött. A két vállalat formális fúziója, illetve egymásbaolvasztása 1923 májusában létrejött Egercsehi Kőszénbánya és Portland-cementgyár R.T. néven.

A cementgyár gyártási rendszere és 1910-ben üzembehelyezett első berendezései

Az 1910-ben üzembe helyezett első berendezés az un. ~~gyártási~~ gyártási rendszere a nedves eljárásen alapult. Nagyszilárdságu cementet gyártottak itt, a négyzetcentiméterenként 16 kg huzó és 160 kg nyomószilárdságot többszörösen fölülmulta. A cementgyár építése 1908-ban indult ~~indult~~ meg, és 1910 első felében fejeződött be. Akkor létesült az 1. sz mészkőbánya és az 1. sz. sodronykötélpálya. A gyár terveit és gépberendezését a már említett Amme Giesecke & Konegen braunschweigi gépgyár szállította, amely később Amme-Luther Werke, majd MIAG Mühlenbau & Industrie A.G. cég alatt egészen a II. világháborúig, illetve annak utolsó évéig szállítója maradt a gyárnak.

A cementgyár termelőüzemeiben 2 egyenként 40 m hosszú 2,5 m átmérőjű forgókemenő épült, a kiszolgáló berendezése nyersanyag előkészítés céljára: 2 pofás kőtörő, 2 nyersmalomrendszer a hozzátartozó golyósmalmokkal, 2 iszapkeverő kád, 2 dugattyus iszapszivattyú, a szénelőkészítés céljaira 1 szénszáritódob, 4 db rulette rendszerű szénőrlőmalom, cementtárolás és csomagolás céljaira 9 db egyenként 500 t befogadóképességű fából épített cementsiló, valamint 2 db "Deiber" automatikus mérleg és zsákolóberendezés. Klinkerőrlés céljára 2 db "Ergó" golyósmalom egészítette ki a termelőüzem berendezéseit. A szükséges energiát 2 db, egyenként 1000 lóerő Láng-féle

compound kondenzációs dugattyus gőzgépből álló erőtelep szolgáltatta. A gőztermelést 3 db egyenként 150 négyzetméter fűtőfelületű BW kazán biztosította. A gyár vízellátása a tőle kb. 1200 m-re levő Lak-patak völgyében épített vizelzárógát. és onnan a gyárba vezető nyomócsővezeték létesítésével volt biztosítva, Ezenkívül épült még gyári iparvágány, laboratórium, gépjavító-műhely, kántin és többlakásos lakóházak a gyár dolgozói részére.

A gyártáshoz szükséges mészkövön kívül az agyagot a putnoki Serényi-birtokról vásárolt agyagból termelte a gyár, és azt vasuton szállították Bélapátfalvára.

A gyár napi 200 t cementet gyártott. Főleg a Tiszántultra szállították a cementet, de mondhatnánk, hogy a Dunántul kivételével az egész országba. Így gondoskodni kellett a gyár bővítéséről, amely 1912-ben meg is kezdődött, és 1913-ban fejeződött be. A gyár termelési kapacitását emelték 100 %-kal egy 50 m hosszú, 3 m átmérőjű, napi 180 t klinker teljesítőképességű forgókemencével, egy új nagy teljesítményű nyersmalomrendszerrel, a szénelőkészítést egy második szénszáritóval és egy újabb 3 roulette-rendszerű szénőrlőmalommal, a klinkerőrlést tovább

A Vöröshadsereg utja

3 db "Ergo" golyós csőmalommal. Bővült a kazántelen 2 db egzenként 100 négyzetméter fűtőfelületű lánccsöves kazánnal, az üzem vízellátása pedig egy, a gyár közelében levő másik forrás vizének a bekapcsolásával. Így a gyár teljesítőképessége napi 400 tonna lett. Az 1913 év végén a cementgyár beruházásainak összege 5,39 millió aranykoronát tett ki.

Az első világháború alatt a korona rohamosan elértéktelenedett, az ország cementfogyasztása a minimumra csökkent, különösen a veszített háború utáni években. A gvenge üzleti eredmény ellenére az 1920-as években is folytatódott a gyár fejlesztése, építettek egy harmadik szénzsáritóberendezést, mivel az egercsehi bányával létrejött fúzió után a felső-sziléziai szén helyett is egercsehi szenet használtak, de ennek nagvobb a nedvességtartalma és szükséges volt még egy szénzsáritó építése. /245//.

A mezőgazdaság helyzete Bélapátfalván a XIX. század második és a XX. század elején

A községi tulajdon felszámolása további lépésekkel haladt előre. Ehhez hozzájárult a tagositásnak a 30-40-es évektől meginduló felvamate. A tagositás azt jelenti, hogy a földesur és jobbágy birtokát egy vagy lehetőleg kevés darabban adták ki, s e esetlen a jobbágyok birtokaira is kiterjesztették azáltal, hogy az egyes jobbágycsaládok összes illetőségét is minél kevesebb parcellákban hasították ki. A majorsági birtok részekre tagoltasága, szétforgácsoltsága komoly akadály volt a piactermelő gazdálkodásnak: ezért sokan sürgették az összesítést, illetőleg tagositást. A tagositás kezdettől fogva jobbágy kisajátítását, földiétől való megfosztását jelentette. A jobbágy joggal félt attól, hogy ilven alkalommal a földesur a határ silánvabb részére szorítja, és ezért menviségben sem nyer méltányos kárpótlást. Az 1836:V.tc. szerint ugyanis tagositás alkalmával a holdakat a föld minőségéhez képest 1100, 1200 vagy 1300 négyezöszöllel kellett számítani. A földeket csak 3 osztályba sorolták, ez nem volt kielésítő a parasztságnek. Így éppen a legjobb földjeiket vesztették el a jobbágyok jelentéktelen vagy semmi menviségi kárpótlás ellenében. Mindezekből világos, hogy nemcsak a zsellér-
resedés, hanem a közvetlen erőszakkal végrehajtott kisajátítás

különböző módszereinek alapján is joggal nevezhetjük a XIX. század első felének évtizedeit a parasztság földtől való megfosztása csúcspontjának az 1848 előtti Magyarországon. A korszak végére a magyar jobbágyságnak kb. 60 %-a mincstelenné vált, vagyis a magyar jobbágyság 3/5-e teljesen kirekedt a föld birtokából. 246/.

A község határa 10897 k hold, ebből 195 hold belső telek, 2892 h szántó, 925 h rét, legelő, 90 h szőlő, 6645 h erdő, 150 h ut, mocsár stb. volt. A felszabadult urbériség 33 szabálvoztott telket tett ki, melyet 1 egész, 4 háromnegyedes, 27 fél és 63 egynegyedes, összesen 95 telkes jobbágyművelt. Házasszeller volt 100, házatlan 4. A határ 3. osztályu, K-i része homokos, nyirok, D-en fekete porhanyós, és kövecses, É-on homokos, köves.

Buzát, kétszerest, rozsot, zabot bőven, kevesebb árpat termesztenek. Ugyancsak kevés burgonyát és kukoricát termeltek. A vetett takarmány nem volt divatban, a baromtenyésztés jelentős, erős, csontos lovakat neveltek. A növényérés Egerhez viszonyítva 8-10 napot késik. A föld terméséből a lakosok a teher megszűnése előtt ötöd és tized dézsmával adóztak. Az 1270 főt kitevő lakosból 95 a telkes, földműves, 247/.

Tagosítás Apátfalván

Apátfalván is végbe ment a tagosítás 1858. ápr. 28-án a földbirtokos vagyis az egri papnevelde és a volt jobbágyság között. Az egyezséget a cs. és kir. és urbéri főtörvényszék 1858 nov. 27-én az 544. sz. alatt hagyta jóvá. 1859. aug. 28-án a cs. és kir. Borsodmegyei urbéri törvényszéki tanácsa Kiss Károly is jóváhagyta.

Ezután elkészült a telekkönyv 1860-ban, erről másolatot is készített Siskovits Károly mérnök 1871-ben Egerben. E szerint 1 telek után 7 hold erdőt számítottak így - mivel a községben 33 telek volt, így a község 231 h erdőt kapott.

A községi jegyző 2/4 telek után 3,5 holdat, 100 szeller 8-adot véve 1 telekre 87,5 holdat. Összes kiadott illetőség 2589,95 osztályzati hold. A volt jobbágyság szántóföldjéből 265,68 holdat, rétjéből pedig 31,49 holdat, összesen 297,17 holdat a legelőjükhöz csatoltak. A föld felosztása a következő volt:

Beltelkekben az egyezés 7. pontja alapján 33 urbéri telekre 30 h-t, 100 volt urbéri szeller 32 h-t, házatlan szellerek 3 h-t kaptak, faiskolának 1 h jutott.

Szántóföldből: 33 urbéri telekre 31 holdjával 1023 h, a telkes-

nek ~~nekx~~ 31 h, a kántornak 15 h, a jegyzőnek 7 h, a községnek 7 h, a harangozónak 2 h jutott.

Kaszálóból: 33 telekre 10 holdjával a lelkésznek 10 h, a kántornak 5 h, a jegyzőnek 2,5 h, a községnek 2,5 h, összesen: 330 h jutott.

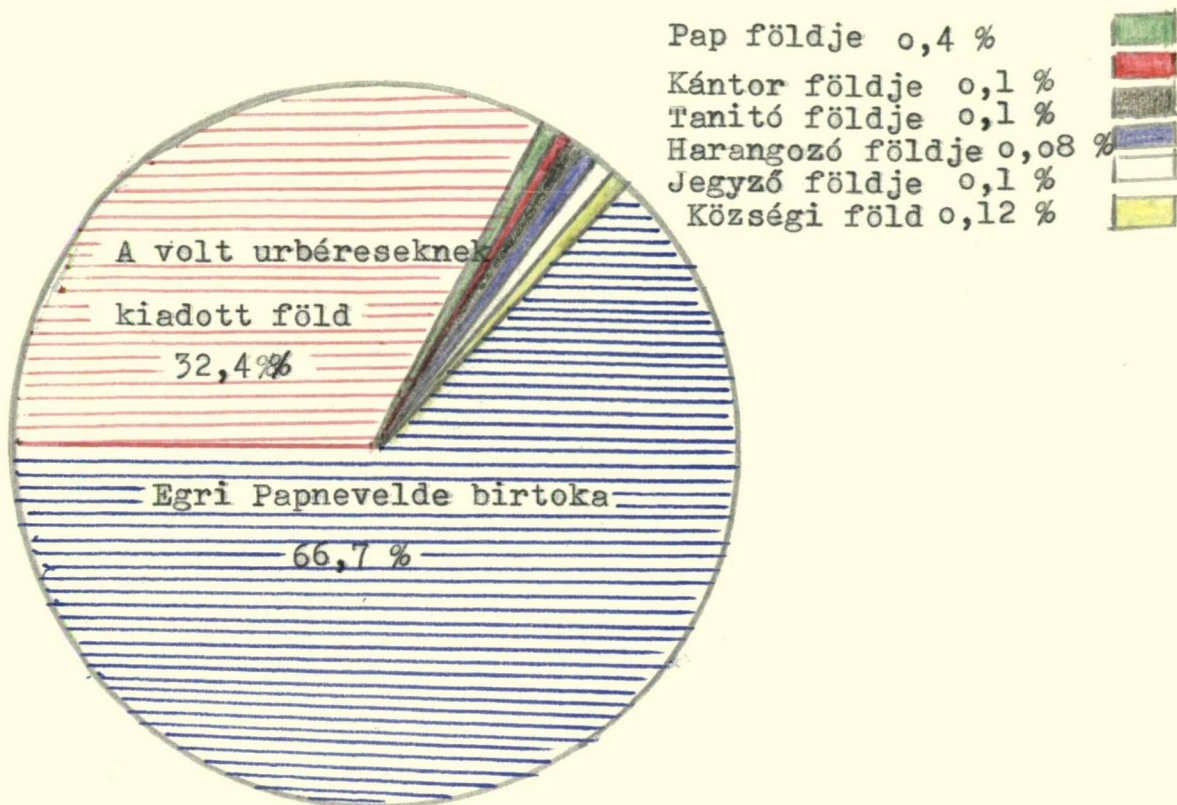
Legelőből: 1 telek után 16 h, összesen 528 h. Lelkésznek 16 h,

kántornak 8 h, jegyzőnek 8 h, 100 zsellérnek 200 h jutott.

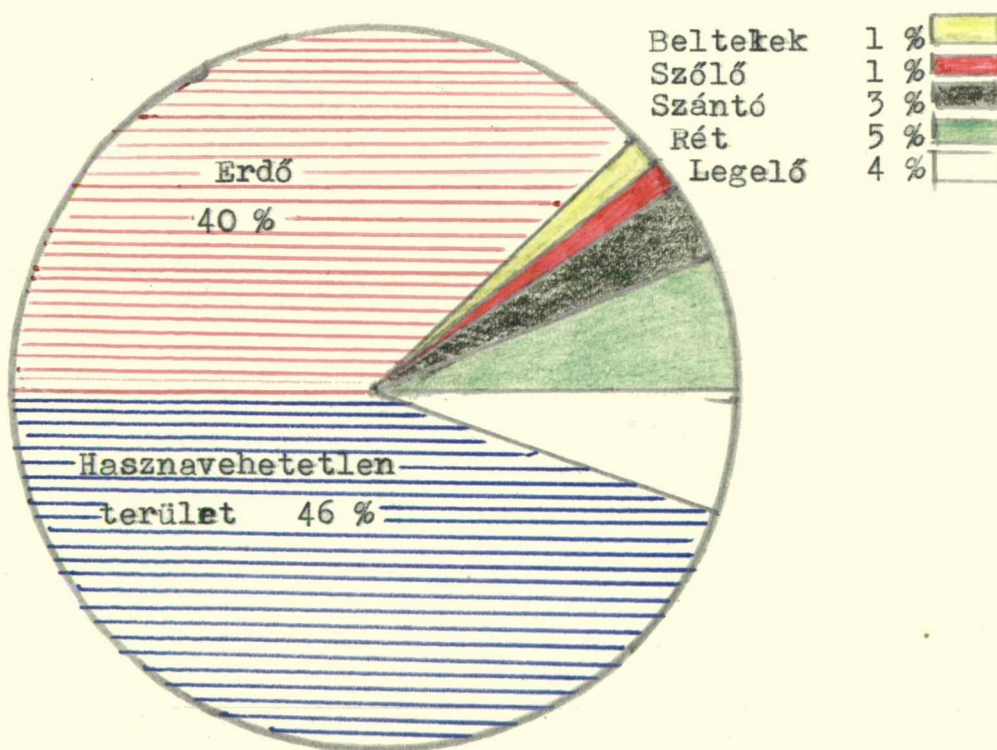
Azn apátfalvi birtokosok nevei és a telek mennyisége:

Holló toldás Mátyás 2/4, Kakuk pos István 1, Mikó hegedüs András 1, Erdélyi János 2, Bársony juhász Mátyás 1, Bársony Albertnél Bársony János és László 1, Bársony Mátyás és Ádámné 1, Bársony busa János 2, Mikó bózser József 1, Berecz felső István 1, Berecz felső János 2, Balogh András 1, Somodi Ignácné 1, Berecz tuskó Mátyás 1, Berecz öreg János 1, Berecz alvégi József 1, Berecz szunyog János és Ignác 1, Sass János Mátyás 2, Sass József Tamás 1, Mező kula Mátyás 1, Mező kula József 1, Vitéz László 1, Ferencz madarász Mátyás 1, Ferencz madarász József 1, Sass István 2, Somodi István 1, Somodi Pál 1, Berecz káró Károly 1, Mező László 1, Erdélyi bajzát András 1, Hegyi István 1, Berecz fertály István 1, Mező annak István 1, Berecz kocsis József és István 1, Zakkar Imre 1, Mikó kose István 1, Holló József 1/4, Mikó bózser Mátyás 1/4, Sass landán István utódai 1, Sass palya János 2, Támár József 1, Bársony kurázs András 1, Barta peke János 1, Csuhány hutás József 1, Csuhány öreg Pál 1, Berecz pátyó Mátyás 1, Sass balog József 1/4, Barta Borbála 1, Pelyhe Mátyás 1, Barta darázs András 1, Sass kurta József 1, Vass Pál 1, Barta szögbeli Ádám 1, Csuhány belső István 2, Dávid László 1, mikó nagy István utódai 3, Mikó idősb Pál 3, mikó ifjabb Pál 1, Holló Gergely 1, Kakuk István 1, Kakuk József 1, Barta zsiros Lukács és József és Ádám 2, Barta Ádám 1, Barta nátha István utódai 1, Barta nátha András 1, Sike József és Berecz Ferenc 1, Mező gulyás János 1, Mező gulyás András 1, Mikó barát István 2, Kormos pásti László 1, Dávid András 2, Mező pásti Ádám 1, Sass Károly 2,1, Dordák Mátyás 1, Mikó pásti János 1, Kormos Pásti János 2, Dávid István 1, Barta csanca János és István 1, Kormos Mátyás és László 1, Kormos maradéki István 1, Kormos sike Mátyás és László 3, Barta kóser Mátyás 1, Holló dulló István 1, Mikó peták Istvánné 1, Berecz felső József 1, Berecz felső András 1, Nagy Ignác és András 1, Barta Ádám kerülő 1, Barta Mátyásné kerülő 1, Csuhány faragó János 1, Ferencz oláh József 2, Mikó öreg János 1, Barta juhász András 2, Mikó bódi József és János 1/4, Barta k Ádám 1/4 Mikó b János 1/4,

A bélapátfalvi földbirtokok megoszlása tulajdonosaik szerint százalékosan a XIX. század végén

Bélapátfalva határának megoszlása művelési ágak szerint a XIX. század végén

Mikó becső Józsefné 1/4, Mikó boldizsár József 1/4, Bársony István és Barta bruncik Ferenc 1/4, Ferencz bagi József 1/4, Ferencz szűszék András 1/4, Ferencz István 1/4, Ferencz László 1/4, Mikó felső Mátyás 1/4, Mikó felső István 1/4.

Beltelkek száma: 100, 51 hold.

Kivételesek birtokai: Róm. k. lelkész 1 telek 45287 négyszögöl, kántor 1/4 telek, tanító 1/4 telek összesen 25083 nsz, harangozó 2881, jegyző 12886, község 13800 négyszögöl. A papnevelde birtoka 3237288 és 6745641 négyszögöl. Az apátfalvi határ összes területe: 9982929 négyszögöl. A telekkönyv szerint tehát Apátfalva összes területe: 9982929 négyszögöl /1871/. Ebből beltelkek: 68691, szántó: 180078, rét 374309, legelő 289196, erdő 2585732, hasznavehetetlen 3176869, szőlő 70766, a volt urbéreseknél kiadott birtok 3237288 nsz négyszögöl. /248/

A lakosság elszelléresedése, elszegényedése tovább tartott. Az inség elől több család kivándorolt főleg Kanadába azzal a céllal hogy ott "megszedi" magát és hazajön földet venni. Ez csak kevésnek sikerült, mint pl. Bársony k. Alajosnak, Ferencz nagypál Andrásnak stb. Sokan summásnak mentek főleg a Dunántúlra. A nyomor elhárítására 1903-ban Segélyalapot létesített a község a szegény mezőgazdasági munkások és napszámosok részére: 2007 kor. 98 fillért, valamint a közbiztonság folyó jövedelmét. /249/

Szigoru feltételek mellett bérelhettek a nincstelenek földet, ha egyáltalán akadt ilyen föld. 1896-ban pl a község tulajdonát képező 1/4 telket bérbeadják a következő feltételekkel: 80 Ft-t félévénként előre kellett fizetni, a bérlet fejében még a községi bikákat is aljazóval kellett ellátni, a bikák után 40 szekér trágyát köteles a bérlő a bérelt földre fuvarozni, a szokásos terményt termelhetette, de a szokásos mennyiségben ugarom is kellett a földet hagyni pihentetésül. A bérbeadásból származó költségeket a bérbevevőnek kellett fizetnie. /250/.

Még sokáig érvényben maradt a közmunka is, amelyet a szegény nép teljesített, a módosabb megválthatta pénzben. 1895-ben pl, a községben 264 írás és 433 kézi napszámot kellett teljesíteni. Az egy kézi napszám váltságdíját 40 kr-ban állapította meg a község előljárósága. /251/. Egyébként nem sokat változott a mezőgazdaság. A közigazgatás alakulása Belpátfalván a századforduló korában

A község mint mezőváros már 1871-ben megszűnt, de a régi községi pecsétet használták sokáig, 1906-ig. Ezen a felirattal: Apátfalva Mező Város Borsod Megye. A község élén a jegyző állott, ezenkívül a bíró, a hitesek és 27 képviselő. /252/

A bírók általában a Mikó családból kerültek ki, mint pl. Mikó Pál, Mikó János, Mikó Balázs stb. A múlt század végétől haláláig /1906/ Kakukk István volt a jegyző, a századfordulón hitesek voltak: Imecs Béla és Géczy József. /253/ A községházában még csak egyetlen helyiség volt hivatalos célokra ebben az időben, de a jegyző kérte, hogy ezt az egyetlen hivatalos szobát, ahol a jegyzői iroda, az anyakönyvi hivatal és tanácsterem is működött, szaporítsák, és mellesleg a jegyzői lakást is ujítsák fel. /254/

Borsod megye főispánja elrendelte, hogy Apátfalva alá rendeli Monosbél és Szentmártont, és így a jegyző megnövekedett feladatának ellensúlyozásaképpen a két község 300 Ft-t fizet a jegyzőnek. De ez ellen tiltakozott az apátfalvi képviselőtestület, azt mondván, hogy akkor a jegyzőnek kevesebb ideje lesz Apátfalva lakosságának az ügyeit intézni. /255/ A község elnevezése 1906-ig Apátfalva, 1906-tól pedig Bélapátfalva lett. /256/

1906-ban, Kakukk István jegyző halála után - egyideig a szilvási körjegyző Fazekas László lett a jegyző, és mint gyakornokot beosztották hozzá Dr Kubiss Géza jegyzőt, aki később egészen 1945-ig jegyzősködött Bélapátfalván. /257/ Egy 27 tagú képviselőtestület is állott a község élén. Ebből 23 név: Szabó Antal, Krusniczky Kálmán, Csuhány Balázs, Barta Ádám, Erdélyi János, Sas Gábor, Boros János, Schilhábel Béla, Mikó duró József, Sas Mátyás, Ferencz András, Pap Ferenc, Várallyai László, Herskovics Adolf, Balog István, Mikó János, Sike János, Mező János, Mező Lajos, Durzó János, Ferencz István, Kubiss Géza és Bagi János. /258/

Ha a községbe valaki ba akart települni, akkor a jegyző előtt igazolnia kellett erkölcsi és politikai kifogástalanságát, és az illetőnek letelepedési díjat is kellett fizetni. Pl. 1894-ben Nagy Zsigmond és Ferenc 20 Ft-ot, Gyenes Pál 5 Ft-ot, Szabó Antal 5 Ft-ot, Groszman Kóbi 2 Ft-ot tartozott fizetni a községi pénztárba. /259/ A község lakosságának alakulását jól mutatja a XIX. századi részstatisztika:

1805-ben 1161 fő, 1806-ban 1178 fő, 1807-ben 1134 fő, 1808-ban 1169 fő, 1809-ben 1191 fő, 1810-ben 1207 fő, 1811-ben 1220 fő, 1812-ben 1225 fő, 1813-ban 1214 fő lakott a községben /260/, még 1895-ben 1400 fő. /261/.
Magyis a múlt század elején évente átlagosan 7-8 fővel gyarapodott a lakosság, 90 év alatt mindössze 239 fővel.

A közbiztonság megerősítésére 1906-tól kezdve csendőrsősöt szerveztek Bélapátfalván. /262/

Az oktatásügy fejlődése a kiegyezés korában

Már 1844-ben építtetett az egri papnevelde iskolát. 1900-ban a község tulajdonában levő nagyvendéglőt kérte az egyház -minden ellenszolgáltatás nélkül - a községtől iskola és tanítói lakás céljaira. Ezt 1901-ben meg is kapta. /263/ A községi költségvetésben szerepelt 1897-ben 320 Ft tanítói fizetés és a nyugdíj alapra 65 Ft. Igaz, hogy az iskola egyházi, és a r.k. egyháznak lett volna kötelessége fenntartani az iskolát és fizetni a tanítót, de "nagylelkűen" mégis a község ezt magára vállalta, habár a képviselők egy része ezt határozottan ellenezte. /264/ Várallyai László a századforduló ideje alatt a község tanítója; kéri, hogy a község fizessen neki megváltási árat a természetbeni adományok /zsir, vaj stb./ helyett. De a tanító e szokatlan kérését a képviselők elutasították. /265/ 1903-ban az ismétlő iskolát átszervezték gazdasági ismétlő iskolává a 6. osztályt végzett tovább nem tanuló gyerekek számára. /266/

Az egészségügy helyzete Bélapátfalván a dualizmus korában

A község 1895-ben körorvosi állást hirdetett meg választás útján betöltésre. /267/ Ugyancsak 1895-ben Borsod megye főispánja kérte a községet, hogy egy állatorvosi állást is tartson fenn. De Apátfalva előljárósága ezt elutasította, mert nincs rá pénz; ugyanis a lakosok szegény urbéressek. De egyben kérték, hogy a Szentpéteren lévő állatorvosi székhelyet Dédesbe tegyék át, mivel ez jobban megközelíthető lett volna az apátfalviak részéről is. /268/

1896-ban, a millenárium évében, a következő összegből gazdálkodott a község: bevétel volt 12.242 frt 93 kr, kiadás 10.261 frt 72 kr. /269/

Vita a vásárok engedélyezéseinek kapcsolatban

1896-ban főszolgabírói rendelettel Apátfalva vásárait március 9-én, május 29-én, augusztus 14-én és november 30-án engedélyezték, de a heti vásárokat meg akarták szüntetni. Ek ellen az előljáróság tiltakozott, iddökul azt hozták fel, hogy a községnek 2 edénygyára is van, sőt a vasutra is kilátások vannak, és őseik jogait meg akarják őrizni. Persze azért nem volt ez erélyes tiltakozás, szembenállás a felsőbb szervekkel, mert a képviselőtestület a határozat végén úgy nyilatkozott, hogy " ha másképpen nem lehet, kötelességből tűrni fog." /270/

A vásárt a község északi részén, a mai Táncsics és Marx Károly utca helyén tartották kirakodóvásárral együtt állatvásár is volt. A vásártér kis alacsony kerítéssel volt körülkerítve. A községi előljáróság hozott egy határozatot, amelynek értelmében 1900-tól az árusók kötelesek helypénzt fizetni a község pénztárába. /271/

1904-ben a községi tűzoltótestület is megalakult./272/ Majd közeledett az első világháború és ezzel együtt járt a hadikölcsönjegyzés is. Bélapátfalva képviselőtestülete egyhangulag 3750 korona hadikölcsönt jegyzett 1914-ben./273/

VII.

BÉLAPÁTFALVA 1918-1919-BEN

Az első világháború előtti Magyarország megérett a forradalmi változásokra. Egyre jobban éleződtek a társadalom ellentmondásai. Hiába a nagy pompa és fény a millenium évében, a társadalmi ellentéteket nem tudják még csak el sem kendőzni. Hiába írja Kapácsy Dezső "költő" 1896-ban:

"Zseklér-népek! kik e honban

Együtt laktok mivelünk,

Segítsetek nagy munkánkban!

Ne törjeteK ellenünk!...

Titeket is sokszor védett

S eztán is ad menedéket

A magyarok hazája,
A második ezredévben
Testvéri hő ölelésben

Hozzunk áldást reája! / Kapácsy Dezső Az ezredévre/
A háboru, amely kiváltotta a kapitalizmus általános válságát, földcsuszamlást idézett elő az Osztrák-Magyar Monarchia düledező építménye alatt is. A hosszú háboru teljesen megsemmisítette a monarchia berozsdásodott gépezetét. Kimerültek az erőforrások. Nemcsak a katonák a frontokon, de a nép, a lakosság is sokat szenvedett a hátorszáiban. Azonban 1917 fordulat volt a háboru történetében, de az egész világtörténelemben is. Oroszországban a nép megtalálta a kivezető utat: a szocialista forradalmat. Az eddig kizsákmányolóik parancsára más nemzetiségű munkátestvéreikre fordított fegyvert saját kizsákmányolóik ellen fordították. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom-nak az egész világ munkásaira - így a magyar munkásokra is - óriási jelentőséggel volt. /274/

Bélapátfalváról a háboruba 400 férfit hívtak be, ez kb. az akkori összlakosság 25 %-a volt. A 400 katonának több mint 10 %-át, 45 embert hiába vártak haza; "hősi halált hal-tak", 18 életerős férfi pedig rokkantként került haza./275/
Ezenkívül a sok szenvedés, nélkülözés egyre inkább növelte az elégedetlenséget és a forradalmi hangulatot. Sztrájkok, parasztmegmozdulások voltak 1918-ban. 1918-ban megalakult a Magyar Nemzeti Tanács, majd 1918 okt. 31-én győzött a polgári demokratikus forradalom Magyarországon is. A forradalomhoz, amelyet a munkások és katonák vittek ki, azonnal csatlakozott a parasztság többsége is. Azonban a munkásság forradalmi lendülete forradalmi szervezet nélkül nem volt elég a hatalom megragadásához. A KMP megalakulása - 1918 nov. 24-én - fordulatot jelentett a forradalom menetében. Elérkezett 1919 március 21, amikor is a proletariátus győzött./276/
De csakhamar összefogott a nemzetközi és belső reakció, és megindította dühödt támadását a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Heves, illetve Borsod megye, és ezen belül Bélapátfalva is hadszíntérre változott.

Bélapátfalva a Tanácsköztársaság idején

1919 április végén a cseh burzsoá csapatok és a román királyi csapatok megindították támadásukat a Tanács-

köztársaság ellen, és csakhamar elérték a Tiszát. A csehek célja: Miskolc elfoglalása, Salgótarjánt elvágni Budapesttől. A csehszlovák csapatok május 1-re Bánréve felől visszanyomták a 60. dandár csapatait, és május 1-én délután elfoglalták Ózdot. A 60. dandár Ózd kiürítése után Bélapátfalván állította fel a parancsnokságot, és Bélapátfalva-Mikófalva-Egercsehi vonalán akarták a csehek előrenyomulását feltartóztatni. A 60. dandárparancsnokság jelentése szerint a Bélapátfalva-Mikófalva-Egercsehi térségében rendelkezésre álló erő 400 puskából, 12 géppuskából és 2 10 cm-es tarackból állt. A parancsnokság jelentéséből kitűnik, hogy a csapatok teljesen kimerültek és felbomlottak. Május 2-án a csehek elfoglalták Miskolcot, Salgótarjánt pedig körülzárással fenyegették. A Bélapátfalvánál levő demoralizált csapatok az új védelmi vonalban is képtelenek voltak az ellenséges támadás megállítására, a csehek Szarvaskőt is elfoglalták. De a vöröshadsereget újjászervezték. A hadsereg átszervezése még be sem fejeződött, máris harcba kellett állni. A 6. hadosztály salgótarjáni harcával párhuzamosan heves elhárító csaták folytak Eger térségében, amit az 5. hadosztály vívott. Az 5. hadosztály 19/2, 19/3 zászlóaljai május 10-én estére kiszorították az ellenséget Monosbél, Mikófalva és Bélapátfalva községekből. A visszavonuló ellenséget Szentmárton felé üldözték.

A győzelem elbizakodottá tette a 19/2 zászlóaljat, fáradtak is voltak, és az egység parancsnoka elkövette azt a hibát, hogy Bélapátfalvára éppen a 19/2 zászlóalj csapatait szállásolta be, így az ellenség közvetlen szomszédjába az az alegység került, amely a legtöbb embert vesztette el, és a legfáradtabbak is voltak. A csehek pedig támadtak. Mivel a vöröshadsereg támadása csak május 12-én indult meg, a csehek a salgótarjáni frontról csapatokat tudtak átdobni Bélapátfalvához, az 5. hadosztály visszaszorítására.

Az 5. hadosztály csapatait május 11-re virradó éjszaka teljesen váratlanul érte a csehek támadása. Az őrség jelentős része is aludt. A támadás a Bélapátfalván megszállt 19/2 zászlóaljnál következett be. Fokozta a fejveszettséget az a rémhír is, hogy az ellenség megkezdte a zászlóalj bekerítését. Szemtanu szerint a mély alváshoz az is hozzájárult, hogy a katonák bort találtak valahol.

Rendezetlen visszavonulás kezdődött, s csatlakozott a menekülőkhöz a Monosbélben megszállt 19/3 zászlóalj nagy része is. Így a csehek május 11-én estére Eger alá érkeztek. De a vörös hadsereg ellentámadása következtében május 13-án Eger és Felnémet között a csehek vereséget szenvedtek és Szarvaskő felé visszavonultak.

Az 5. hadosztály parancsnoksága azt a célt tűzte ki, hogy május 19-én indítsanak támadást az Eger-putnoki vasutvonal mentén, foglalja el Putnokot, így elvágva a Miskolcra visszavonuló csapatok útját ebben az irányban. Mielőtt azonban a felvidéki hadjárat megindult volna, a csehek váratlanul erős támadást indítottak a salgótarjáni védőszakasz és az 5. hadosztály balszárnya ellen. Május 18-án az ellenség Pétervására és Bélapátfalva között, mintegy 4 zászlóaljjal és tüzérséggel előrenyomult, és a déli órákban elfoglalta Pétervásárát. Az 5. hadosztály a tulerő elől délkeleti irányban tért ki, de május 20-án a Pétervásáráról kiszorított zászlóalj visszafoglalta Pétervásárát s ezáltal a Kisterenyét birtokukban tartó ellenséges csapatok két tűz közé kerültek. Ezzel egyidőben a hadsereg parancsnokság által megerősített 45/1, és 11/1 zászlóaljak is támadást indítottak a Kisterenyénél levő ellenséges erők ellen, és szétszorták illetve visszaszorították őket.

A miskolci támadás tervét a Vörös Hadsereg egységei május 20-án kezdték megvalósítani. Az előrenyomulást május 19-én este az 5. hadosztály kezdte meg. 7 zászlóalj és 2 üteg 1 páncélvonat támogatásával az Eger-putnoki vasutvonal mellett nyomult előre. Május 21-én véres harcok árán elfoglalták Szilvásváradot, május 22-én pedig Borsodnádásdot.

Sajnos azonban a Tanácsköztársaság kormánya hitt a Clemenceau-jegyzéknek, és csapatainkat visszavezényelte az elfoglalt területekről. Árulás, tulerő és még több ok miatt a Tanácsköztársaság elbukott. A visszavonuló csapatokból tömegesen maradtak vissza katonák a Bükk hegységben, akik inkább vállalták a bujdosást, mintsem kiadják kezükből a fegyvert. Pl. az egercsehi bányamunkásság összeszedte a bánya környékén található fegyvereket és sokáig ellenállt a román csapatoknak. /277/

A Tanácsköztársaság történetének, harcainak bélapátfalvi emlékei

Bélapátfalva főutcáján, a Lenin uton, egy 1919-es vöröskatonát ábrázoló szobor van bronzból, a vöröskatona éppen rohamra indul. A szobor talapzatán a dátum: 1919 május 20. Ez a dátum a község határában lezajlott csata dátuma. Főleg a diósgyőri vasgyár munkásaiból toborzott vöröskatonák ütköztek meg itt a cseh burzsoá csapatokkal. Több diósgyőri elvtárs halt itt hősi halált. A csata után a helyi lakosok összeszedték az elesett vöröskatonákat és a temető középső részén eltemették. Sokáig csak egyszerű jel mutatta sirjukat, majd az 50-es években a miskolci elvtársak kezdeményezésére, a cementgyári pártszervezet segítségével gránitkő siremlék őrzi emléküket. A diósgyőri elvtársak azóta is - 1945 óta - minden évben eljönnek Bélapátfalvára kegyeletüket leróni régi elvtársaik előtt.

A Tanácsköztársasághoz még más emlék is fűzi községünket. Az egri Kolacs kovszky Lajos volt nyomdász, aki az egri direktóriumnak egyik tagja volt, gyakran jött annak idején Bélapátfalvára. Egyébként is szerette a természetet, így gyakran felkereste a Bükk hegységet, de egyben a Tanácsköztársaság előtti időben illegális megbeszéléseket is tartottak, főleg a Hársas nevű erdőrészben. Ma a Hársasban a Bélapátfalvi Cement és Mészmű turistaháza /azelőtt Telekessy menedékház/ előtt egyszerű mészkőből készült kis emlékmű hárdati Kolacs kovszky Lajosnak és társainak az emlékét.

Ma az egykori vöröskatonák közül Bélapátfalván egyedül Molnár István él, aki színesen és élményszerűen tudja elmondani az akkori eseményeket.

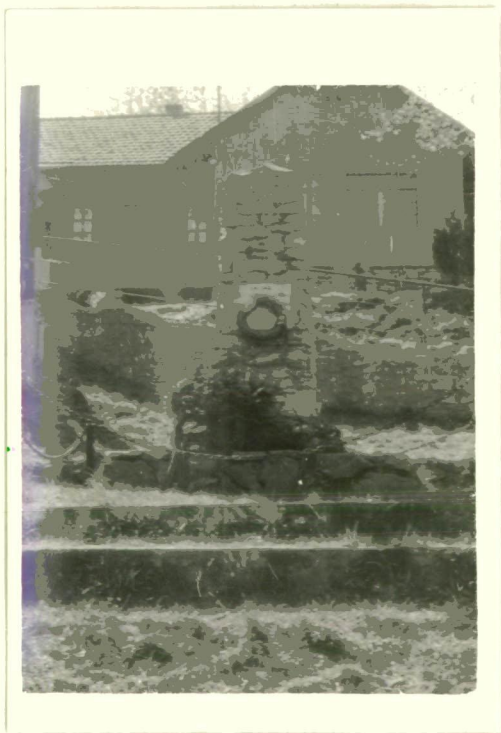
Az egykoru szemtanu, Molnár István elbeszélése a bélapátfalvi eseményekről a Tanácsköztársaság idejében

A proletárdiktatura kikiáltásakor nagy volt az öröm Bélapátfalván is a munkások körében. Többen pl. Bajzáth József, id. Kakukk Sándor és Molnár István és mások beálltak a Vörös Hadseregbe. A cementgyárból elkergették a régi vezetőket és munkástanácsot választották. Ennek vezetői lettek: Szircsák Ferenc, Mikó Kálmán és még mások. Megválasztották

Az 1919 május 20-án Bélapátfalva határában lezajlott csata emlé- A szobor egy rohamra induló
kére emelt szobor vörös katonát ábrázol

A Kolacskovszky-emlékmű, háttérben a cementgyár üdülője

a községi direktóriumot is. Ennek élére Kakukk Sándort, Csehény kata Jánost, Sass gazda Mátét és még másokat választottak meg. Köztük azonban nem nagyon volt meg az összhang nem a politikai széthúzás miatt, hanem elsősorban azért, mert kevés volt a politikai képzettségük. A direktóriumban elsősorban a parasztság képviselői ültek. Anyagilag a háború után a gyári munkások álltak rosszabbul, ugyanis termelt is nem is a gyár, néha sikerült csak kijárni, hogy a gyári dolgozók részére lisztet, fehérszalonnát, sőt, cigarettát /néha szivart/ utaljanak ki.

Amíg Egerben az iskolák államosítása ~~után~~ már befejeződött, addig Bélapátfalván a direktórium tagjai ezt elvetették vallásosságuk miatt. A község határában kisebb mértékű földosztás volt, ún. proletárföldet osztottak, meg ma is ezt a földterületet "proletár"-nak nevezik. Az emberek, akik ujságot olvastak, többnyire a Kis Ujság-ot és a Friss Ujság-ot /ezeket a nép annak idején revolver ujságoknak nevezte/és a katolikus Új ember-t olvasták. A Népszava olvasásáért a Tanácsköztársaság előtt a gyárból való elbocsátás járt. Az erdőgazdaság főtanácsosa, egy Szabó nevű, még az őszirózsá forradalom idején is elbocsátott két munkást lázítás címén, mert bérjavítást kértek.

Május 1-nek a megünneplése Bélapátfalván 1919-ben

Április 30-án a direktórium dobszóval értesítette a lakosságot, hogy május 1-én egy egri küldött tart beszédet a kántor-féle iskolában. A helybeli vörös katonák, többek között Molnár István is - Egerből tértek haza a frontról, mert Egerben ellenforradalmi lázadás volt. Az iskola megtelt ünneplő közönséggel, főleg munkásokkal, parasztokkal. Kb. 40-50 fő lehetett a hallgatóság. A Keresztény Páros Kör tagjai szabotálták a részvételt. A gyűlésen felszólalt Molnár István is. Az egri küldött baloldali szoc. dem. volt, asztalos legény, névszerint Okos Miklós, későbbi egri ujságíró. Beszélt arról, hogy 1890-től egy baloldali kongresszus május 1-t munkásünneppé nyilvánította. Beszélt a cseh intervencióról, a súlyos helyzetről és áldozatokról. Egy felszólaló

megkérdezte az egri zavargások okát. A válasz az volt, hogy a félrevezetett diákság tüntetett. Azt is megemlítette azonban az előadó, hogy Monosbélben most vagonirozták be az egri zászlóaljat /Molnár Istvánékat/, hogy rendet teremtsenek Egerben is.

Egerben valóban rendet is teremtettek. Este 8 órakor már csendes volt a város, kb. 120 diákot tartóztattak le. A katonák és nem a rendőrök tartóztatták le őket, de kihallgatás után - 5-6 fő kivételével - a többit elbocsátották. A zavargást egyébként a zászlóalj parancsnok - akiről később kiderült, hogy áruló - és helyettese Szita Mihály ezredes és Barta főhadnagy robbantotta ki, de nekik sikerült Egerbakta felé a csehekhez menekülni.

Molnár István volt vöröskatona elbeszélése arról, hogy hogyan vett részt a harcokban 1919-ben

1915-ben vomult be katonának Kuttenbergbe, Csehszországba. Háromszor sebesült meg, 1915 december 24-én, 1916 július 3-án és 1917 július 8-án, nyolc helyen szenvedett el szurt és lőtt sebeket. Stanislónál orosz fogságba esett. Molnár István Egerben, mint árva gyerek nőtt fel, és egy erőszakkal férjhez adott apáca tanította neki a marxizmust. Ugyanis az illető azért lett apáca, mert nem mehetett hozzá egy kovácslegényhez. Budapesten ipari tanuló volt, Egerben 4 reáliskolát végzett. 1912-ben Szakasits Arpáddal együtt ült a Markóban, mert résztvett az 1912 május 23-i tüntetésben. A mestere közbenjárására szabadult ki a börtönből. Visszatérve az orosz fogsághoz, mivel megsebesült Oroszországban egy kórházba került, és egy cseh orvos tőből le akarta vágni a lábát, azzal az indoklással, hogy gyógyithatatlan. De egy öreg orosz orvos megmentette a lábát, meggyógyította. A felgyógyulás után egy lágerba kellett volna mennie Kiev mellé, de az öreg orosz orvos pénzt és élelmet adott neki, hogy szökjön át a Vörös Hadseregbe. Ugy is tett. Először Kaminec Podolszki-ba jelentkezett egy teljesen munkásokból álló orosz vöröshadseregbe, amely cukorgyári munkásokból állott. Másodszor pedig egy Krivojrogban állomásozott seregbe állott. Mindkét sereget szétverték 8 hónap alatt. Akkor az ottani magyarok felszereltek, hogy Lengyelországon keresztül hazajönnék, de Pilsudszki marsall ezt nem engedte meg.

Kievben látta Kun Bélát és résztvett egy 4 hetes forradalmi iskolán, majd Minszken és Pinszken keresztül Csehszországba jöttek. Itt 4 hétig voltak megfigyelő táborban, de tulajdonképpen le voltak csukva, az élelmezésükről sem gondoskodtak.

1919 március 17-én ért haza déli 12 órakor, és már délután 4 órakor Dr Sándor Imre egri orvos és Fischer nevű egri ügyvéd kereste fel, hogy a párt kérésére álljon be önként a hadkiegészítőbe katonának. Már 19-én reggel jelentkezett Otta őrnagynál, ahol felszerelték. Március 20-án egy katonai bizottság kihallgatta és 21-én éjjel beválasztották a katonatanácsba. Március 22-én a politikai biztos helyettese lett Molnár elvtárs, a főnöke Cvaneiger Lajos volt. Március 23-án Salgótarjánba mentek, mert ott még mindig a Peyer-féle szoc. dem. rezsim uralkodott a munkásokon. Salgótarjánból Ózdra mentek, és megszállták a putnoki hegyeket, mert a csehek már át akarták lépni a határt, de 3-4 napos csata után megugrasztották őket, és csak Rudabányán találták meg a cseheket, amint éppen egy vonatot fosztogattak. Ekkor kapták a parancsot, hogy Egerbe kell vonulni és rendet teremteni, mert Egerben ellenforradalom van. Ez már május hónapban volt. Egy pár nap múlva már Egerbaktáról és Nádasdról is kivertek a cseheket. Egy pár halottjuk és sebesültjük is volt már ekkor. Különösen súlyos harcokat vívtak Jánosfalvánál, Rimaszombat alatt. De előbb még el kellett foglalniuk Nyustyalikot, ahol egy gyermekotthonba fészkeltek be magukat a csehek, de az apácák elárulták őket, és közülük 42-t sikerült foglyul ejteni.

Ezután a vörösök elfoglalták Rimaszombatot, Tót és Magyarpokorájt. Nagyon nehéz ütközetet vívtak még Fűrész községnél a cseh halálfejes légionáriusokkal. Fűrész 2 nap és 2 éjjel védtek a csehek, mikor ezt sikerült elfoglalni, akkor Tiszolcot is feladta az ellenség.

Működtek azonban az árulók is, és nehéz helyzetükben vették észre Molnár elvtársék, hogy sok töltény hamuval vagy fűrészporral volt megtöltve. Később Bekölce felé jöttek vissza, egy kisebb cseh különítményt szétvertek, 2 kocsit zsákmányoltak, egyik tele volt lőszerrel, a másik pedig kenyérrel és pokróccal. Ott hallották, hogy Bélapátfalván harcolnak a csehek a diósgyőri elvtársakkal. A szentmártoni templomnál, a szőlőkön keresztül a hátukba kerültek. A győriek már éppen menekülőre fogták a dolgot, amikor megérkeztek a

csehi vörös bányászok, akik a cseheket viasszaszorították a Bélkő alá; de a csehek újból támadtak. Már-már a csehek is menekülni akartak, amikor Molnár elvtársék megtalálták az összekötetést, és rögtön támadtak. Először a csehek ezt el sem akarták hinni, csak amikor felülről, a szőlőhegy felől állva kezdték lőni az ellenséget géppuskával vegyesen. A csehek v isszavonultak, a vörösök pedig folytatták az előnyomulást Eger felé. Csak Szarvaskőnél találkoztak újból a csehekkel; egy kisebb csoport elébük került a vasut környékén, a csehek jól helyezkedtek el, és így a magyarok vesztesége 2 sebesült és 1 halott lett. A sebesülteket Kiss Józsefet és Gulyást Egerbe küldték.

Ezután a cseheket kikerülve jöttek Eger felé baj nélkül, de a felnémeti fűrésztelepen a főcsapat utolérte őket. Közben rájuk sötétedett. A csehek lövöldöztek, de a vörösök csak szórványosan válaszoltak a lövöldözésre. Majd reggel a csehek géppuskázták a magyarokat, igaz, hogy csak egyes lövésekkel próbálkoztak. A csehek a magyarokat egészen a Palónyi malomig követték, ahol a környéken a mai gyümölcsös helyén Góber szőlője volt, ott akarták bekeríteni a magyarokat. De a magyarok megelőzték őket, sőt 4 cseh katonát el is fogtak.

Egerben újból ellenforradalmi lázadás volt, ezt is sikerült újból lecsendesíteni. A harcok végén az 540 emberből végül is csak 210 ember maradt ebben az egységben. Két nap mulva kiegészítették állományukat, lőszert, élelmet vételeztek, és Sirok felé meneteltek. Ott már javában tombolt az ütközet egyrészt a budapestiek egy ezrede és a Lánggépgyár vörös munkás csapata, másrészt a cseh burzsoá csapatok között. Rögtön jelentkeztek Molnár elvtársék Sárai Szabó dandár parancsnoknál 400 emberrel. Megörült a friss erőnek a parancsnok - igaz nem Molnár Istvánék csapatát várta, hanem a hatvani vasutas csapatot - estére megfordították az ütközet sorát, és a csehek Recsken, Bükkszéken át Aranyos felé menekültek. Itt is néhány halottat és sebesültet veszített a csapat. Majd 3 nap mulva parancsot kaptak, hogy újból Egerbe kell bevonulni, és irány: a román front! Egerben bevagonirozták őket, és a Tisza mellé vitték a csapatot. Poroszló és Tiszafüred között helyezkedtek el 4 géppuskával. A hátuk mögött budapesti tüzekek voltak. A budapestiek nagyon ügyesen lőtték a román

állásokat, akiket viszont a franciák és az olaszok támogattak. Az utolsó 3 napon volt a döntő ütközet, a vörösök hősiiesen küzdöttek, még a tiszai átkelés is sikerült, de végül is győzött a tulerő és a több hadianyag. Bekövetkezett a bukás./278/

A királyi román hadsereg július 29-én két hidfőt létesített Tokajtól nyugatra, és július 30-án Szolnoktól északra Tiszabő és Tiszasülly térségében 2 román hadosztály ~~átért~~ átkelt a Tiszán, majd követte a többi hadosztály. Szovjetország is élet-halál harcát vívta, nem tudott fegyveres segítséget adni. A Tanácsköztársaság vezetésében is volt ellentét /Julier árulása/, és a Tanácsköztársaság 1919 július 31-én már csak néhány napig állhatott volna fenn. Végül is aug. 1-én a Forradalmi Kormányzótanács lemondott, a Tanácsköztársaság 133 napi fennállása után elbukott./279/

VIII.

BÉLAPÁTFALVA TÖRTÉNETE 1919-1945 KÖZÖTT

A Tanácsköztársaság bukása után megkezdődött a burzsoázia bosszuállása. Összeszedték a volt vörös katónákat, baloldali gondolkodásúakat, és börtönbe zárták őket. Így többek között Kakukk Sándort is az egri gyűjtőbe vitték. /280/ A község lakói, illetve az innen bevonult férfiak nem lelkesedtek az értelmetlen, imperialista célokért folyó háborúért, ami kiderül abból is, hogy a Községi Képviselő Testület 1921-ben megállapította, hogy vitézi telekre jogosult nincs a községben./281/ A Képviselő Testület foglalkozott egy különös pénzügygel is. A román trónörökös leiratában keresteti a vörösök által hátrahagyott 21.000.000 fehér pénzt, - de csodák csodája - a pénznek nyoma veszett. Ugyanakkor a "királyi", illetve "trónörökösi" gesztussal 100.040 koronát adott a községnek, hogy kártalanítsák a megszállók /azaz a románok/ által kárvallottakat, és a megszállás egyéb költségeit is ebből fizessák ki. Így akartak a nép barátjai fényében tetszelegni, mint akik megszüntették az ő szemükben a "gyűlölt vörös uralmat." /282/

A bélapátfalvi cementgyár története a Horthy-rendszerben

Az 1920-29-es években a következőképpen fejlődött a gyár: A két egyenként 90 t klinker kapacitású kis forgókemencéhez két hulladék hő-értékesítő füstgázkazán került beépítésre egyenként 500 négyzetméter fűtőfelülettel és tulhevitőkkel, melyekben a kemencékből mintegy 600 fok C-ra tulhevitett gőzt termel, az ilyen módon lehetővé vált ingyen gőztermeléssel sikerült a forgókemencék előnytelen szénfelhasználását ellensúlyozni. 1924-ben épült az első 4500 t befogadóképességű cementtároló vassiló. 1925-ben a MIAG-tól vett a gyár egy napi 220 t teljesítményű, kapcsolt rendszerű háromkamrás cementmalmot, majd ugyanettől a vállalatától szerzett be 1927-ben egy Titán rendszerű, óránként 45 t teljesítményű kötőró berendezést, amely 1928-ban került az üzembe.

Mivel a szállítási költség magas volt, ezért a gyár beszüntette a Putnokról való agyagszállítást, és Egercsehiből riolittufát szállítottak helyette Bélapátfalvára. 1924-ben pedig helyben is találtak agyagot a kőbánya és a gyár között, és ezt drótkötélpályán szállították a gyárba.

1925-ben jött létre a magyar cementkartell. Ebben az időben az országos cementfogyasztás évi 220.000 t-val a mélypontra süllyedt. A kartellben megegyeztek abban, hogy melyik gyár csak milyen földrajzi körzetbe szállíthat cementet. A bélapátfalvi cementgyár a kartell első 3 évében az ország összkontingensének 12,7 %-át, majd 1928-29-ben 16,6 %-át, 1930-ban pedig 23 %-át szállította.

A cementgyár 50 %-os bővítését a belga érdekeltségű Budapestvidéki Kőszénbánya RT. határozta el 6,6 millió P költségelőirányzattal. Az érvényben levő szindikátusi szerződés értelmében az Angol-Magyar Banknak kellett volna a tőkefedezet felével hozzájárulnia, de ez erre nem volt hajlandó, így az Angol-Magyar Bank a 2 millió P névértékű részvényt felajánlotta a belga érdekeltségnek, amely ezt meg is vásárolta. Így került tehát a gyár teljesen a belga érdekeltségű Budapestvidéki Kőszénbánya RT. tulajdonába.

Most már semmi sem akadályozta a nagyarányú fejlesztést. A gyárbővítést egy újabb 50 m hosszú, 3 m átmérőjű, napi 180 t klinker-kapacitású forgókemencéből /IV. sz. kemence/, 2 három-

kamrás kombinátor elnevezésű nyersmalomból, 3 db nagyobb teljesítményű Roulette szénmalomból, a második 12 m hosszú, 2 m átmérőjű kapcsolt rendszerű háromkamrás cementmalomból, két egyenként 4500 t befogadóképességű cementtároló vassilóból, és 5 db egyenként 450 köbméter vaslemezről készült iszapartályból állt. A szén szállítóberendezést szén szárítódobbal egészítették ki. Új sodronykötélpályát is építettek a másik pályától kb. 300 m távolságra a gyár és a kőbánya között. Új gépjavítóműhelyt is létesítettek, valamint az un. Mária-forrás vizét is bekapcsolták a gyár vizellátásába. 1928-29-ben az üzem elektrifikálása érdekében új erőtelep épült a gyárban; egy Láng-gyártmányú 3000 LE gőzturbinával. Így a gyár termelése már napi 600 t cement lett.

Eleinte a gyárak jutazsákokban szállították a cementet, de a háború következtében hiány mutatkozott jutazsákokban, így áttértek a 20-as évek elejétől a papirzsákokra. A bélápátfalvi gyár eleinte Ausztriából importált nátroncellulóze papirzsákokat, de 1924-ben saját zsákgyártó üzemet rendezett be, ahol eleinte kézi hajtású tekercselőgépekkel készültek a háromszoros zsáktömlők, a zsák fenék készítése és leragasztása kézierővel történt. 1928-ban azonban a gyár nagyteljesítményű elektromos meghajtású tömlőgépet szerzett be, és ugyanakkor az amerikai Bates-konszernnel kötött licencszerződés alapján Bates-féle szabadalom szerint szelepes, fenéknélküli, varrott papirzsákok készítésére tért át. Beszerezte az ehhez szükséges automatagépeket, valamint a cementcsomagoláshoz egy Bates-rendszerű kétcsöves töltőautomatát, melynek teljesítménye 800 db zsák töltése óránként. 1938-ban a gyár egy második Haver & Boecker-féle háromcsöves zsákoló automatát szerzett be, és ugyanakkor fenekes, ragasztott szelepes papirzsákot készítettek. A bélápátfalvi cementgyár ekkor az egyedüli volt az országban, amely ezt a fejlett módszert alkalmazta.

A magyarországi cementgyárak sorában a teljesítőképesség vizsgálata során a bélápátfalvi gyár a 2. helyre került. A cementfogyasztás 1928-ban elérte az évi 400.000 t-át, ez volt a csúcspont, de ettől kezdve - a világgazdasági válság miatt - zuhanni kezdett a fogyasztás, és 1933-ban elérte a mélypontot, a 185.000 t-át. 1933 után fokozatosan emelkedett ~~xxx~~ a fogyasztás, de még 1939-ben is csak 391.000 t, így

a magyar cementgyárak kapacitását csak 50 %-ban használták ki. A II. világháboru éveit alatt kezdett emelkedni megint a cementfogyasztás, 1942-ben 590.000 t, 1943-ban 600.000 t, ebből a béalápátfalvi gyár szállítása 120.000 t volt.

A kedvezőtlen körülmények ellenére is a vállalat folytatta a beruházásokat. 1935-től befejeződött az új erőtelep építése egy második 3000 LE gőzturbina beszerelésével, valamint egy generátor beépítésével, miáltal a régi gőzgépek feleslegessé váltak. 1940-ben a második Titán törőművet, a negyedik 4500 t befogadóképességű cementtároló vassilót és a hatodik iszapsilót szerelték gőssel. 1942-ben a vállalat a MIAG-nál a szénfeldolgozás végleges megoldására két légáramcsőmalomrendszert rendelt meg, de a háboru miatt ezt csak részben tudták leszállítani.

Mivel a vásárlók a fehércementet is igényelték, így a gyár igyekezett ezt az igényt is kielégíteni. Mégpedig ha nem is teljesen fehércementet, de mégis világosabb színű cementet gyártott úgy, hogy a cementőrlőmalomban mészkőnek a normálklinkerhez való hozzáörklésével egyenletesen világosszínű és megfelelő szilárdságu kevert cementet állított elő, és ezzel 1923-30-ig látta el a cementáru készítő üzemeket. 1928-ban a cementgyár megszerezte a MIAG szabadalmát a fehér portlandcement gyártására, és hosszabb kísérletezés után 1930-ban "Üstökös fehér" védjegy alatt piacra hozta a tiszta fehérszínű, nagyszilárdságu portlandcementjét. Ez a cementfajta uttörő volt, és szívesen vásárolták nemcsak Magyarországon, de Ausztriában, Jugoszláviában, Bulgáriában is, de exportált Görögországba, Közel-Keletre, sőt Uruguayba és Columbiába is. Fehércementből átlag évi 2000 t-át termelt a gyár, és tervbe vették egy új, csak fehér cementet gyártó üzemtész kiépítését is, de a közbejött háboru miatt ez abbamaradt, a felszabadulás után pedig a nagyszabású építőmunka elsősorban a cementmennyiség növelését tette szükségessé, és az eddig fehércementet gyártó I. sz. kis forgókemencét is a normálklinker-égetéshez kellett visszaállítani.

1940-ben a németek tárgyalásokat folytattak a belga érdekeltség megbízottjaival a gyár megvétele végett. Megbizták az osztrák perlmoosi cementgyári konszern szakértőit az üzem, valamint könyvszakértőit a vállalat könyveinek a megvizsgálásával. A belgák kikötötték, hogy a vételárat belga

frankban kapják meg. A német gazdasági minisztérium Clodius nevű megbízottja Budapesten a Magyar Nemzeti Bank bevonásával jegyzőkönyvet írt alá, amely szerint a német gazdasági minisztérium hozzájárult ahhoz, hogy a vételár belga frankban kerüljön kifizetésre. Minthogy a németek hosszabb idő óta a vásárlásra nem tértek vissza, az akkori magyar kormány sugalmazására a Pest Magyar Kereskedelmi Bank és a Magyar Általános Hitelbank szerződést kötött a belga érdekeltséggel, amelynek értelmében megvásárolt a vállalat részvényeit 16 millió P áron, és ezt az összeget a Magyar Nemzeti Banknál befizette átutalás céljából. A német gazdasági minisztérium azonban a lebonyolítást szabotálta, míg végül 1942-ben a Magyar Nemzeti Bank kiküldöttjének erélyes fellépésére az átutalás a magyar-német és a német-belga-luxemburgi kliringen keresztül a Belga Nemzeti Bankhoz megtörtént. A Magyar Általános Hitelbank mögött 50 %-kal egyedül a Magyar Általános Kőszénbánya, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank mögött pedig 50 %-kal a Salgótarjáni Kőszénbánya és társai, a magyar gyufatröszt, a Labor RT. és mások álltak, mint vevők. /283/

Kisipar Bélapátfalván

Az 1939-i összeírás szerint Bélapátfalván 32 önálló iparos működött. Ezek a következőképpen oszlanak meg: 3 kovács, 3 kőműves, 8 cipész, 1 kerékgyártó, 2 hentes, 1 sütő, 1 kéményseprő, 1 szikvizgyártó, 2 szabó, 2 borbély, 1 cserép-kályhás és 14 lakatos a cementgyárban. /284/

A mezőgazdaság helyzete a Horthy-rendszerben

Bélapátfalva község határa 1929-ben a következőképpen oszlott meg: 6216 kat. hold volt az összes terület. Ebből 966 kat. hold szántó, 72 k. h kert, 75 k. h rét, 9,5 k. h szőlő, 906 k. h legelő, 3895 k h erdő, 292 k h műveletlen terület. Ebből a községé: 30,5 k hold. 100 holdon aluli kisbirtokosoké: 1045 h. Az egri papneveldeé: 4110,5 h, a Bélapátfalvi Volt Urbéres Gazdaközönségé: 1030 h./285/ A kis,- és középbirtokosok 2,5-3 holddal rendelkeztek általában, és a földjük legtöbb esetben szétdarabolva sok helyen feküdt. Előfordult, hogy egy gazdának 14-18 helyen is. Híres volt az apátfalvi címeres ökör és a sertésstenyésztés, többnyire a mangalicafajtát tenyésztették. 1928-ban 260 db szimentáli

szarvasmarha, 206 db ökör, 65 db ló, 514 db juh, 677 db mangalicasertés, 56 db kecske volt a községben az állatállomány abaromfiakat nem számítva. A gazdáké közösen 713 h legelő és 289 h erdő volt.

1934-ben a község határa már a következő képet mutatta: A határ területe: termőterület 5924 h, terméketlen 118 h. Legelő: 906 h, szántó 964 h, kert 73 h, rét 75 h, szőlő 10 h, erdő 3896 h.

Az állatállomány alakulása:

	1934	1935	1936	1937	1939
Szarvasmarha	272	404	374	360	533
Ló	100	105	101	108	115
Sertés	608	594	440	586	910
Juh	373	225	211	189	278

/286/

Ahogy láthatjuk nagyobb mértékben az állatállomány 1939-ben emelkedett. 1939-ben 250 bélapátfalvi földművesnek csak 2-12 h tulajdona volt, amíg 20-50 hold közötti kisbirtokos csak 6 fő volt. A többi föld - 4110 hold - az egri érseki papnevelő intézet tulajdona volt. A gazdáknak alig volt saját erdejük, viszont a papnevelőnek jelentős volt az erdőbirtoka is. /287/ A község gazdaságilag szegény, hegyes, erdős terület, a termőföld, ahogy itt nevezték az "élőföld" kevés volt, és "nehéz" volt a talaj. A földművesek igen garasosan éltek, és igényeik is szegényesek voltak. Sokan jártak fuvarba, főleg meszet, fát fuvaroztak, fát termeltek ki, meszet égettek és árultak. El is nevezték őket a környező falvak népei az apátfalviakat "meszesek"-nek. A háziipar közül ebben az időben is divott a fonás-szövés. /288/

A kereskedelem helyzete a múlt rendszerben

A kereskedelem virágzó volt, mert a község vasút és országút mellett fekszik. 4 országos vásár és állandó heti piaca volt. 1921-ben alapította meg Mikó Antal cipész a szatócsüzletét, de ezenkívül még 9 üzlet /fűszer, vegyes, mészáros/ látta el a lakosságot árucikkekkel 1939-ben. A Hangya szövetkezetnek 205 db 5 P-ös üzletrésze volt. Ennek igazgatói tisztjét 1939-ben Szabó Alajos kántortanító látta el. 3 kisvendéglő és 2 szálló /fogadó/ működött még ebben az időben a községben. /289/

Rész-statisztika a község lakosságának alakulásáról

A község lakossága 1920-ban 1892 fő volt. Ebből 99,5 %-a magyar. Vallás szerinti megoszlása: 95,5 %-a r.k., 2,5 %-a izr. 1,5 %-a ref. és 0,5 %-a egyéb. /290/

1928-ban 1877 fő, 1929-ben 2000 fő, 1933-ban 1931 fő, 1934-ben 2039 fő, 1936-ban , 1937-ben és 1938-ban nem változott a lakosok száma. /291/ 1939-ben 2210 fő, ebből férfi 1143, nő 1067 fő. A lakosság 412 házban lakott./292/

A közigazgatás alakulása a Horthy-rendszerben

Bélapátfalvához tartozott közigazgatásilag Borsod-szentmárton / a mai Bükkszentmárton, egyébként újból ide tartozik/ és Monosbél /ma már szintén Bélapátfalvához tartozik/. A járás székhelye: Sajószentpéter. A községi közigazgatás élén a következők állottak: 1 vezető jegyző, 1 adóügyi jegyző, 1 segédjegyző, 1 községi bíró, 1 törvénybíró, 1 községi pénztárnok, 1 közgyám, 6 községi előljáró /hitesek/ és 1 jegyzőgyakornok, ezenkívül a képviselőtestület. A felszabadulásig Dr Kubiss Géza volt a vezető-jegyző.

1929-ben a következők voltak a képviselői tagok: Mikó Balázs bíró, Szabó Antal, Bagi János, Herskovits Adolf, Krusniczky Kálmán, Szabó Alajos, Papp Sándor, Kósa Zoltán, Kis Benedek Vilmos, Durzó Géza, Mező János, Pap József, Dávid András, Balogh Gusztáv, Borbás János, Frits Jaroszláv, Sas Balázs, Göbölly György, Sas Máté, Mikó Károly, Mikó Iszko József, Barta nátha Sándor, Berecz pumita János, Mikó János, Cserniczky Béla és Dr Kubiss Géza.

Az országgyűlési képviselő Dr Desseöffy Aurél "őméltósága", államtitkár volt, akit 1929-ben Bélapátfalva "diszpolgár"-ává választottak meg nagy ceremónia között. /293/

A felszabadulás előtti utolsó gyűlésük 1944. márc. 11-én volt. /294/

Bélapátfalva körzeti forgalmi adóhivatali székhely is egyben. 16 község tartozott ide ebben a vonatkozásban. Csendőrs is volt a községben, az őrs 1929-ben 1 parancsnokból és 5 csendőrből állott. A székhelyük a mostani pékség épületében volt. Ebben az időben a parancsnokuk Sera Sándor csendőrtiszthelyettes. A munkásmegmozdulások ellensúlyozására erősítették az uralkodóosztály védelmét.

Bagi János malomtulajdonos volt a törvénybíró és a gazda-
egyesület elnöke is. A falu élén állottak még Dr Kubiss
Géza vezetőjegyző, Cserniczky Béla adóügyi jegyző, Krusniczky
Kálmán r.k. esperes. A falu életének irányításába beleszóltak
még többek között a következők: Márkus Miksa kéményseprő
mester, a tűzoltóegyesület korelnöke, Martoncsik Béla szám-
vevőségi tanácsos, tűzoltóparancsnok, később Szabó Alajos
lett a tűzoltóparancsnok évi 150 P-ért, Veres József pedig
az alparancsnok /szakaszparancsnok Kormos Antal és vitéz
Barta Bálint/, Mikó dattya János kőművesmester, Müller
Károly postamester, Papp Sándor kereskedő, Szabó Alajos
kántortanító, Gábori Wig József gépészkovács, a Keresztény
Katholikus Iparos Olvasó Kör elnöke, Zudar Gábor r.k. kán-
tortanító és egyben leventeoktató. /295/

A községben mint társadalmi intézmények működtek még a
következők: Levente Egyesület, Római Katholikus Földműves
Olvasókör és a Bélapátfalvi Keresztény Katholikus Iparos ~~Kör~~
Olvasó Kör. Az iparosság igyekezett elkülönülni a földművesek-
től, és elég zártkörű társadalmi életet éltek a cementgyári
iparosokkal együtt. /296/

Kulturális élet és egészségügy a Horthy-rendszerben Bélapát- falván

Bélapátfalván a kulturális élet hasonló volt a többi
korabeli községek kulturális életéhez. A község 3 tanterem-
mel, 2 iskolaépülettel és 2 tanítói lakással rendelkezett.
Ezek az iskolák r. k. egyházi iskolák voltak ugyan, de mégis
valójában az anyagi kiadásokat a község fedezte. 1928-ban
Várallyai László, Zudar Gáborné /Léderle Margit/, Zudar Gábor
tanított itt. Mégpedig Várallyai 60, Zudar Gáborné 94 és
Zudar Gábor 61 tanuló oktatott átlagban az alapismeretekre.
1929-ben 219 tanulót irattak be a bélapátfalvi szülők a
mindennapi iskolabajárásra, és 3 tanító tanította őket még-
pedig: Szabó Alajos, Zudar Gábor és Zudar Gáborné. Átlagban
tehát 73 tanuló jutott egy-egy nevelőre.

1930-ban a tanulók magas létszáma miatt már 4 nevelő
tanította a bélapátfalvi gyerekeket: Szabó Alajos, Szabó
Alajosné /Nyvelt Mária/, Zudar Gábor és Zudar Gáborné,

összesen 222 főt. 1931-ben ugyanazon tanítók 242 főt, 1932-ben 243 főt, 1933-ban 253 főt, 1934-ben 256 főt, 1936-ban 250 főt, 1937-ben 254 főt /ekkor tanított itt Páll Endre nevű tanító is/, 1938-ban 246 főt; ebben a tanévben a Szabó házaspáron kívül és Zudar Gáboron kívül tanított még községünkben Pavlyák Gizella, Fejérné /Békés Erzsébet/ is. 1939-ben 240 tanuló, 1940-ben 218 tanuló, 1941-ben 210 tanuló, 1942-ben 247 tanuló volt beiskolázva. Ezek a számok a mindennapi iskolabajárókra vonatkoznak, ezenkívül volt még gazdasági ismétlőiskola is, hetente 2-3 foglalkozással, akiknek számuk 60-120 fő között ingadozott. /297/

Már 1928-ban felvetődött a képviselői gyűlésen egy új iskola, 1 tanítói szolgálati lakás és a szükséges mellékhelyiségek felépítésének kérdése. 1930-ban a Vallás,- Köz-oktatásügyi Minisztérium 6000 P kölcsönt engedélyezett az új iskolára. /298/ 1934-ben fel is épült az új 2 tantermes iskola - szolgálati lakás nélkül.

1930-ban az ipari tanonviskola felállítására is hangzottak el javaslatok. /299/ Ugyanakkor tovább akarták még fejleszteni a község kulturális életét, és 1939-ben javaslatot tettek a képviselők a gazdasági Továbbképző népiskola megvalósítására is. /300/ De ezek csak a kísérleti stádiumig jutottak el.

Az iskolán kívüli művelődést szolgálta a Hangya-szövetkezet épületében elhelyezett mozi is. Tulajdonosa Csósz István villanyszerelő mester volt. Különböző egyesületi könyvtárak, mint pl. a levante-könyvtár, a gazdakör, a földmives olvasókör, a cementgyári kaszinó, az iparos olvasókör, a r.k. férfi énekkar, a r.k. fuvószenekar /18 tagu/"szolgálták" a kulturát Bélapátfalván. 1923-ban alakult a Bélapátfalvi Keresztény ~~1923~~ Iparos és Olvasó Kör Mikó Antal elnöklete mellett. 1939-ben 72 tagja és 600 kötetes könyvtára volt a körnek. 1904-ben alakult meg a Bélapátfalvi Önkéntes Tűzoltó Egyesület 3 tisztből, 32 altisztből és közlegényből állott. A Bélapátfalvi Ének,- és Fuvószenekar 32 tagból állott, 1927-ben alakult, a 18 tagu zenekar pedig külön 1931-ben jött létre, vezetője Szabó Alajos kántortanító volt. /301/

Felvetődött 1937-ben egy kulturház építésének a terve is. 2500 P már lett volna erre a célra, de ez kevésnek bizonyult. / 302/ Így a tervet csak a népi hatalom idejében

sikerült megvalósítani. Ugyanis "sürgősebb" fizetnivalója is volt az akkori vezetőségnek. Mint pl. a "Horthy Miklós Repülő Alap"-ra 100 P-t adtak, vagy az I. világháborús hősi emlékműre spóroltak, amire 13.000-14.000 P kellett volna, de 1931-ben nem volt csak 7800 P. Kölcsönt a nehéz gazdasági helyzetben /gazdasági világválság!/ nem akartak felvenni, így későbbre maradt az emlékmű felépítése. Végül is 1938-ban egy szerényebb kivitelű országzászlót avattak fel. /303/

A község körorvosi székhely is, habár az állás ebben az időben nincs betöltve. De van munkásbiztosító pénztári orvos. A körorvos Szilvásváradoon székel, Bélapátfalvától kb. 7-8 km-re. Szülésznővel viszont rendelkezett a község. /304/

IX.

BÉLAPÁTFALVA FEJLŐDÉSÉNEK UTJA A FELSZABADULÁS UTÁN

Az 1939 szept. 1-én kirobbant II. világháború Bélapátfalva lakosságát is súlyosan érintette. A háború elmélyülésével párhuzamosan egyre több férfit hívtak be katonának. Az itthonmaradottakra is súlyos teher nehezedett. A kormány 1944 január 5-én bevezette a mezőgazdasági munkakényszeret, amely nagy elégedetlenséget váltott ki a parasztságból. A rendkívül súlyos közellátási helyzet is fokozta az elégedetlenséget. Már-már 1944 szeptemberétől a kenyérellátás is akadozott a jegyrendszer ellenére is. A beszolgáltatást a parasztság szabotálta ahogy csat tudta. Az 1944 márc. 19-i német megszállás után még jobban megkezdődött a baloldali elemek és a zsidók üldözése. A Sztójay-kormány deportáltatta a zsidókat. Majd 1944 október 15-én Horthy sikertelen "kiugrási" kísérlete után hatalomra került a Szálasi-banda, és még fokozódott a terror. Már okt. 16-án Heves megyében az alispán rendeletet adott ki, de ugyanugy a Borsod megyei alispán is - a "kommunisták, zsidóknak minősülő és megbízhatatlan" személyek őrizetbe vételéről. Körösvényt adtak ki a katonaszökevények ellen is, akiknek a számuk nőttön-nőtt./305/

Ilyen körülmények között nem csoda, ha a lakosság többsége valóban felszabadítóként várta a szovjet csapatok bevonulását, és ezzel a háború végét. Hazánk felszabadítása

1944 szeptemberében kezdődött meg. A szovjet főparancsnokság terve alapján a Budapest elleni főcsapást a 2. Ukrán Front balszárnyának kellett végrehajtania, a középső és a jobbszárny pedig a tiszántuli fasiszta erőket morzsolta fel, majd a Keleti-Kárpátokban harcoló fasiszta csapatok visszavonulását elzárva, meg kellett nyitni a Kárpátok hágóit a 4. Ukrán Front csapatai számára. A 2. Ukrán Front jobbszárnyának ezután Magyarország északi részét kellett megtisztítania az ellenségtől, és támogatást nyújtani a 4. Ukrán Front harcaihoz. A szovjet hadsereg 1944. október 20-án ért el a Tiszához s Tiszafüred, valamint a tiszafüredi járás tiszántuli területeinek a felszabadításával megkezdődött Heves megye felszabadítása is. Heves megye területének nagy részét a 2. Ukrán Front állományába tartozó 53. hadsereg 49. és 57. lövészhadtestei tisztították meg a fasisztáktól. A hadsereg jobb szárnyán a 27. hadsereg támadt, amely felszabadította Egert, és Egertől északra fekvő területeket, így Bélapátfalvát is. /306/

1944 őszén Bélapátfalváról is - mint annyi más helységről - talán november 27-én 317 embert, főleg levénteket a nyilasok és a németek elhajtották Gömörpéterfalvára. Az itthon maradt lakosság pincékben, bunkerekben várta a front közeledtét és a felszabadítást. A visszavonuló németek felrobbantották a közuti hidakat december 19-én.

Bélapátfalva felszabadítása 1944 december 21-én

A szovjet csapatok átkaroló mozdulattal előbb Nagyvisnyót majd Szilvásváradot szabadította fel, ezután Bélapátfalvát délről és délkeletről övező erdőkben, főleg a Homonnayokról és a Bélkő melletti az un. Tárkányi utról a Nagyszoroson keresztül kezdték felszabadítani. A szovjet előőrs 1944 december 21-én kb. d.e. 10 óra felé a mai Vöröshadsereg útján jött be talán 6-10 szovjet katona. Bementek a házakba, német katonák iránt érdeklődtek. A németek kivonultak a szovjet katonák előtt, de a szőlődombokról lövéseket adtak le a falura, és három házban tettek kárt. Több német és 4 szovjet katona vesztette életét, a magyar katonák pedig megadták magukat a szovjet katonáknak.

Előzőleg a lakosságot a jegyző és a többi urak mindenféle rémhírekkel ijesztgették. Ennek éppen az ellenkezője lett igaz, a bevonuló szovjet katonák édességekkel és egyéb ajándékokkal ajándékozták meg a gyerekeket. A szovjet csapatok zöme tovább vonult Szarvaskő felé /dec. 22-én szabadult fel/,

de kisebb egységet Bélapátfalván hagytak. A községházán volt a parancsnokság. Itt állították fel a tábori konyhájukat is. Az őrség pedig Molnár István 1919-es kommunista lakásán tartózkodott mintegy 3 hónapig, számuk 8 fő volt. /307/

A felszabadulás meghozta a várva várt szabadságot a politikai élet terén is. Az illegalitásból előjöhetett a kommunista párt, amely 1944 dec. 22-ig volt illegalitásban községünkben. A pártot az Egészségház pincéjében Csósz István, Molnár István, Pelyhe Máté, Mikó b Sándor és Stábel István elvtársak alakították meg. Eleinte nem volt sok tagja, de később 800 főre /!/ rugott a tagság száma. Majd ezután megalkultak a többi demokratikus pártok is. A Független Kisgazda Párt vezetője Bársony k Máté, a Szociáldemokrata Párt Markos Zoltán tanító vezetésével, a Nemzeti Paraszt Párt Barta zs Sándor vezetésével. A pártok megalakították a Nemzeti Bizottságot 1945-ben. /308/

1945 július 19-én összeült az új községi képviselői gyűlés. Kubiss Gézárt a volt jegyzőt leváltották, és helyére Sass Lászlót választották meg, a bírót pedig Kovács Elemér lett. A képviselői testületbe pedig a következő tagokat választották be:

Mező k Gusztáv, Dudaskó Pál, Mező j Gábor, Berecz ö András, Csuhány kata János, Ferencz m Gábor, ifj. Ferencz m József, Berecz tamás Lajos, Blaskovics István, Göbölly György, Mikó Antal, Kormos József, ifj. Pelyhe Lajos, Barta zs Sándor, Berecz recskai Lajos, Csuhány faragó Balázs, ifj. Dávid András, Sas g Máté elvtársakat. Községi előljárók lettek: Mikó b József, mint törvénybíró, hitesek pedig: Pelyhe Vilmos, Mikó i József, Mező henrik János, pénztáros: Mikó dattya János és jegyző: Sass László.

Határozatot hoztak arról, hogy meg kell alakítani a községi képviselői testületet. Az egyes pártok és szakszervezetek arányát a helyi nemzeti bizottság állapította meg, a képviselőket pedig maguk a pártok, illetve szakszervezetek küldték ki. Határozatot hoztak arról is, hogy a községi képviselői testületbe rendes tagnak 10 kommunista és 10 független kisgazda tagot, póttagnak pedig 2 kommunista és 3 kisgazdapártit választottak be. Kommunisták voltak: Hegyi Béla, Mező k ~~Gusztáv~~ Gusztáv, Dudaskó Pál, Mező jéger Gábor, Berecz ö András, Csuhány kata János Ferencz m Gábor, ifj. Ferencz m József, Berecz t Lajos, Blaskovics István; póttag:

Ipacs Mihály, ifj. Mező kulla Balázs. Független Kisgazda párti volt: Göbölly György, Mikó Antal, Kormos József, ifj. Pelyhe Lajos, Barta zs Sándor, Zakkar bagi János, Berecz recskai Lajos, Csupány faragó Balázs, ifj. Dávid András és Sas g Máté; póttag: Ferencz bagi Lajos, Csupány hutás Kálmán és Pelyhe Miklós. /309/

1946-ban alakult meg a Szociál Demokrata Párt, és a képviselő testületbe küldte a következő tagokat: Mikó Jánost, Kormos Józsefet, Szabó Bélát, Szabó Alajost, Szécsi Istvánt, Kristóf Ferencet és Süle Gyulát. /310/

A Szakszervezeti Bizottság 1945-ben alakult meg a cementgyárban. A Bizottság közre működött az államosításoknál, a termelés megindításánál, a szocialista munkaverseny szervezésében, a dolgozók politikai, szakmai nevelésében, érdekvédelmében. 1945-ben megalakult a MADISZ és a SZIT. Ez a két ifjúsági szervezet egymással versenyezve toborozta a tagokat. A két munkáspárt egyesülése után a két ifjúsági szervezet is egyesült, és 1948-ban létrejött a cementgyári és a községi DISZ. A DISZ tevékenykedett a politikai, gazdasági, kulturális és sport területen egyaránt. 1948-ban egyesült az SZDP és MKP. 1949 április 10-től végbement a tagsági könyvek kicserélése, és így 180 taggal szaporodott a párttagság létszáma. /311/

Ipari fejlődés Bélapátfalván a felszabadulás után

A cementgyár helyzete a háboru végén és a termelés megindításának első szakaszában

A második világháboru eseményei az üzem termelését 1944 novemberében zavarta meg. A további termelés lehetetlenné vált. A rombolás megakadályozása végett a villamosenergiát szolgáltatató gőzturbinák néhány lényeges alkatrészét leszerelték és Lábatlanra vitték, ezzel hajtották végre az üzem előírt megbénítását. Ettől az időponttól a termelés szünetelt 1946 elejéig. A háboru különösen nem rongálta meg a gyárat, szemben az egercsehi szénbányával, ahol a kivonuló németek felrobbantották az elektromos centrálé gőzturbináit, és így áram hiányában, vagyis szivattyu működés hiányában, a víz a bányát is elárasztotta. A cementgyár háborus megromlásától már azonnal is megkezdődhetett volna a munka, ha nem szenvedett volna nagyobb károkat az Eger-putnoki

vasutvonal, amelyen csak 1945 október 1-én indult meg a forgalom. Ekkor megkezdődhetett a gyár szállításai is, de a forgó-kemence üzem, vagyis a melegüzem az üzemanyagokban mutatkozó különféle hiányok miatt csak 1946 márciusában léphetett be a termelésbe. Ezt megelőzően provizórikus mészégető kemencék építésével, a kőbányából kapott mészkezeléssel, mésztermelés útján igyekeztek az üzem dolgozói az ország építését elősegíteni. /312/

Bocsi Antal és Pojtinger Viktor gépészek a Lábatlanra hurcolt turbinaalkatrészeket visszahozták, beépítették, és a gyár termelni kezdett. Az egercsehi szénbányának a termelés megindításához villanyáramra volt szüksége, és ezt a belpátfalvi cementgyár szolgáltatta a bányának az immár működőképes generátorral, és a gyár ennek ellenében 2 épen maradt vasuti vagonban hoztak a gyárba szenet. Nagy problémát jelentett az is, hogy a turbinakezelők elmenekültek, csak hárman maradtak itthon: Mikó Ernő, Boros István és Stáber István. Ők egymást váltva üzemeltették a kijavított gépet. /313/

A község munkásai más falvakba is elmentek segíteni, megjavították a mezőgazdasági gépeket, eszközöket, vagyis aktívan bekapcsolódtak a falujáró mozgalomba. Politikai munkát is kifejtettek pl. Egerbaktán megalakították a kommunista pártszervezetet. A falujárók vezetői Stáber István és Molnár István elvtársak voltak. Ugyanakkor a környező falvak lakosai is segítettek a jobbára ipari településű Belpátfalvát, cserekereskedelem alakult ki, cementet, meszet adtak a belpátfalviak élelemért. /314/

Az infláció súlyosan érintette a községünk lakosságát is. 1946 aug. 1-én 1 Ft egyenlő lett 400.000 quadrillió P-vel. A bérek nem értek semmit, ezért alakult ki a cserekereskedelem. /315/ Az 1946 aug. 1-én bekövetkezett stabilizáció, majd a 3 éves terv eredményeinek nyomán az üzem termelése is nagy lépésekben emelkedett. 1946-ban a szénbányákat állami kezelésbe vették. 1948-ban a cementgyárat is államosították, és ettől kezdve az üzem fejlesztése a központi irányítás alatt rohamosan megindult.

Bányafejlesztés

Legszembetűnőbb a fejlődés a kőbányában. Mivel a klinkergyártáshoz szükséges márganyagot szolgáltató agyagban a bányák teljesen kimerültek új, ún. palabányát nyitott az

üzem. Így létesült az I. sz. kőbánya mellett az I. sz. külszinű fejtésű palabánya. A II. sz. kőbánya mögött, a Bélkő délkeleti oldalán is létesült egy kéziművelésű palabánya. Ennek a bányának a nyitása és művelése végett egy 560 m hosszú, 70-80 m magas gurítóba torkolló, 5600 légköbméteres palatáró létesült, 2,5 m magas, 4 m széles keresztmetszettel. A tárót 1951 dec.-ben kezdték üzemeltetni. A gurító aknanyílása az agyagpalabánya udvarán jön külszínre, és az anyag leadása részben szállítószalaggal, részben billenthető csillék után közvetlenül a gurító szájába történik.

A II. sz. kőbányában a palatáró mellett egy, az I. sz. bányáihoz hasonló, új kőgurító is létesült, amelynél a kitermelt kő az aknában felgyülik, az akna alján kiképzett rakpadról kézi rakodással kerül a csillébe. A kőgurítót a palatáróval egy kb. 30 m hosszú oldaltáró köti össze, és ugy ebben, mint a palatáróban, melyen keresztül az agyagpala a kőbányaudvar, illetve a kötélpálya feladóállomásához jut 600 mm nyomtávú, 2 sín páros bányavasut huzódik, amelyen a csillék továbbítása lóvontatás útján történik.

A II. sz. kőbánya lépcsős művelésű volt, de megszűnt a kézi rakodás és csillézés, helyette 1953-ban megindult a gépi szállítás. Egy kb. 1,2 köbméteres FB 90 típusú exkavátorral kezdődött meg a gépi rakodás. A teljes gépesítés végett egy Ganz X. sz. pófás kötőrő került felszerelésre, amelynek táplálása az exkavátor által rakott dömperekkel történik. A törő által maximálisan 150 mm szemnagyságúra tört követ 650 mm széles gumihevederes szállítószalag viszi a kötélpálya feladóállomás mellett elhelyezett darabválasztóra, ahol is egy cserélhető betétekkel ellátott egysíkú vibrátor 2 frakcióban egy bunkerba üríti külön a mészégetés céljára alkalmas 70-150 mm szemnagyságú követ és külön az ennél apróbb csak a cementgyártás céljára megfelelő követ.

Amíg a felszabadulás előtt évi legnagyobb mész- és márgaanyag termelés a 190.000 t volt, addig a felszabadulás után évi 360.000 t-ta emelkedett. Ennek a 90 %-os többtermelésnek megfelelően bővíteni kellett a sűrített levegő vezetéki rendszert. A II. sz. bányában is ki kellett cserélni a régi Flottmann-rendszerű percnként 3 köbméter teljesítményű kompresszort, és egy Láng gyártmányú percnként 6 köbméter teljesítményű kompresszorra. A kőtermelés gyújtózsínos kézi robbantási formájáról át kellett térni a villamos gyújtású ún. lövőgéppel történő robbantásra.

Szociális szempontból nagyjelentőségű a ~~Szerpentín~~ szerpentin ut megépítése, mert így a dolgozók busszal mehetnek a községtől kb. 3 km-re eső kőbányába. Az ut hossza 3800 m, 1952-ben készült el. Az ut fölött a kötélpályával való keresztelődések helyén mindenütt vasszerkezetű oszlopokon nyugvó dróthálós védőhidak épültek. A kőbányák és márgabányák megnövekedett termelése maga után vonta a nyersanyag beszállítására szolgáló kötélpályák fejlesztését is. Az 1928-ban épült 1950 m hosszú gravitációs rendszerű, 0,4 köbméteres csillékkal felszerelt, ~~40 t/óra~~ 40 t/óra teljesítményű, Bamert cég által épített II. sz. kötélpálya, az I. sz. pályáénál nagyobb teljesítőképessége miatt, az üzem folyamatosságának megőrzése végett egyelőre nem került megerősítésre, csupán a villamos rekuperációs fékezés került bevezetésre, és a II. sz. régi márgabánya megszüntetésével leszerelés sorsára jutott az ott lévő kötélpálya átmenő, - illetve bekötőállomás, Így a két szakaszból álló II. sz. kötélpálya egy szakaszos lett egy kőbányai horgonyzással és új kőpadi feszítéssel.

A Phlig-cég által 1908-1910-ben épített, 0,25 köbméteres csillékkal felszerelt, 20 t/óra teljesítményű I. sz. kötélpálya helyett már átépítés útján teljesen új kötélpálya jött létre. Az új I. sz. pálya teljesítőképessége 80 t/óra csillékmalma 0,4 köbméter és villamos rekuperációs fékező rendszerrel van ellátva. Feladóállomása 283 négyzetméteren épült, 1538 légköbméter nagyságban, vasbeton szerkezetű, téglá, - és terméskő kitöltéssel, vasbeton födémmel, vasbeton gerenda és horganylemez fedéllel, 5,4 m magassággal. Benne egy csomó új létesítmény nyert elhelyezést pl. transzformátor, villamos kapcsolóhelyiség, művezetői iroda, munkás melegedő és raktár. Ezenkívül fejlődést jelentett még a kőbányában az új kovács és hegesztő műhely, valamint egy újonnan létesített villanyszerelő műhely.

A megnövekedett mennyiségű bányatermék fogadása végett a két kötélpálya közös fogadóállomása, az ún. kőpad átépítésre került, így a két pálya egyidőben vált használhatóvá. A palacsilléknek a nyersmalmi bunkerekhez való vezetése végett az üzem a függősin rendszert körforgalmúra alakította ki. A kőellátás fejlesztéséhez tartozik még, hogy a nyersmalomok bunkereibe való ürítést a régi, ún. kőgalló, vagyis torpedó csatorna-rendszerű levegővályu helyett, egy 500 mm széles gumihevederes szállítószalag végzi.

A nyersanyag-előkészítő üzemrész fejlesztése

A nyersanyag előkészítés terén szintén nagy fejlődés ment végbe. A felszabadulás előtt 190.000 t nyersórlemény 270.000 t-ra futott fel. Ezért a 3 db régi, kominoros, kisteljesítményű csőmalom, mint teljesen korszerűtlen; a leszerelés sorsára jutott. De továbbra is üzemben maradt a háromkamrás nyersmalom. A két régi mellé épült vasheton-bunkerrel együtt egy új 3 kamrás, kerületi kiömlésű, forgótányéros adagolóval felszerelt, eredetileg cementörlésre készült, Ganz-gyártmányú nyersmalom, 5500 V feszültségű 600 LE-es meghajtó motorral és megfelelő áttételű sebességcsökkentő szekrénnel. A malom névleges átmérője 2 m, névleges hossza 12 m, hasznos térfogata 33,2 köbméter, töltése 32 t acélgolyó és cölpebs. Teljesítménye óránként 18 t száraz anyag.

A régi 4 db iszapkeverő kád közül a két kombinátorhoz szolgáló megmaradt, egy lebontásra került, egy pedig megrövidítve a klinkerkemencéből kikerülő ún. szállópor iszapolására szolgál. A régi 3 db iszapszivattyú közül kettőt SSIA 150 típusu, az eredeténél kétszeresre nagyobb kapacitású iszapszivattyúval cserélték le, mert a szállítandó iszapmennyiség 170.000 köbméterről 240.000 köbméterre növekedett. A 6 db, egyenként 450 köbméter befogadóképességű, vaslemezről készült, iszaptárolásra, illetve iszapbeállításra szolgáló iszaptorony közül 5 db átépítésre került oly módon, hogy kupalaku fenékkiképzést kapott a jobb iszapkivétel, valamint az iszapülepedés nagyobb mérvű akadályozása végett. Az iszapkeverést végző sűrített levegő előállításához szükséges 2 db egyenként és percenként 3 köbméter teljesítményű, 3 atmoszféra tulnyomású Láng-kompresszort a vállalat a régi gépház helyiségből áttelepítette az erőtelep épületében levő régi villamos műhelybe. A további kapacitásnövelés ebben a helyiségben helyszűke miatt nem lehetséges, ezért 1960-ban egy új vasbetonvázás épületet építettek az Ingersoll gyártmányú, percenként 25 köbméter teljesítményű, 7 atm. tulnyomású kompresszor részére.

A szénelőkészítő üzemrész fejlesztése

A széntárolás, szénkezelés, szénelőkészítés terén végrehajtott változtatás nagyon fontos volt, mivel az 1945 előtti időkben 68.000 t szén felhasználás helyett most már 100.000 t-t használtak fel. Egy 40 t/óra teljesítményű, Heinzelman-féle serleges rakodó került alkalmazásra 5 db mozgatható szállítószalaggal, úgynevezett gólyával.

A régi szénelőkészítő berendezésből leszerelésre került a 7 db 180 mm átmérőjű őrlőgolyókkal és 800 mm átmérőjű őrlőgyűrűvel felszerelt, egyenként 0,8 t/ó teljesítményű un. kis Roulette-malom, még továbbra is üzemi tartalék szerepét tölti be a 3 db nagy Roulette-malom. Ezek a malmok 24%-kal őrlőnek 4900-as szitafinomságnál, és az őrlési finomságot a malmot burkoló szitaszövet cserélésével lehet szabályozni. A szénőrlés berendezései 1950-ben új egységgel, és pedig egyik leszerelt kis nyersmalomból átalakított, területi kiömlésű csőmalommal bővültek. A csőszénmalom teljesítménye 4-5 t óránként. A szénőrlés még így sem tudta a teljes kapacitást biztosítani a kemencék számára, pedig az egyik nyersmalmot is szénőrlésre alakították már át, így 1951.-ben egy Á.E.G. típusu, verőlapátos malmot állítottak be, de ez sem oldotta meg teljesen a problémát. Végül is a gyár az NDK-ból szerzett be egy un. Loesche rendszerű, szárítva őrlő szénmalmokat. Így épült ki a régi szénoldal mellé a cementüzem, javítóműhely és klinker-csarnok közötti térségben, a Tirax építkezések helyén egy új szénelőkészítő részleg. A malomépület 675 négyzetméteren, 15,7 m magaságban 1953-ban készült el. A szénőrlőberendezés 3 malomegységből áll, de mivel csak 2 légáramfenntartó és 2 tüzelőberendezéssel épült, a három közül egyszerre csak kettő üzemeltethető. A Loesche-malmok H/IM 12 típusu malmok, teljesítménye 10 t/ó. Ezt a teljesítményt nem tudta azonban nyújtani és a gyár vezetősége kérte a Teltowi véget -akitől a malmot vették -, hogy egy mérnökét küldje ki a teljesítményekérése végett. Egy mérnök el is jött és a kísérletezés során az egyik Loesche-malom felrobbant 1954 május 29-én, és a szállítóüzem mérnöke és 2 béalápátfalvi munkás súlyos égési sebeket szenvedett. Ezekután az üzem kifogásolható eljárást indított a Teltowi cég ellen, amely hosszas tárgyalások után 600.000 rubel kártérítést fizetett, illetve ebben az összegben leszállított a béalápátfalvi gyárnak 3 db UB 120 típusu exkavátort.

A klinkerégető üzemrész fejlesztése

A klinkerégetés területén nem történt kapacitás bővítés, de jobban szervezték meg a munkát, és a felszabadulás előtti 114.000 t-át 150.000-160.000 t-ra emelték. Az I.sz. kiskemence 1928-tól fehérklinker gyártására volt beállítva, de mivel csökkent a kereslet a fehér cement irán, ezért a

fehércement-gyártás leállott, és 1950-ben az I. sz. kemencét is visszaállították a szürke cement gyártására.

A kemencéknek az iszapbefolyó oldalon a porkamrába torkolló végémél a tömités célszerűtlen volt, és ezért az üzem vezetősége a régi kemencét azbesztszövet-burkolatból és labirinttömitésből álló tömitőszerkezettel látta el. A III. és IV. sz. kemencék porkamráját, valamint a III. sz. kemence kéményét is az üzem elhasználódásuk és veszélyességük miatt átépíttette. Problémát okozott még az üzemnek az un. szállópor; a problémát végül is úgy oldották meg, hogy a négy kemence szállóporát gyűjtőcsiga viszi a nyersmalmok előtti III. sz. iszapkádba, ahol a két szárny kerek iszapkavaró berendezés megfelelő vizadagolással újra felhasználható iszappá alakítja és a nyerselőkészítésnél újra a kemencébe kerül.

A kemencéből, illetve azok hűtődobjaiból 1 kiömlő klinker elszállítására szolgáló 400 mm-es gallóból, elevátorból és szalagból álló szállítórendszer az üzembiztonság fokozása végett korszerű formát kapott egy, a jelenlegi klinkercsarnokig futó, 500 mm-es gumihevederes szállítószalag-rendszerben, amelybe egy szalagmérleg került beiktatásra. Külön elektromos meghajtást kapott egységenként a 4 kemence, egységenként a 4 hűtődob, a III.-IV. sz. nagykemencék befúvó ventillátorai és a porhuzóláncokból, porcsigákból és porelevátorokból álló poreltávolító-berendezések is.

A cementtermelő üzembrész fejlesztése

A szocializmus építése sok cementet igényel. A felszabadulás előtt Bélapátfalván évi 120.000 t cementet termeltek, de a felszabadulás után a cementtermelés fokozatosan emelkedett, 170.000-180.000 t-ra. Növekedni kellett a kapacitást, meg kellett szüntetni a fehércement-gyártást, még két cementmalom is épült. Egy db 1950-ben beszerelt MIAG gyártmányú 2 m névleges átmérőjű, 11 m hosszúságú, 30,9 köbméter hasznos térfogatu, 35,1 t acélgolyóval és cölpebssel töltött 3 kamrás malom 10 t/ó teljesítménnyel. Ezenkívül 1951-ben még beszereltek 1 db, a két régivel azonos méretű malmot. A 2 új malom egy-egy 600 LE meghajtó motorja számára a meglevő motorházat ki kellett bővíteni. A klinkert a klinkercsarnokból a cementmalmokig eljuttató szállítóberendezés még az 1953. évben is 400 mm-es torpedócsatornákból álló lengővályu, un. galló és ferde elevátor volt. Ennél a szállítóberendezésnél a vaslemezek nagymértékű kopása miatt fellépő állandó üzemzavarok követ-

keztében és a folytonos karbantartási munkálatok miatt gyakori volt a termeléskiesés. Ezért a régi szállítóberendezés helyébe egy új, 500 mm-es gumihevederes szállítószalag-rendszert állítottak be, és ez tökéletes üzembiztonságot nyújtott.

A torpedócsatornára dolgozó régi 5 köbméter óránkénti teljesítményű pofás törőből álló, forgócellás adagolóval ellátott gipszkőtörő berendezés helyett, a szállítószalagra dolgozó, óránként 20 köbméteres teljesítményű, tányéros adagolóval ellátott gipszkőtörő-berendezés épült.

A cementcsomagoló tárolására szolgáló 4 db egyenként 4300 t befogadóképességű, egy db Bates és egy db Haver-Becker típusu csomagolómérleggel felszerelt, vaslemez silós több-kevesebb mértékben be volt horpadva, ezeket az üzem kijavíttatta, megerősíttette, és sűrű merevítő bordázattal ellátva, szinte teljesen átépíttette, továbbá a cementkihuzó kaparóláncok, csigák, elevátorok, transzportszalagok közlőműves meghajtását egyedi meghajtásokkal cserélte fel.

A heterogén cement bevezetése

Mivel a klinkertermelés kapacitása nem növekedett, ezért a hiányzó klinker pótlására a testvérvállalatokkal együtt az üzem szovjet mintára bevezette a heterogéncement gyártását, amikor is a klinkert egy bizonyos mértékig különböző adalékanyagok helyettesítették, mint trasz, /horzsakőtufa/, pernye, salakcserép, puzzolánszerű tufa, granulált kohósalak. 1951-54-es években az üzem ilyen heterogén cementet gyártott 400-as normacement, 280-as normacement, 500-as nagyszilárdságú kohósalak portlandcement elnevezésekkel. Ez azt jelentette, hogy az 500-as cement klinker tartalma 76%, 400-asnál 60 %, 280-asnál 50 %. A felhasznált adalékanyag salakcserép, puzzolánszerű tufa, szállópor és tulnyomó részt granulált kohósalak volt. A tényleges klinker felhasználási arányszám 1951-ben 80,11 %, 1952-ben 82,20 %, 1953-ban 83,7 % volt, és az üzem ezalatt, a három év alatt összesen 64.392 t klinkert, vagyis a három évi klinkertermelés 15,62 %át pótolták adalékanyaggal. Ez alatt az idő alatt az üzem 514 t klinkert kapott Lábatlanról, ugyanakkor azonban Hejőcsabára 19.210 t-t szállított az ottani, időközben felfejlesztett cementőrlő kapacitás foglalkoztatására. Az adalékanyag elkészítésére az üzem a klinkercsarnokban felállított egy puzzolántörőt, egy 20.000 köbméter óránkénti teljesítmény-

nyel dolgozó ventillátorral és ciklonrendszerrel felszerelt salakszárító dobot. Mivel időközben a heterogéncement-gyártásra felépült a hejőcsabai cementgyár, így a bélápátfalvi cementgyár újból áttért a szürke cementgyártásra 90 % klinkerfelhasználással. Emiatt megszűnt a salakszárítódob szerepe.

A zsákgyártást az üzem saját zsákgyárában bonyolította le, és a felszabadulás után ez az üzemrész is bővült egy zsákszárító helyiséggel és egy munkateremmel.

Mészüzem létesítése 1951-ben

Az üzem 1951-ben kibővült egy mészüzemmel, és így lett belőle a Bélápátfalvi Cement- és Mészmű. Generátorgáz tüzelésű, aknakemencés mészégető üzem ez. A generátorház 406 négyzetméter alapterületén 19,8 m magassággal, 8430 léghőméter nagyságban, vasbetonból készült 18 hómapi munkával. 1951. júniusában helyezték üzembe. A generátortelep 5 db 2,6 m átmérőjű, Koller-rendszerű, forgórostélyu gázgenerátorból áll. A szénpor leválasztása végett egy szénkirakót és egy szénosztályozót is építettek. A generátorok teljesítőképessége egyenként és óránként 3000 normálköbméter gáz. A mészkemence épület 9 emeletes, 35,4 m magas. A gépi berendezés: 4 db 4,2 m átmérőjű 22 m magas aknakemence. Hozzá tartozik még 2 db 300 mm vizoszlopnnyomású, óránként 10.000 köbméter teljesítményű ventillátor, 30 db gázégő, automatikus mészkihordó asztal, szállítóberendezés és 4 rekeszes mészbunker. A kemencék szavatolt teljesítőképessége egyenként és naponként 50 tonna. A mészüzem mészkövel való ellátását belső kőtörő és osztályozó biztosítja. Ehhez tartozik még egy 40 m magas vasbetonlábakon nyugvó vasbeton hidra épített darupálya, rajta 2 db 5 tonnás futómacska, jelenleg 1,5 köbméteres daruputtonnyal. A dolgozók részére épült egy fürdő és öltöző. A mészüzemet szolgálják még a kovács, asztalos és villanyszerelő műhely, valamint egy MEO laboratórium. A mészüzem miatt bővült még az iparvágányhálózat 3 vágánnyal és egy vasuti hidmérleggel.

A megnövekedett cementtermelés és mészüzem belépése szükségessé tette a villamosberendezés korszerűsítését is. A gyár mellett építették meg a 35/5,5 Kv-os transzformátorállomást 3 db egyenként 2,5 MVA-es transzormátorral.

A karbantartó műhelyek bővítése

A fejlesztés magával hozta a karbantartó műhelyek bővítését is. Kibővítették a régi lakatos,- és szerszám-gépműhelyt., ezenkívül még létesítettek egy új kovács és egy hegesztőműhelyt. Épült még egy új asztalos műhely is, valamint egy új famintaraktár, egy új vasraktár. A villamosműhelyt átköltöztették a régi gépház egyik felébe, és kibővítették egy műszerész műhellyel. A villamosműhely bővült még egy 100 KV-es szinkron generátorral, illetve egy próbatáblával. Ugyanakkor még a cementgyárat a bélapátfalvi nagyállomással összekötő bekötő iparvágány 1000 m hosszúságban is elkészült 11 hónapi munka után. Ez a létesítmény 1952 júniusában lépett üzembe.

A vizellátás bővítése

A gyár megnövekedett vízszükségletének biztosítására az üzem az un. Gyári tó dűzzasztóját 30 cm-rel megemelte, valamint a Salátás kutat bekötötte a Mária-forrás rendszerébe. Ezenkívül a Barátok kutjánál behatolt a Bélkő alá és 418 m hosszúságban egy 1,7 m magas, 1,2 m széles 1,56 négyzetméter keresztmetszélyű víztároló alagutat épített 200 mm átmérőjű vízlevezetőcsővel, hogy a Bélkő alatt átvonuló karsztvíz medencét megcsapolja.

Ez azonban még mindig kevés volt, és így a Monosbélben fakadó Vizfő-forrás vizét is felfogták, és a mintegy 4 km hosszú 250 mm átmérőjű eternitcsövön hozzák be a nagy mennyiségű vizet a gyárba. /316/

Egészség ház

A Bélapátfalvi Építők sporttelepe

Szovjet katonák sirja

Kisipari termelőszövetkezet megalakulása

A bélapátfalvi kisiparosok 1951-ben megalakították a KTSZ-t. Vegyes KTSZ jött létre eleinte 3 részleggel: cipész, szabó és fodrász, majd később kibővült építő, kovács és szijgyártó részleggel is. A beinduláshoz az állam 10.000 Ft kölcsönt nyújtott. 1952-ben a környező falvak kisiparosainak többsége is csatlakozott. Így alakult meg Monosbélben, Nagyvisnyón és Mikófalván a cipészrészleg, 1953-ban Szilvásváradon cipész,- és szabórészleg, 1954-ben Balaton községben cipész, majd Szilvásváradon asztalos, Bélapátfalván pedig női fodrászrészleg indult be. 1953-ban 22 tagja, 1954-ben pedig 32 tagja volt a KTSZ-nek. /317/

A mezőgazdaság kialakulása Bélapátfalván 1945 után

A községből a visszavonuló német csapatok az igavonó állatokat elhajtották, és így vontatottan indulhatott meg a mezőgazdasági munka a felszabadulás után közvetlen. A szovjet csapatok adtak a dolgozó parasztoknak igavonó állatokat a szántáshoz és a vetéshez.

1945 tavaszán Bélapátfalván is megalakult a Földosztó Bizottság. A Bizottságnak 5 kommunista és 1 nemzeti parasztpárti tagja volt. Kommunisták voltak: Mikó bacso Sándor, aki egyben elnöke is volt a Bizottságnak, Csuhány kata János, Holló t János, Mikó d János, és Mező k Sándor; parasztpárti volt: Barta zs Sándor. 72 földigénylő között osztották szét a földet, átlagban 2-5 holdat, összesen 420 holdat osztottak szét. Bársony henrik Máté 7 hold földet kapott, mivel ő partizán volt a Nógrád megyei partizánoknál.

A földosztásnak ellenzője is volt mint pl. Papp Sándor volt boltos, akinek 20 hold föld volt a tulajdonában. A Kisgazda Párt is ellenezte a földosztást.

A földosztás után a termelés fokozatosan emelkedett, habár később a beadás súlyosan érintette a parasztságot és sokszor elkedvetlenítette őket.

A nagykiterjedésű szemináriumi erdőség 2923 k hold erdő az államé lett, és létrejött az Állami Erdőgazdaság, amely a Nyugat-Bükki Erdőgazdasághoz tar-

tozott Eger székhellyel. Állandó munkádainak száma 36 fő, időszakai munkásainak száma 70-200 fő között van. Az átlagos jövedelmük elég jó /a 60-as években 2000-2500 Ft/ Éves termelési tervük 10.000-14.000 köbméter fa. /318/

Államosítások

1948-ban a két munkáspárt, az MKP és a SZDP egyesült, ez volt a fordulat éve. 1948-ban már fontos intézkedéseket hozhatott, illetve fogantathatott a kormány, így többek között végbe ment az államosítás. Bélapátfalván 1948-ban államosították a cementgyárat. Majd ugyanebben az évben vagy a következő évben államosították még az un. Cimmer-féle malmot, a Farkas-féle malmot, az iskolát, a fátelapet, a papnevelde, erdeit, később az üzleteket és két magánlakást is.

1949 dec. 28-án államosították a Cimmer-féle malmot. Az államosítás után a régi kisteljesítményű gépeket kicserélték. 1955-ig pedig az összes gépeket kicserélték, elektrofikálták a malmot, beépítettek egy lisztkeverő kamarát, amely biztosította a liszt színeinek állandó egyenletességét. Ez 300.000 Ft-ba került. /319/.

Az iskolák államosítása minden zökkenő nélkül ment végbe. Bélapátfalva hét tanítója irt az egri Igazság c. lapnak: "A leghatározottabban követeljük az iskolák államosítását, hogy az ország gyermekei egységes tankönyvből egységes irányítást kapjanak, s a jól végzett tanítói munka után a tanítók életszínvonal emelkedése mielőbb valóra váljon." /320/.

A "személyi kultusz" időszaka községünkben

1951-től a személyi kultusz időszakának politikája, a törvénytelenések, az 1953-as cikk-cakk politika Bélapátfalván is éreztette hatását. Az 50-es évek elején a kenyérellátás is akadozott, hosszú sorok álltak sorban a kenyérért. A cementgyár sem teljesítette a tervet, és az akkori igazgató több művezetőt internáltatott sőt munkásokat is /mint pl. Barta d Lajost, Süle Gyulát/, mert szerintük miattuk nem tudták a tervet teljesíteni, hivatkoztak arra, hogy régi szoc. demek voltak és szabotálnak. Az

ellenséget a párton belül keresték, mert fő volt az "éberség". Az életszinvonal stagnálása, sőt visszaesése, a ~~nyxx~~ nagyarányú beadás, a törvénysértések nagyban rontották a lakosság hangulatát. A hibák kijavítását már az 1950. febr. 10-i ülésen is napirendre tűzte az MDP KV, de lényeges változás nem történt. Az MDP Heves Megyei Bizottsága 1956 aug-ban foglalkozott a baloldali hibák és a bürokratikus vezetés kiküszöbölésével és megállapította: gyakori a megyei pártbizottságnál, a járási, városi pártbizottságoknál és a községi pártszervezeteknél, hogy a tömegek között végzendő eleven szervező és felvilágosító munka helye helyett túlzott értekezletek tartásával akarnak feladatokat megoldani. Az adminisztratív eszközöket túlságosan alkalmazták az állami és tömegszervezeti munkákban, valamint az állampolgári fegyelem betartásában, a begyűjtésben, adózásban. Ezen a téren főleg a jogtalan transzferálással, zálogosítással akarták megoldani a feladatokat. 1952-ben még az aszályos esztendő is okozta az ellátási zavarokat. Ez sok esetben még a pártszervezetekben is ellenállást eredményezett. Pl. 1951-ben a bélapátfalvi párttitkár kijelentette, hogy a begyűjtés csak a tanácsok feladata. /321/.

Ellenforradalom Bélapátfalván 1956 őszén

Ilyen előzmények után közeledett 1956. okt. 23. Egerben már okt. 22-én fokozatosan rosszabbodott a politikai helyzet és hangulat. Bélapátfalván ez még nem volt észrevehető. Sőt aránylag későn, okt. 27-én volt egy nagyobb arányú megmozdulás, ez is inkább más helységekből. - főleg Ózdról - jött ellenforradalmárok uszítására. A cementgyárból eltávolították a vezetőket, megalakult a "Munkástanács", megszűnt az MDP. Eltávolították a gyárról a vöröscsillagot, a párt tábláját. Gyakorlatilag megállt a termelés is.

Ugyancsak "leváltották" a tanács vezetőit is, és helyére megalakult az ellenforradalmi tanács - szerencsére nem sok időre. Az iskolában tovább folyt a ~~tan~~ tanítás, igaz az igazgatót itt is lecserélték. Leszerelték az ellenforradalmárok a község különböző helyein található vöröscsillagokat, sőt még a temetőben lévő

szovjet siremlékről is leverték a vöröscsillagot. Ré-
szeg emberek lövöldöztek ugyan vaktában, de községünk-
ben halálos áldozatot nem követelt az ellenforradalom.
Sajnos megtévedt párttagok is voltak az ellenforradal-
márok között. Felfegyverzett ellenforradalmárok "fel-
oszlatták" a rendőrséget, lefegyverezték őket, utcai
felvonulás, tüntetés volt. A halottak napján, november
1-én egy felvonuló csoport megkoszorúzta a 2. világ-
háboruban meghalt magyar katonák sirját. Beszédok, na-
cionalista uszítások hangzottak el a község főterén.

De nem sokáig tartott az ellenforradalom tobzó-
dása, hála a hazánkat másodjára is felszabadító szov-
jet csapatoknak. Nov. 4-től fokozatosan állt helyre a
rend. Ha talán később jöttek volna a szovjet csapatok,
akkor nagyobb vérengzés is kialakult volna, mert már a
halállista is elkészült. Kisebb szovjet egységek vonul-
tak át községünkön Ózd felé. Ezután megkezdődött a sze-
szervező munka, november végén megalakult a gyárban az
MSZMP, decemberben pedig a községben is megalakult a
pártszervezet. 1957 tavaszán a gyári és községi KISz
alakult meg. Egyre erőteljesebben állott helyre a rend,
és a termelés. /322/.

Az ellenforradalom utáni konszolidáció az iparban

A cementgyár termelésében az ellenforradalom
miatt nagy viisszesés következett be. 1956 októberében
a tervet 88%-ra, novemberében 0 %-ra, decemberében 4,6
%-ra teljesítették, majd 1957 folyamán a gyors konszol-
lidáció eredményeképpen teljes kapacitással dolgozott
a gyár 865 munkása. A felhasznált villamosenergia
17.208 KWO, mészke 359.718 tonna, 500-as portland-
cement 171.634 tonna, klinker 151,766 tonna, mész
59.660 tonna volt. 856 dolgozó villamosenergia felhasználása
19.529 KWO volt. /323/

A bélapátfalvi vegyes KTSz dolgozói: 60 fő, hely-
beli 10, a szövetkezetnek a községben 5 telephelye lak-
lett. /324/.

Az utóbbi időben községünkben még több kisebb
üzem is létesült: pl. péküzem az Észak-Magyarországi
Sütőipari Vállalat részlege 16 munkással 1959-ben

alakult. Napi termelése 1959-ben 20-24 q kenyér, 1969-ben 40-45 q kenyér, mivel a környező falvakat is ez a pékség látja el kenyérrel. Kenyeren kívül még 16-féle péksüteményt készítenek.

A TECHNOLUX KTSz műanyagfeldolgozó üzem hozott létre Bélapátfalván 1968-ban 66 fővel. Nylon csomagolótasakokat és reklámvilágítóberendezéseket gyártanak itt, kb. 1-2 millió Ft-os értékben. Havi termelésük a polietilén tasakból 700.000 db.

A Heves Megyei Ruházati Ipari Vállalat is létesített községünkben egy kisebb üzemet, amely 1966. dec. 16-án indult be. 35 séma és 8 speciálgépjük van, szinte 100 %-osan nők dolgoznak ebben az üzemben kb. 80 fő.

Kisiparosok is működnek községünkben mégpedig 2 szabó, /férfi/, 1 lakatos, 1 asztalos, 2 kőműves, 1 tervező és 1 szikvizgyáros.

A mezőgazdaság fejlődése 1956 után

Bélapátfalván a mezőgazdasági termelőszövetkezet 1959 márc. 15-én alakult meg. Innen kapta a nevét is: Március 15 Mg TSz. Előzőleg már az 50-es évek elején is voltak próbálkozások ezen a téren. Ekkor még csak az I. típus jött létre, de ez sem sokáig működött. A községünkben mindössze 3 embert nyilvánítottak kuláknak 1956 előtt. A község területe: 2342 k hold. Ebből szántó: 957 hold, rét: 50 h, erdő: 574 h, szőlő: 4 h, legelő: 730 h, gyümölcsös: 27 h.

A parasztság többnyire búzát, árpát, kukoricát, burgonyát, kevés zabot és takarmánynövényeket termelt. Ipari növényeket alig termelt pl. kender és lent. A gazdálkodás elég alacsony színvonalon mozgott. Termésátlaguk kukoricából 7 q /májusi morzsolt/, búzából 5-7 q, árpából szintén. A tsz-be a parasztokon kívül üzemi dolgozók családtagjai - főleg feleségeik - is beléptek. A földdel rendelkező parasztok 60 %-a lépett be a tsz-be, eleinte, később csaknem 100 %-osan. A parasztságnak szinte minden rétege képviselve van a tsz-ben.

A tsz tagok létszámának alakulása:

1959-ben	110 fő
1960-ban	162 fő
1961-1968-ig	215 fő
1969-ben	298 fő

Ahogy már az előbb erről szó volt 1954-ben is folyt tsz-szervezés, akkor mindössze csak 6 gazda hozta létre e szövetkezetet. A munkát egész évben közösen végezték, de az év végén mindegyik a saját földjéről saját maga szállította haza a termést. Komolyabb törekvés nem volt arra vonatkozólag, hogy kiszélesítsék összefogásukat, és a szervezettük 1956-ban meg is semmisült.

Az 1959-ben megalakult III. típusu tsz egyre erőteljesebben fejlődött. Ezt mutatja a munkaegység értékének lassu, de biztos növekedése is.

1959-60-ban 29 Ft-t, 1961-ben 26,56 Ft-t, 1962-ben 26,30 Ft-t, 1963-ban 29,30 Ft-t, 1964-ben 20,26 Ft-t, 1965-ben 28,30 Ft-t, 1966-ban 31,50 Ft-t, 1967-ben 32,00 Ft-t és 1968-ban 35,00 Ft-t /+ nyereségrészesedés/
~~7000~~ / ért egy munkaegység.

Az állatállomány alakulása a Bélapátfalvi Márc. 15. Tsz-ben

	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Szarvasmarha	94	120	138	159	177	182
Juh	503	782	875	621	898	950
Ló	25	32	34	30	25	16
Sertés	158	235	204	203	114	50

	1966	1967	1968
Szarvasmarha	189	207	362
Juh	1004	1148	1504
Ló	14	20	27
Sertés	44	-	-

Mütrágyafelhasználás /q/

1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
332	375	902	1078	1080	1452	1662	1648	1458

1963-ban épült fel az új, modern 4. tantermes
általános iskola

A Március 15 TSZ tanyaközpontja

A régi....

...és az új Bélapátfalva

A gépállomány fejlődése a Bélapátfalvi Márc. 15-i Tsz-ben

1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
-	1	1	3	5	6	6	7	11

Állami hitellel épült 95 férőhelyes növendékistálló, 20 férőhelyes sertésfiaztató, saját erőből 30 férőhelyes tehénistálló, állami és saját erővel épült egy kukoricagóré 2 db, erőgépeket pedig a tsz 60 %-os állami és 40 %-os saját erőből szerzett be. Egy db nyitott szint is építettek állami hitellel.

A Bélapátfalvi Márc. 15 Tsz beruházása M/Ft

1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
S118	629	967	887	887	560	681	681	1095
Á 10	-	338	-	-	547	668	668	1750

S=saját erőből, Á= állami erőből

Az áruértékesítés alakulása M/Ft

1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
1026	1150	1643	1999	2706	4055	5244	4627	8031

1 tagra jutó jövedelem alakulása

1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
4742	4859	5350	6440	6962	7046	7840	8512	11751 Ft
2011	3926	4707	6112	7542	8197	6552	7107	13548 Ft

Az alsó sorban feltüntetett összegek a fel nem osztható vagyon értékét jelenti 1 főre jutó átlagban. /325/.

A kereskedelmi hálózat fejlődése a felszabadulás után

1945 után megszűnt községünkben is a Hangya szövetkezet, amely nem a dolgozók érdekeit szolgálta elsősorban. A Hangya szövetkezet utóda lett a Földművesszövetkezet. A Földművesszövetkezeté lett az erdő egyrésze és a legelő a Kőalján, valamint a Hársas és a jelenlegi iparcikk bolt helyisége. 1947/48-ban a volt Hangya egész állománya, vagyona a Földművesszövetkezeté lett. Szövetkezeti kezelésbe került a pékség, az italmérés, a hus,-és a vegyesbolt, a mozi és a szikvizgyártás is.

1956 előtt a községben 12 vegyesbolt, 4 italbolt, 1 hentes üzlete volt a szövetkezetnek. 1956 után 2 zöldség-gyümölcs bolt 2 vegyesbolt és 1 borkostoló lett a szövetkezeti kezelésbe. A többi üzletek a KISKER-hez tartoznak.

A bélapátfalvi körzetben 4049 tag van 450 Ft-os részjegyekkel. A részjegy eleinte 10 Ft volt, majd 50 Ft-ra emelkedett, ma pedig már 100 Ft. A szövetkezet élén 140 fő vezetőségi tag, 15 fős körzeti igazgatóság és 13 fős felügyelői bizottsági tag áll. A Földművesszövetkezet új nevet vett fel: Általános Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet címmel, és egy takarékszövetkezetet is létesített Bélapátfalván. /326/.

Községünkben a KISKER-hez tartozik jelenleg 3 fűszer, és csemegbolt, 1 husbolt, 1 ruházati bolt és 1 iparcikkbolt. A Vendéglátóipari Vállalat 2 italboltja és 2 espresszója igyekszik kielégíteni a bélapátfalvi lakosok és a turisták, vendégek igényeit.

A felújított TŰZÉP telep is működik községünkben, amely nemcsak Bélapátfalvát, de a környező községeket is ellátja tüzelő,- és építőanyaggal. A korszerű telep hidmérleggel is el van látva.

A közlekedés alakulása községünkben

1945 után, de főleg 1956 után sokat javult a közlekedés is. A községünket nagyából É és D-i irányba keresztül szelő országút eddig makadám út volt, ezt aszfaltutá- ut váltotta fel. Egyre jobban nő az autóforgalom, és ez szükségessé tette a benzinkut létesítését a vásártér mellett. Autóbuszjárat Egerbe oda és vissza is lo-re nőtt, ugyancsak emelkedett a vonatjáratok sűrűsége, Eger és Putnok felé 6-6 járat van. Növekszik a magán személyautók száma is, amíg 1962-ben mindössze 4 fő rendelkezett személygépkocsival, addig 1969-ben már 11 fő. Motorkerékpárja 1962-ben 38 főnek, 1969-ben pedig 46 főnek volt.

A kulturális élet fejlődése Bélapátfalván 1945 után

Iskolai élet

A háboru után községünkben 6 nevelő tanított mintegy 189 tanulót. A háboru, illetve a front alatt az iskolaépületekben katonák voltak elszállásolva. A tanítás csak 1945 tavaszán indulhatott meg.

A tanítók és a tanulók létszáma megnövekedett, miután bevezették a 8 osztályos általános oktatást. Az oktatás céljaira 5 tanteremet biztosítottak. Az iskola felszerelése igen gyenge volt, amit még az egyházi iskolától örökölték. Évente 3-4 gyerek tanult tovább felsőbb iskolában, főleg a gyári vezetők, esetleg módosabb gazdák gyermekei. Az analfabéták száma elég magas volt, kb. 200 fő. Ezek elsősorban a cigány lakosságból tevődtek össze, de voltak köztük magyarok is.

Az 1 tanteremre jutó tanulólétszám alakulása évenként:

/ 1964-ig mindössze 5 tanterem volt/

1945/46-os tanév	227	tanuló	1 teremre	jutó	átlag	45,4	fő
1946/47	235	"	"	"	"	47	"
1947/48	230	"	"	"	"	46	"
1948/49	242	"	"	"	"	48,4	"
1949/50	248	"	"	"	"	49,6	"
1950/51	250	"	"	"	"	50	"
1951/52	260	"	"	"	"	52	"
1952/53	267	"	"	"	"	53,4	"
1953/54	271	"	"	"	"	54,2	"
1954/55	280	"	"	"	"	56	"
1955/56	298	"	"	"	"	59,6	"
1956/57	315	"	"	"	"	63	"
1957/58	314	"	"	"	"	62,8	"
1958/59	297	"	"	"	"	59,4	"
1959/60	312	"	"	"	"	62,5	"
1960/61	338	"	"	"	"	67,6	"
1961/62	375	"	"	"	"	75	"
1962/63	390	"	"	"	"	78	"
1963/64	408	"	"	"	"	78	"
1964/65	427	"	"	"	"	43	"
1965/66	426	"	"	"	"	43	"
1966/67	422	"	"	"	"	42	"
1967/68	400	"	"	"	"	40	"
1968/69	395	"	"	"	"	40	"

1945-48-ig 4 tanulócsoport, 1948-57-ig 8, 1957-1961-ig 9 és 1961-től 10 tanulócsoport működött az iskolában. Az iskola teljesen osztott. 1969-től körzeti iskola lett, ide tartozik még: Monosbél, Szarvaskő, Bükk-szentmárton. A 8. osztályt is egyre több tanuló végzi el, belátva ennek a szükségességét.

A 8. osztályt elvégezték:

1955/56-ban:	24 fő	1962/63-ban:	33 fő
1956/57-ben:	30 fő	1963/64-ben:	31 fő
1957/58-ban:	38 fő	1964/65-ben:	43 fő
1958/59-ben:	27 fő	1965/66-ban:	37 fő
1959/60-ban:	22 fő	1966/67-ben:	43 fő
1960/61-ben:	35 fő	1967/68-ban:	44 fő
1961/62-ben:	36 fő	1968/69-ben:	52 fő /327/

Községünkben az analfabétizmus felszámolására alapismereti tanfolyam is indult.

1962/63-ban 20 fő iratkozott be és 8 fő végezte el.

1963/64-ben 13 " " 11 " "

1964/65-ben 10 " " 3 " "

Ugyancsak beindult községünkben a dolgozókeleti általános iskolája is az alpműveltség megszerzése végett azok számára, akik a múlt iskolapolitikája miatt erre nem volt lehetőségük.

1958/59-ben 10 fő iratkozott be és elvégezte 10 fő.

1959/60-ban 12 " " " " 12 "

1960/61-ben 24 " " " " 24 "

1961/62-ben 34 " " " " 18 "

1962/63-ban 52 " " " " 46 "

1963/64-ben 72 " " " " 55 "

1964/65-ben 31 " " " " 30 "

1965/66-ban 18 " " " " 16 "

1966/67-ben 11 " " " " 10 "

1967/68-ban 7 " " " " 5 "

1968/69-ben 8 " " " " 8 "

Iskolánkban is megalakult az uttörőcsapat 1948 szept. 25-én 817. sz. Petőfi Sándor uttörőcsapat néven. A pedagógusok száma is egyre növekedett és 1969-re már számuk a tagiskola és a napközi otthon nevelőivel együtt elérte a 27 főt. /328/

Iskolánkívüli népművelési munka fejlődése

A felszabadulás ~~után~~ előtt a kulturális rendezvényeket a mozihelyiségben vagy az iskolában, jó idő esetén pedig a szabadban tartották meg. A tehetősebbek vadászgattak, a gyáriak pedig az un. kaszinóban szórakoztak. 1948-ban a 3 éves tervben felépült a kulturház 272 ülőhellyel.

A műsoros rendezvények száma -bálokat leszámítva - évente átlagban 15, látogatóik száma pedig 2200-2500 fő. Ezenkívül évente 10-12 alkalommal volt táncos rendezvény átlagosan 300-400 résztvevővel. Ismeretterjesztő előadások száma évente 35-40 volt, látogatóik száma pedig 1-1 előadáson 70-80 fő. A helyi tsz-ben 1961/62-ben Ezüstkalászos Tanfolyam indult be, a cementgyárban pedig munkásszállásán a hallgatóságnak megfelelő előadássorozatok indultak be. Működött a Munkásakadémia is. 1963-ban megkezdte működését az Építőanyagipari Technikum kihelyezett tagozata is 41 fővel, és 4 év után a technikumot 16 fő eredményesen végezte el.

1962-63-ban a helyi cigányokból alakított népi együttes is működött Kalászi Pálné tanárnő vezetésével. 1958 óta balett-tanfolyam, illetve művészi torna is volt községünkben, valamint az egri zeneiskola kihelyezett tagozata is működik itt. Tánczenekar, táncszakkör, fotoszakkör is a dolgozók művelődését szolgálják. Kulturotthon igazgatók a következők voltak: Györffy Gyula 1951-ig, Ambrus István 1951-52, Kalászi Pál 1952-53, Nyeste István 1953-54, Várkonyi László 1954-56, Holló Béla 1956-57, Veres Miklós 1957-58 között és Mező Sándor 1958-tól.

1953-ig a kulturház tanácsai kezelésben volt, majd a cementgyár ~~kezelésébe~~, illetve az építők szakszervezetének kezelésébe került. A községet 1953 óta népművelési munka területén a népművelési ügyvezető képviseli, ezt a tisztséget 1953 óta Kalászi Pál tanár töltötte be.

A községi könyvtár is egyre jobban fejlődött, 1959 óta pedig ez is szakszervezeti kezelésbe ment át.

A kötetek és olvasók számának alakulása

1959-ben	1729 kötet volt	237 olvasóval
1960-ban	2094 "	245 "
1961-ben	2490 "	251 "
1962-ben	2600 "	514 "
1963-ban	2901 "	640 "
1964-ben	3254 "	753 "
1965-ben	3418 "	809 "
1966-ban	3755 "	839 "
1967-ben	4026 "	859 "
1968-ban	4216 "	864 "

A rádió előfizetők száma is gyors ütemben növekedett 1962-ben 678, 1967-ben pedig 884 főre nőtt. 1958-ban 5 televízió, 1962-ben pedig már 36 tv volt a községben. 329/.

Az egészségügy is sokat javult, Bélapátfalván egy körzeti orvos, 1 fogorvos, 1 állatorvos, 1 gyógyszerész, 1 védőnő tevékenykedik.

Műemlékvédelem Bélapátfalván

A felszabadulás után államunk egyre nagyobb gondot fordít a műemlékekre, így a bélapátfalvi apátsági templomra is. A templomról az első ismertetést Fényes Elek adta 1851-ben. A templom egyetlen monográfiája 1866-ban jelent meg Ipolyi Arnold tollából. A XIX. sz.-ban javítták a templomot: az északi pillérsor konszultait téglából újjáépítik, valamint az orgonakarzatot is. A templom külsejét többször levakolják. A Horthy-rendszerben mindössze 200 P-t költöttek a templom rendbehozatalára, de az 1934-ben megkezdett munkát csak 1952-ben folytatták. 1953-54-ben és 1960-61-ben eltávolították a ~~külső vakolatokat~~ belső vakolatot és helyreállítják az északi keresztház homlokzatot is. 1953-54-ben Szakáll Ernő restaurátor^{vezetésével} új részteket tartak fel pl. a déli keresztház Ny-i falának belső oldalán az egykori monostori szerzetesi hálóterembe vezető lépcső lenyomata, valamint ugyanennek a falnak a külső oldalán a monostori kerengőfolyósó ÉK-i sarok boltszakaszának keleti falán s alatta egy, a XVIII. sz.-i helyreállításkor elfalazott könyvtárfülke. 1964-ben régészeti feltárás tisztázta a templom első építési szakaszából származó előcsarnok alaprajzát, és az egykor D-i oldalon elhelyezkedő monostor kiterjedését. 1965-ben került sor a monostor alapfalainak a majdnem teljes feltárására, 330/.

A feltárást Valter Ilona, a tervezést Rados Jenő professzor végezte. A kivitelezést az Országos Műemléki Felügyelőség Egri Építésvezetősége látja el. A szentély boltzaton Franz Farenson freskója van, amely 1803-ban készült a Szentháromságot ábrázolja, körülötte lebegő és hasonás angyalok láthatók. Felirata 1. a DNY-i sarokban: 1803 Franz Farenzson pinxit. 2. ÉNY-i sarokban: Andreas

Szerentse. 1961-ben lemeszelték. Az oltárkép Mária mennybe-
menetelét ábrázolja. Későbarokk munka 1800-ból. Van a temp-
lomban egy hordozható Mária fehérre festett részben ara-
nyozott faszobor, féléletnagyságban koronával a fején,
eredeti aranyozásu köntösben, kék köpenyege áttetsző
opál-lakk bevonattal. Népies faragásu a XIX. század má-
sodik feléből való. A déli mellékszentélyben van a Szent
Imre oltár. A XVII. századi felvidéki oltárformák típusát
képviseli. Két négyzetes baluszteres pilléren álló kom-
pozit fejezetes oszlopár fölött magas párkánytörzsű,
illetve jobbra-balra rácsosan áttört és aranyozott,
fehérre és halványzöldre festett fülkagylós-rocaille-os
faragványok között Szent László és Szent István faszobrai.
Az aranyozott ruhák magyar szabásuak, középen a faragott
baldachin, ma már csonka, alatta az oltárkép: olaj, vá-
szonra. Liliomot tartó Szent Imre és a kép felső részében
gyermekét tartó Mária. Az oltárt Püspöki András egri ka-
nonok készítette 1748-ban. Az oltár volutás oromzatán
két oldalt Szent Borbála és Szent Ilona színes, karcsu szo-
sobrai, Utóbbi kezében könyvet tart, azon tüskés korona.
Az oltár a magyar "színes rokokó" rendkívül bájos alkotása,
s érintetlenül őrzi a magyar korabarokk hagyományokat.

A szószék és hangvető: Az ÉNY-i négyzeti pillér
déli oldalához támaszkodik. Aranyozott és faragott fa.
A feljáró karfa oldalán áttört rocaille-os oromzat. Töl-
cséres talpán rozettás, tárcsás diszitmények, kosarán
domborművek láthatók: a magvető Jézus, mint Megváltó, vala-
mint Jézus és a szamáriai asszony. Szabadfűzéres hangvető-
jén törvénytábla, kereszt, mérleg, harsona és biblia
van. Eredeti festéssel és érintetlen eredeti aranyozással
van ellátva. Louis XVI. stílusú, igen színvonalas művészet
emlék. 2 db gyóntatószék van még elhelyezve a templomban,
ez puhafából ~~készült~~ barokk stílusban a XVIII. században
készítették. Megtalálható még mint művészeti emlék a temp-
lomban az Urkoporsója is. Zöld, aranyozott fa, szarkofág
alaku, aranyozott pelikán, dombormű, tetején 3 provinci-
álisan faragott szárnyas szeráffej, és a kinvallatás jel-
vényei. /331/.

Közigazgatás helyzete a felszabadulás után

Bélapátfalva 1946-tól Heves megyéhez, az egri
járáshoz tartozik. 1945 aug. 19-én határozták el, hogy

Borsod megyétől elcsatolják és Heves megyéhez csatolják BÉlapátfalvát. /332/. 1950 okt. 22-ig BÉlapátfalva jegyzőség volt, majd megválasztották a helyi tanácsot is. Elnöke Mikó József, titkára pedig Vágó Dezső lett.

Népmozgalmi adatok a felszabadult BÉlapátfalváról

A felszabadulás után, de különösen 1956 után az életszinvonal fokozatosan javult. Amíg 1955-ben egy gyári dolgozó átlagkeresete 1076 Ft volt, 1959-ben pedig már 1399 Ft, 1968-ban ez pedig 2000 Ft-ra emelkedett.

1965-től a Szakszervezeti Tanács évente 60.000 Ft-t osztott ki segély címén. Sportra és kulturális célra 100.000 Ft-t fizettek ki. A SZOT üdülőkben a cementgyári munkások közül 1953-ban 38 felnőtt üdült, de már 1968-ban 72 felnőtt és ugyanannyi gyerek üdült.

Az Észak-Magyarországi Üzemélelmezési Vállalat üzemi étkezdéjében évi átlagban 83.000 fő étkezik. A gyárban kibővült a fürdőépület is és benne külön férfiszakasz is létesült. A sportolók számára is igen sok szociális jutást ad a gyár. Így pl. létesült sportöltöző, . 1945 előtt BÉlapátfalva lakosságának csak 50 %-a volt biztosítva, jelenleg pedig /1962-ben/ 96 %-a.

Az iparcikkboltban 1960-65 között évi 1 millió Ft 1969-ben már 1,900.000 Ft volt a bevétel. A ruházati boltban 1966-ban 1,900.000 Ft, 1969-ben 2,600.000 Ft-t költött el a lakosság, pedig a lakosság jelentős része Egerbe, Füzesabonyba, sőt Budapestre jár vásárolni. 1949-ben a község lakossága 2412 fő volt, 1960-ban pedig 2806 fő. Nagy mértékben fejlődött a község az lakóházak építése terén is. 1900-ban 285 db, 1949-ben 518 db, 1960-ban 667 db, 1965-ben 689 lakóház van a községben, ebből csak 59 állami lakás.

1962-ben 18 lakás épült, 1963-ban 11, 1964-ben 25, 1965-ben 10, 1966-ban 14, 1967-ben 14, 1968-ban 3, 1945-1962 között 124 új ház épült BÉlapátfalván. Ebből 56 magánérőből, 68 pedig állami támogatással készült el. 100 lakásra jutó lakások száma: 451 fő.

A közművesítés is fellendült. A közutak /vizvezetékek kifolyók/ száma: 25. Vizvezetékek 1960-ban 120 lakást látott el vízzel, fürdőszobák száma: 108. A járdaépítés területén is jó eredmények születtek: járdák hossza 1960-ban 3,8 km,

1969-ben 14,9 km. A község főterén parkok is létesültek
1967-ben már 3500 □.

A lakosság szolgálatában állnak a következő hivatalok:
tanács, adóügyi csoport, MGT SZ központja, ugyanis a bél-
apátfalvi mg tsz-szel összevonták a bükkszentmártoni és a
monosbéli, valamint a szilvásváradai tsz-t is, Takarék-
szövetkezet, Körzeti orvosi rendelő, posta, 2 vasutállomás
/nagyállomás és cementgyári megálló/, 3 autóbusz megálló,
~~MSZ~~ ÁFESZ körzeti központja, állatorvosi körzeti szék-
hely.

A foglalkozás szerinti megoszlás 1949-ben a következő

Foglalkozás	kereső	eltartott	össznépesség	%
munkás	690	843	1533	63,5
alkalmazott	91	111	202	8,4
mezőgazdasági	297	363	660	27,4
egyéb	17		17	0,7
	1078	1334	2412	100 %

Férfi munkaerő: 843, női munkaerő 235 fő.

Az 1960-as népszámlálási adatok szerint a község lakossága
2806 fő. Az igazgatási terület nagysága 6,216 k hold. Kül-
területi lakosok száma: 9 fő. 1 négyzetkilométerre jutó
népsűrűség 78,4 fő. Tényleges szaporulat, születések száma
1949-1960 között 447, halálozás száma: 277 fő. Tényleges
szaporulat 11 év alatt 394 fő. Természetes szaporulat:
170 fő, bevándorlók száma: 224 fő volt.

Foglalkozás szerinti megoszlás 1960-ban:

Foglalkozás	kereső	eltartott	összesen	%
munkás	830	1015	1845	65,7
paraszt	210	420	630	22,5
alkalmazott	149	182	331	11,8
összesen:	1189	1617	2806	100

A BÉlapátfalvi Cement és Mészmű-ben dolgozók száma: 850 fő.
Ebből kb. 200 fő ingázó. Főleg Nagyvisnyóról, 100, Monos-
bélből 37, Mikófalváról 30, Bükkszentmártonból 33 fő jár
BÉlapátfalvára dolgozni. /333/.

1967-ben a cementgyárban 745 főt foglalkoztattak, ebből
munkás 630 fő, alkalmazott 115, ebből műszaki 45. Ebben az
évben a munkások átlagkeresete 1744 Ft, a műszakiaké:
2972 Ft, az adminisztrációban dplgozóké: 1820 Ft. /334/.

1967-ben élve született 34, halálozás 29, ebből 1 éven
aluli 2, természetes szaporodás volt 5, házasságkötés

száma 15, bevándorlók száma 126, az elvándorlóké pedig 144. /335/.

1967-es adatok szerint a vízvezetéki vízhálózatba bekapcsolt lakások száma: 145, propán-bután gázt fogyasztók háztartások száma: 32, 15 lakás épült, ebből 2 vagy többszobás: 11, villannyal van ellátva: 15. /336/.

A község szociális ellátását nagyban elősegíti a óvoda 105 férőhelyek, 1967-ben a községben 552 rádió és 263 televízió előfizető volt. /337/.

A lakások száma 1968-ban összesen 871 volt, a község 6,6 km járdával és 5,4 km vízhálózattal, 2,5 km-es csatornával rendelkezik. /338/.

1961-1965 között a népmozgalmi adatok a következőképpen alakultak:

Élve született 72,1, halálozás 41,7, természetes szaporodás tehát évente 30,3, Bélapátfalvára bevándoroltak száma 289 fő volt, az elvándoroltak száma pedig 324 fő volt.

A község ellátása jónak mondható, amit bizonyít a következő statisztika is: 1 boltra jutó lakos száma 280 fő, 1 élelmiszerboltra jutó 467 fő, 1 vendéglátóhelyre 350 fő, 1 lakosra jutó bolti forgalom 7250 Ft, a vendéglátó üzemeké pedig 1723 Ft volt. Ebben az időszakban 100 lakásra jutó lakosok száma : 322, a lakások 94,8 %-a villannyal el van látva, a vízhálózatba bekapcsolt lakások ~~száma~~ aránya pedig 11,4 %, csatornázásba 11,4 %. /339/ Ezekből a száraz, de sokat mondó statisztikai adatokból is láthatjuk, hogy Bélapátfalva 1945 után erőteljesen fejlődő ipari település, amely egyúttal szocialista mezőgazdasággal is rendelkezik. Sokat tett és tesz ezért pártunk és kormányunk, valamint dolgozó népünk, természetesen saját községének a fejlesztéséért a bélapátfalvi dolgozó nép. A fejlődés azonban itt még nem állt meg, sőt ezután még nagyobb lendületet vett és vesz, hogy a község a távlati 20 éves tervét is maradéktalanul teljesítse, illetve teljesítse.

A község távlati tervében szerepel pl egy új gyógyszerár építése, 2 vízmű, új 4 tantermes iskola, a gázellátás jobb megszervezése, további járdaépítés, az óvoda bővítése, a tsz új gazdasági épületekkel való ellátása, és végül, de nem utolsó sorban a régi cementgyár helyett

egy új, modern, teljesen automatizált cement és mészmű felépítése, és még számos más épület, intézmény létesítése.

Bélapátfalva történetének a végéhez érve úgy gondolom, hogy ez a kis monográfia is hozzájárult szeretett szülőföldünk, a békét, szocializmust építő hazánk történetének jobb, elmélyültebb megismeréséhez.

R Ö V I D I T É S E K

- A. B. T. = Az apátfalvi bucsujáróhely története 10 énekben. Irta: Haralyi Fejér Ignác egri főegyház-megyei pap, Eger 1898. Érseki lyceum nyomdája.
- A.K.JK = Apátfalva község képviselő közgyűléseinek jegyzőkönyve 1894-1929-1945. Egri Állami Levéltár
- Á.M.T.F. = Györffy György: Az Árpádkori Magyarország történeti földrajza Borsod vármegye
- AO = Anjoukori Okmánytár
- Arch. Közl. = Archelógiai közlemények. A kunok Bél-Három-Kuti másképp Apátfalvi Apátsága és XIII. századi egyházának leírása Ipolyi Arnoldtól VI. kötet / új évfolyam IV. kötet/ Pest 1866.
- AUO = Árpádkori Új Okmánytár. Monumenta Hungariae Historica - Magyar Történelmi Emlékek. Codex Diplom. Arpadianus Continuitas Szerk: Wenzel Gusztáv Pest 1860-1874.
- B.F.N. = Bélapátfalva földrajzi nevei Kalászi Pál kézírata
- B.G.K.v m = Borsod, Gömör és Kishont vármegyék története. Szerk.: Csikvári Antal Miskolc 1939.
- EÁL = Egri Állami Levéltár
- 50 ÉPSz = 50 év az építőanyagipar szolgálatában. A Bélapátfalvi Cement és Mészmű története alapításától a jubiláris évig 1960-ig. Miskolc 1960.
- E.T. = Magyarország története I., II., III. kötet Egyetemi Tankönyv Bp. 1957.
- G.A.B. = Gergelyffy András: Bélapátfalva. Képzőművészeti Alap Kiadó Vállalat. Bp. 1960.
- Hazai Okmt. = Hazai Okmánytár Szerk: Nagy Imre I, II. MTA könyvkiadó ~~1881~~ 1867 Győr.
- HeNép = Hevesmegyei Népujság 1967. okt. 29-i száma
- HMMÜ = Heves megye műemlékei. Akadémiai Könyvkiadó Bp 1969.
- MaVM = Magyar városok monográfiája. Miskolc és Borsod Gömör-Kishont egyelőre egyesített vármegyebeli községek. Szerk.: Dr Halmay Béla Bp. 1929.
- M.E.K. = Kubinyi-Vahot: Magyar, - és Erdélyország képekben. IV. kötet. Pest 1854. Apátfalva és a beeli három forrásról nevezett apátság.

M.F.T. = Eperjessy Kálmán: A magyar falu története
Gondolat Kiadó Bp. 1966.

Ö.J.B.V.=Örvös János: Bükk utika lauz Bp. 1962.
Sportkiadó

Zsig.O.= Zsigmondkori Oklevéltár I. Összeállította:
Mályusz Elemér Akadémiai Kiadó 1951.

Felhasznált irodalom:

1. Borsod Gömör és Kishont egyelőre egyesített vármegyebeli
községek. Szerk.: Csikvári Antal Miskolc 1939.IV.13-15.old
2. Ö.J.:B.U. 46. old.
3. HMMÜ 16. old.
4. H M M Ü 17. old.
5. H M M Ü 18. old.
6. H M M Ü 19. old.
7. H M M Ü 21. old.
8. H M M Ü 22. old.
9. H M M Ü 30. old.
10. H M M Ü 35. old.
11. H M M Ü 36. old.
12. Ma V M 563. old.
13. H M M Ü 41. old.
14. H M M Ü 53. old.
15. Arch, Közl. 41-82. old.
16. Á.M.T.F. 737. old.
17. Györffy György: krónikáink és a magyar őstörténet Bp.1948
Néptud. Intézet 124-125. old.
18. Palóckutatás Módszertani Közlemények I. Módszerek és
feladatok. Palóctanácskozás Egerben Eger 1968. 49-55. old
19. Ma V M 563-573. old.
20. A. B.T. 1-10. old.
21. A.B.T. 1-10. old.
22. Á. M. T .F. 755. old.
23. Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunya-
diak korában 183. old.
24. Á; M;T.F . 749. old.
25. Arch. Közl. 41-82. old.
26. B.G.K. vm 13-15. old.
27. B. G. K. vm. 13-15. old.
28. Arch, Közl. 41-82. old.
29. Arch, Közl. 41-82. old.
30. Á. M. T. F. 755-758. old.
31. Á. M. T. F. 755-758. old.
32. B. G. K. vm. 13-15. old.
33. M. E. K. 86-89. old.
34. A. B. T. 1-10. old.

35. Arch. Közl. 41-82. old.
36. Arch. Közl. 41-82. old.
37. B. G. K. vm. 13-15. old.
38. ÁUO I. 99. old.
39. B. G. K. vm. 13-15. old.
40. M.E. K. 86-89. old.
41. Dissertatio Inauguralis Chemico Medica sistens Analysim
Trium Fontium de Beel in Apátfalva Comitatus Borsodien-
sis prorumpentium. Michaél Hanák Pestini 1826. 7-18. old
42. Pallas Nagy Lexikona I. Bp. 1893. 744. old.
43. M.E. K. 86-89. old.
44. M. E. K. 86-89. old.
45. Pallas Nagy Lexikona I. Bp. 1893. 744. old.
46. Á. M. T. F. 755. old.
47. ÁUO VII. 27. old.
48. Á. M. T. F. 755. old.
49. Arch, Közl. 41-82. old.
50. Arch. Közl. 41-82. old.
51. Adatok az egri egyházmegye történelméhez. Szerk.
Kandra Kabos Eger 1887.
52. E.T. I. 84-85. old.
53. G. A. B.
54. M.E.K. 86-89. old.
55. A. B. T. 1-10. old.
56. A.B.T. 1-10. old.
57. Á.M.T.F. 749. old.
58. Á.M. T. F. 749-750. old.
59. E.T. I. 84-85. old.
60. Á.M.T.F. 755. old.
61. ÁUO IX. 342. old.
62. ÁUO X. 129. old.
63. Adatok az egri egyházmegye történelméhez. Bakács-kódex
vagy Bakócs Tamás egri püspök udvartartási számadó
könyve. Ipoly-féle másolat után közli Kandra Kabos
Eger 1887. 149-150. old.
64. Á.M.T.F. 755. old.
65. E.T. I. 113-114. old.
66. Arch. Közl. 41-82. old.
67. AO IV. 219. old.
68. AO I. 1881. 200. és 309. old.

69. Arch. Közl. 41-82. old.
70. Á.M.T. F. 755. old.
71. Arch. Közl. 41-82. old.
72. Arch. Közl. 41-82. old.
73. Arch. Közl. 41-82. old.
74. M. E. K. 86-89. old.
75. Arch. Közl. 41-82. old.
76. E.T. 114-115. old.
77. Arch. Közl. 41-82. old.
78. Arch. Közl. 41-82. old.
79. E.T. 177. old.
80. Molnár Erik: A magyar társadalom története az AÁrpádkortól Mohácsig. Szikra Bp. 1949. 108. old.
81. Arch. Közl. 41-82. old.
82. Zsig.O. I. 47. old.
83. Arch. Közl. 41-82. old.
84. Zsig. O. I. 614. old.
85. Arch. Közl. 41-82. old.
86. Zsig.O. 541. old.
87. Zsig.O. 614. old.
88. Zsig. O. 657. old.
89. Zsig.O. II. 462. old.
90. Rupp Jakab: Magyarország helyrajzi története Bp. 1872. II. 46. old.
91. Acsády Ignác: A magyar jobbágyság története. Grill Károly könyvkiadó vállalat Bp. 1908. 150-151. old.
92. Hazai Okmt IV. 219. old.
93. Arch. Közl. 41-82. old.
94. Arch. Közl. 41-82. old.
95. E.T. I. 256. old.
96. E.T. I. 293. old.
97. Arch. Közl. 41-82. old.
98. Arch. Közl. 41-82. old.
99. H.M.M.ű. 529. old.
100. H.M.M.ű. 529. old.
101. H M M ű 524. old.
102. H M M ű 542. old.
103. H M M ű 542. old.
104. H M M ű 542. old.
105. A. B. T. 1-10. old.
106. M. E. K. 86-89. old.

107. H M M Ű 543. old.
108. H M M Ű 543. old.
109. H M M M Ű 543. old.
110. Arch. Közl. 41-82. old.
111. Arch. Közl. 41-82. old.
112. Arch. Közl. 41-82. old.
113. G. A. B. 5-6. old.
114. G. A. B. 7-8. old.
115. G.A.B. 10-12. old.
116. G.A.B. 12. old.
117. H M M Ű 524. old.
118. E.T. II. 54. old.
119. E.T. II. 55. old.
120. E.T. II. 11. old.
121. M.E.K. 86-89. old.
122. A.B.T. 1-10. old.
123. Pallas Nagy Lexikona I 744. old.
124. E.T. II. 11. old.
125. B. G.K. vm. 13- 15. old.
126. Egyháztörténelmi emlékek a Magyarországi hitujítás korából. Szerk.: Karácsonyi J. Kollányi F. és Lukcsics J. V. köt. Szent István Társ. 1912. 309. old.
127. Á.M. T. F. 747. old.
128. E. T. II. 99. old.
129. E. T. II. 98. old.
130. M. F. T. 85. old.
131. E. T. II. 117. old.
132. Urbáriumok XVI-XVII. század. Szerk.: Maksay Ferenc Akadémiai könyvkiadó 1959. 917. old.
133. EAL. Egri Érseki Levéltár GL LIB 30.
134. E.T. II. 144. old.
135. Molnár Erik: A magyar társadalom története az Árpádkortól Mohácsig 191. old.
136. Béalátpátfalva földrajzi nevei Kalászi Pál gyűjtése kézirat
137. H M M Ű 522. old.
138. Soós Imre-Dr Szántó Imre: Eger vár védelme 1552-ben Művelt Nép Könyvkiadó 1952. 28. old.
139. Dr Soós Imre-Dr Szántó Imre: Eger vár védelme 1552-ben 35
140. Dr Soós I.-Dr Szántó I.: Eger vár védelme 1552-ben 59. old
141. Dr Soós-Dr Szántó I.: Eger vár védelme 1552-ben 83. old.
142. E.T. II. 138. old.
143. Ö.J.: B.U. 46. old.

144. M.F.T. 138. old.
145. E. T. II. 47. old.
146. H M M Ű 522. old.
147. H M M Ű 525. old.
148. Acsády Ignác: A magyar jobbágyság története Bp. 1908. ~~ix~~
Grill Károly könyvkiadó vállalat 150-151. old.
149. Magyarország geographiai szótára. Kiadta: Fényes Elek
I. Pest 1851. 28-32. old.
150. B.G.K. vm 13-15. old.
151. E.T. 321-322. old.
152. Dr Szántó Imre: Eger püspöki város urbéri és felszabadulá-
lási pere a XVIII. században Eger 1954. 6. old.
153. E.T. 326. old.
154. Sugár István: Gyöngyöspata földrajzi nevei Mátra Múzeum
9, sz. füzet Eger 1966, ~~xix~~ 21. old.
155. E.T. 333. old.
156. E.T. 430. old.
157. Magyarország geographiai szótára. Kiadta Fényes Elek I.
Pestem 1851. 28-32. old.
158. M. E. K. 86-89. old.
159. H M M Ű 525. old.
160. H M M Ű 525. old.
161. Márkus Pál, Schmögner Zoltán, Mező Gábor és Kovács Péter
né, Csuhány Bálint elbeszélései.
162. H M M Ű 525. old.
163. M. E. K. 86-98. old.
164. H M M Ű 545. old.
165. H M M Ű 546. old.
166. H M M Ű 547. old.
167. H M M Ű 547. old.
168. H M M Ű 548. old.
169. E.T. II. 400. old.
170. M. E. K. 86.-89. old.
171. E. T. II. 444. old.
172. H M M Ű 548. old.
173. Á. M. T. F. 747. old.
174. E.T. II. 512. old.
175. Dr Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá vá-
lása. 275. old.
176. EÁL Dézsmalajstrom 1762-1810. N° 1

177. E Á L Conscriptio in oppido Apathfalva 1821. N° 3
178. EÁL Urbarialis adózásokra és dézsmákra vonatkozóan az apátfalviakkal kötött szerződés 1791. N° 606
179. EÁL " " N° 611.
180. E.T. III. 182. old.
181. M.F.T. 150-151. old.
182. M.E.K. 86-89. old.
183. Magyarország geographiai szótára Fényes Elek 28-32. old.
184. H M M Ű 522. old.
185. Bélapátfalva földrajzi nevei gyűjtötte: Kalászi Pál
186. H M M Ű 522. old.
187. H M M Ű 545. old.
188. H M M Ű 546. old.
189. H M M Ű 546. old.
190. H M M Ű 548. old.
191. Bélapátfalva földrajzi nevei összegyűjtötte: Kalászi Pál
192. Dr Borovszky Samu: Heves vármegye Bp 1909. A szabadságharc és elnyomatás 1848-1867.
193. Balogh György: Heves megye népe az 1848/49-es szabadságharc dicsőséges tavaszi hadjáratában. Ped, Főisk. Évkönyve Eger 1955.
194. EÁL Eger város közgyűlési jegyzőkönyvei 1848. 245. old.
195. Kolacskovszky Lajos: Heves vármegye részvétele az 1848-49-es szabadságharcban
196. E.T. III. 522. old.
197. E.T; III. 601. old. /térkép/
198. Apátfalva mezőváros 1860-ban készült telekkönyvének másolata
199. E.T. III. 438. old.
200. E. T. III. 537-538. old.
201. Visitatio Canonica Parochialis Ecclesia Apáthfalva 1829.
202. Csuhány János, Berecz Gusztáv, Vas Alajos visszaemlékezés
203. M. E. K. 86-89. old.
204. E. T. III. 159-161. old.
205. H M M Ű 549. old.
206. id. Kakukk Sándor, özv. Somodi Andrásné, Holló György, Bársony Kálmán és Kálmánné, özv. Patkó Lajosné, Kovács Péterné, Vas Alajosné, Barta Kálmánné visszaemlékezései
207. Magyarország története az abszolutizmus és a dualizmus korában. 3. füzet. "gyetemi jegyzet Bp. 1962. 25. old.

208. M. E. K. 36-39. old.
209. Molnár László: A bélapátfalvi keménycserép kiállítás a
gyár alapításának 125. évfordulója emlékére 1968. 3. old
210. HeNép 1967. okt. 29-i száma
211. M. E. K. 36-39. old.
212. HeNép 1967. okt. 29-i száma Emlékek egy megholt gyárról
213. HeNép 1967. okt. 29-i száma
214. HeNép 1967. okt. 29-i száma
215. Egri muzeum évkönyve 1964. 273-286. old.
216. Egri muzeum évkönyve 1964. 273-286. old.
217. H M M Ű 55o. old.
218. Egri muzeum évkönyve 1964. 273-286. old.
219. M. E. K. 36-39. old.
220. Egri muzeum évkönyve 1966. IV. 217-230. old.
221. Egri muzeum évkönyve 1964. 273-286. old.
222. Molnár László: A bélapátfalvi keménycserép. Kiállítás a
gyár alapításának 125. évfordulója emlékére 1968. 3. old.
223. Egri muzeum évkönyve 1966. IV. 217-230. old.
224. M. E. K. 36-39. old.
225. Egri muzeum évkönyve 1964. 273-286. old.
226. Egri muzeum évkönyve 1964. 273. -286. old.
227. Egri muzeum évkönyve 1966. 217-230. old.
228. M. E. K. 36-39. old.
229. HeNép 1967. okt. 29-i száma
230. HeNép 1967. okt. 29-i száma
231. Csuhány János a gyár egykori szakmunkásának visszaemlékezései.
232. " "
233. " "
234. " "
235. Magyarország geográfiai szótára. Kiadta: Fényes Elek
I. Pesten 1851. 28-32. old.
236. 50 ÉPSz 3. old.
237. A. K. JK. 1903. év 169. old.
238. A. K. JK. 1904. év. 231. old.
239. A. K. JK. 1907. év 270. old.
240. Csuhány János bélapátfalvi lakos visszaemlékezései
241. B. G. K. vm IV. 13-15. old.
242. A. J. JK. 1898. II. 26. 80. old.
243. B. G. K. vm IV. 13-15. old.
244. A. K. JK. 1904. 214. old.

245. 50 ÉpSz. 3-9. old.
246. Pach Zsigmond Pál: Az eredeti tőkefelhalmozás Magyarországon Szikra IV. Bp. 1952. 198-199. old.
247. Magyarország geográfiai szótára^Fényes Elek. 28-32. old.
248. Apátfalva mezőváros 1860-ban készült telekkönyve
249. A. K. JK. 1903. II. 14. 165. old.
250. A. K. JK. 1896. III. 56. old.
251. A. K. JK. 1894. X. 15.
252. A. K; JK. 1893. IX. 9. 16. old.
253. A K JK 1898 ~~II. 26. 75. old.~~ ~~x75xxold.~~ 2. old.
254. A K JK 1898 II. 26. 75. old.
255. A K JK 1899 VII. 16. 97. old.
256. A K JK 1906. 253. old.
257. A K JK 1906. 377. old.
258. A K JK 1906. 377. old.
259. A K JK 1894. 35. old.
260. Calendarium Dioecesanum V. Cleri Agriensis 1805-1813.
261. A K JK 1895. 51. old.
262. A K JK 1906. 252. old.
263. A K JK 1900. 111-113. old.
264. A K JK 1897. X. 18. 39. old.
265. A K JK 1899. 94-95. old.
266. A K JK 1903. II. 28. 171. old
267. A K JK 1895. 35. old.
268. A K JK 1895. XII. 29.
269. A K JK 1896. 52. old.
270. A K JK 1896. 59. old.
271. A K JK 1900. 13. old.
272. A K JK 1904. 206. old.
273. A K JK 1914. 377. old.
274. Hajdu Tibor: A Magyarországi Tanácsköztársaság Bp. 1969. 8-13. old.
275. B. G. K. vm IV. 13-15. old.
276. Hajdu Tibor: A Magyarországi Tanácsköztársaság 13-15. old
277. Nagy József: Heves megye a Tanácsköztársaság idején.
^Főiskolai füzetek Eger 1957. 1-13. old.
278. Molnár István bélapátfalvi 1919-es vörös katona visszaemlékezései.
279. Hajdu T: A Magyarországi Tanácsköztársaság 344-359. old.
280. id. Kakukk Sándor bélapátfalvi lakos visszaemlékezései

281. A K JK. 1921. III. h6 405. old.
282. A K JK6 1921. 418. old.
283. 50 ÉPSz 9-15. old.
284. B. G. K. vm IV; 13-15. old.
285. Ma V M 563-573. old.
286. B. G. K. vm IV. 13-15. old.
287. B. G. K. vm IV. 13-15. old.
288. Ma V M 568-573. old.
289. B. G. K. vm IV. 13-15. old.
290. Ma V M 568-573. old.
291. Schematizmus 1945. Eger Cleri Archidioecesis Agriensis
292. B. G. K. vm IV 13-15. old.
293. A K JK. 1929. 1. és 15. old.
294. A K JK. 1929. 288. old.
295. A K JK. 1929. 689-690. old.
296. Ma V M 563-573. old.
297. Schematizmus. Cleri Archidioecesis Agriensis
298. A K JK. 1929. 7. és 33. old.
299. A K JK. 1930. 57. old.
300. A K JK. 1939. 245. old.
301. B. G. K. vm. IV. 13.15. old.
302. A K JK. 1937. 212. old.
303. A K JK. 1938. 212. és 233. old.
304. Ma VM 568-573. old.
305. Dr Nagy József: Heves megye felszabadulása Eger 1965.
290-294. old.
306. Dr Nagy József: " " 294-295. old.
307. Molnár István, Sas g Máté, Stábel István, Bajzáth Máté,
Bársony Sándorné, Csizmazia Ferenc, Erdélyi Gusztávné
Bikki József bélapátfalvi lakosok visszaemlékezései
308. " "
309. A K JK. 1945. 288-291. old.
310. A K JK. 1946. 437. old.
311. Molnár ~~István~~ István, Sas Máté, Stábel István, Pelyhe
Miklósné, Kovács Péterné, Holló Alajosné, Bársony La-
jos, Barta b Lajos, Holló Béláné visszaemlékezései.
312. 50 ÉPSz 15. old.
313. Molnár István, Bársony K álmánné, Kormos Andrásné,
Stábel István bélapátfalvi lakosok visszaemlékezései.
314. M " " Bikki Józsefné "
315. Dr Nagy József: A szocializmus építése Heves megyében
80. old.

316. 50 ÉPSZ 16-21. old.
317. Bélapátfalvi KTSZ adatai
318. Ny-Bükki Erdőgazdaság Bélapátfalvi Üzemegységének adatai
319. Bélapátfalvi Községi Tanács adatai
320. Dr Nagy József: Aszoc. építése Heves megyében 80. old.
321. " " 94., 96., 102. old.
322. Kalászi Pál népm. ügyvez. adatai
323. 50 ÉPSZ. 21-31. old.
324. Bruckner Istvánné tervező adatai
325. Bélapátfalvi Mg Tsz agronómusának adatai
326. Bélapátfalvi ÁFESZ elnökének Berecz Miklós adatai
327. A Bélapátfalvi Ált. Isk. Anyakönyvei
328. " "
329. Bélapátfalvi Gárdonyi Géza Művelődésiház adatai
330. H M M ű 527. old.
331. H M M ű 539. old.
332. A K JK; 1945. 295. old.
333. Bruckner Istvánné tervező adatai
334. Heves megye statisztikai évkönyve 1967. Eger 1968. 53. o
335. " " 304-305. old.
336. " " 312-313. old.
337. " " 320-321. old.
338. Heves megye statisztikai évkönyve 1968. Eger 1969.
26-27. old.
339. Heves megye statisztikai évkönyve 1968. Eger 1969.
40-41. old.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó

I-II. oldal

I.

<u>Bélapátfalva és környéke</u>	1.
Bélapátfalva és környékének élete a honfoglalás előtt	2.
Bélapátfalva környékének, a Bükk hegységnek morfológiai kialakulása	2.
A Bükk hegység kialakulása	2.
Bélapátfalva környéke a magyar honfoglalásig	3.

II.

<u>Bélapátfalva a honfoglalástól 1526-ig</u>	5.
Bél község megalakulása és elnevezésének története	5.
Az apátság megalakulása	12.
A monostor története a tatárjárás idején	18.
A monostor a tatárjárás utáni időkben	19.
A kolostor birtokperei és további fejlődése	22.
A béli monostor leírása	28.
Az apátság emlékei	32.
A templom mint műemlék	33.
Bélapátfalva a reformáció idején	38.
Bélapátfalva gazdasági élete a XIV-XVII. század között	39.

III.

<u>Apátfalva a török hódoltság korában 1596-1686</u>	43.
--	-----

IV.

<u>Bélapátfalva újratelepítése a XVIII. században</u>	48.
Jobbágyfelkelés Bélapátfalván a XVIII. sz.-ban	48.
A bélapátfalvi jobbágyok életszínvonala a XVIII. század második felében	51.
A templom állapota és további sorsa a XVIII-XIX. században	59.
A Gilitka vagy Szent Anna kápolna története	64.
Vizimalom Apátfalván	65.
Urbérrendezés a XVIII. században	66.

V.

<u>Bélapátfalva a reformkorban és a szabadságharc idején</u>	69.
A feudális viszonyok válsága 1825-1848 között	69.
A papirgyár története	70.
A Szent István r.k. plébánia templom története	71.
Apátfalva az 1848/49-es szabadságharc idején	74.
Kulturális helyzet Bélapátfalván a XVIII. század végén és a XIX. század elején	75.
A község népszokásai, hiedelmek, babonák	76.

VI.

<u>Bélapátfalva a kapitalizmus kialakulása korában</u>	92
A bélapátfalvi kőedénygyár kialakulása és bérlői	92.
A kőedény gyártása	95.
A termékek értékesítése	97.
Stilusirányzatok a bélapátfalvi keménycserépgyár edényeinek a festésében	98.
A gyár munkásai	99.
Munkásmozgalom kezdeti szakasza a kőedénygyárban	101.
A vörös konyhakőedénygyár története	102.
Zimmer-féle malom megalakulása	105.
Fűrésztelep vagy gatter	105.
Vasbányászat Bélapátfalván	105.
A vasut megépítése Bélapátfalván a század elején	105.
Épületfa-anyagtelep létesítése a községben	107.
Bélapátfalva másik nagyobb malmának a Farkas-féle malomnak a megalakulása	107.
Hangya Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet	107.
A Bélapátfalvi Cement és Mészmű története	107.
Érdekközösség a cementgyár és az egercsehi kőszénbánya között	110.
Szindikátusi szerződés létrejötte az Angol-Magyar Bank és a Budapestvidéki Kőszénbánya RT között	110.
A cementgyár gyártási rendszere és 1910-ben üzembe helyezett első berendezései	111.
A mezőgazdaság helyzete Bélapátfalván a XIX. század második és a XX. század elején	113.
Tagosítás Apátfalván	114.
A közigazgatás alakulása Bélapátfalván a századforduló korában	117.
Azmoktatásügy fejlődése a kiegyezés korában	119.

Az egészségügy helyzetenBélapátfalván a dualizmus korában	119.
Vita a vásárok engedélyezésével kapcsolatban	120.

VII.

<u>Bélapátfalva 1918-1919-ben</u>	120.
Bélapátfalva a Tanácsköztársaság idején	121.
A Tanácsköztársaság történetének, harcainak bélapátfalvi emlékei	124.
Az egykoru szemtanu, Molnár István elbeszélése a bél- apátfalvi eseményekről a Tanácsköztársaság idejében	124.
Május 1-nek a megünneplése Bélapátfalván 1919-ben	126.
Molnár István volt vörös katona elbeszélése arról, hogyan vett részt a harcokban 1919-ben	127.

VIII.

<u>Bélapátfalva története 1919-1945 között</u>	130.
A bélapátfalvi cementgyár története a Horthy-rendszerben	131.
Kisipar Bélapátfalván	134.
A mezőgazdaság helyzete a Horthy-rendszerben	134.
A kereskedelem helyzete a mult rendszerben	135.
Rész-statisztika a község lakosságának alakulásáról	136.
A közigazgatás alakulása a Horthy-rendszerben	136.
Kulturális élet és egészségügy a Horthy-rendszerben Bélapátfalván	137.

IX.

<u>Bélapátfalva fejlődésének utja a felszabadulás után</u>	139.
Bélapátfalva felszabadítása 1944 december 21-én	140.
Ipari fejlődés Bélapátfalván a felszabadulás után	142.
A cementgyár helyzete a háboru végén és a termelés megindításának első szakaszában	142.
Bányafejlesztés	143.
A nyersanyag-előkészítő üzembrész fejlesztése	146.
A szénelőkészítő üzembrész fejlesztése	146.
A klinkerégető üzembrész fejlesztése	147.
A cementtermelő üzembrész fejlesztése	148.
A heterogén cement bevezetése	149.
Mészüzem létesítése 1951-ben	150.
A karbantartó műhelyek bővítése	151.
A vízellátás bővítése	151.

Kisipari termelőszövetkezet megalakulása	153.
A mezőgazdaság kialakulása Bélapátfalván 1945 után	153.
Államosítások	154.
A "személyi kultusz" időszaka községünkben	154.
Ellenforradalom Bélapátfalván 1956 őszén	155.
Az ellenforradalom utáni konszolidáció az iparban	156.
A mezőgazdaság fejlődése 1956 után	157.
A kereskedelmi hálózat fejlődése a felszabadulás után	161.
A közlekedés alakulása községünkben	162.
A kulturális élet fejlődése Bélapátfalván 1945 után	162.
Iskolai élet	162.
Iskolán, kívüli népművelési munka fejlődése	164.
Műemlékvédelem Bélapátfalván	166.
A közigazgatás helyzete a felszabadulás után	167.
Népmozgalmi adatok a felszabadult Bélapátfalváról	168.
ROVIDÍTÉSEK	172.
FELHASZNÁLT IRODALOM	174.
TARTALOMJEGYZÉK	184.